T(rantsuse) B76

Algupärandi pealkiri: Pierre Boulle
LA PLANETE DES SINGES Paris, Julliard, 1963

Kunstiliselt kujundanud Endel Palmiste ja Jüri Arrak

7—3—4
TL 12—72—3

AHVIDE PLANEET

ESIMENE OSA

I

Jinn ja Phyllis nautisid suvepuhkust maailmaruumis, kaugel-kaugel kõigist asustatud taevakehadest.

Selleks ajaks olid planeetide vahelised reisid muutunud igapäevasteks ja tähelennud tavalisteks. Raketid vedasid turiste Siiriuse kaunimatesse paikadesse, rahamehi Arktuuruse ja Aldebarani kuulsatesse börsikeskustesse. Kuid Jinn ja Phyllis, jõukas elunautijate paar, oli kosmoses tuntud oma ekstravagantsuse ja luulelise meele poolest. Nad seilasid ruumis enda lõbuks purje all.

Nende ruumilaev kujutas endast midagi kerajat, mille imeliselt peen ja kerge kate — puri — vedas neid edasi valguskiirguse survel. Kui selline seadeldis jätta saatuse hoolde mõne tähe naabruses (siiski küllalt kaugel, et tähe gravitatsiooniväli ei oleks liiga suur), liigub ta alati sirgjooneliselt tähele vastupidises suunas. Et Jinni ja Phyllise tähesüsteemis aga oli kolm üksteisele suhteliselt lähedast päikest, purjetas nende ruumilaev valguspuhangutes, mis tulid kolme erineva nurga alt. Jinn oli sellega seoses välja nuputanud teravmeelse juhtimisviisi. Ta oli purje sisepinnale kinnitanud rea tumedaid katteid, mis soovi kohaselt lahti või kinni rulludes muutsid kera üksikute osade peegeldumisvõimet ning järelikult ka valgusvoogude surve vektorit. Veel enamgi, Jinn võis suvaliselt suurendada või vähendada selle paindliku kätte pinda. Teiste sõnadega, kui ta soovis kiirendust tõsta, suurendas ta kera läbimõõtu äärmise piirini. Puri püüdis siis valguspuhanguid hiiglasliku pinnaga ja kihutas ruumilaeva läbi tühjuse kiirusega, mis pani tema sõbrataril pea pööritama; joovastus nakatas Jinnigi ja kirglikus kallistuses nautisid nad looritatud pilgul kauguste salapäraseid kuristikke, mis neid neelasid. Kui neil, vastupidi, tekkis soov sõitu aeglustada, vajutas Jinn nupule. Puri tõmbus kokku ja muutus väikeseks keraks, parajasti nii suureks, et nad teineteise vastu lii-budes sellesse veel ära mahtusid. Valguse surve kadus,

jäi ainult inerts, mistõttu näis, nagu oleks see tibatilluke kuulike jäänud nähtamatut niiti pidi tühjusesse rippuma. Selles kokkukuivanud maailmaruumis, mis oli mõlema mõõtmete järgi ja üksnes nende päralt ja mida Jinn võrdles merehädas purjekaga ning Phyllis veealusesse ämbliku-võrku takerdunud õhumulliga, veetsid noored raugeid ja joovastavaid tunde.

Jinn tundis teisigi võtteid, mida kosmosepurjetajate hulgas peeti navigatsioonikunsti tipuks; näiteks planeetide või teatavate satelliitide varju kasutamist kursi muutmiseks. Ta jagas oma oskusi Phyllisega, kellest sai peagi niisama osav ning enamasti julgemgi seilaja. Kui Phyllis juhtus olema roolis, halssis ta sageli tähesüsteemi kaugematesse soppidesse, hoolimata seal varitsevatest magnettormidest, mis peksid valguslained segamini ja pillutasid laeva nagu pähklikoort. Paaril-kolmel korral pidi Jinn, keda torm oli une pealt üles ajanud, peaaegu kurjaks saama, kui ta rooli Phyllise käest ara kähmas ning oli lähe-masse sadamasse jõudmiseks sunnitud käivitama avarii-mootori, sest neile oli auasjaks seda kasutada vaid ülima hädaohu korral.

Sellel päeval pikutasid Jinn ja Phyllis teineteise kõrval oma kerasõiduki keskosas, ainsaks sooviks nautida puhkust ja päevitada kolme päikese kurtes. Jinn unistas suletud silmi ainult armastustest Phyllisega. Phyllis jälgis käsi-põsakil maailma mõõtmatust, lastes ennast, nagu .sageli, hüpnotiseerida kosmilisest olematusetajust.

Ent järsku ta vabanes lummusest, kortsutas kulmu ja tõusis istuli. Olematust oli läbistanud ebatavaline sähvatus. Ta ootas mõne hetke ja märkas uut sähvatust, nagu oleks valguskiir peegeldunud mingisuguselt läikivalt esemelt. Matkade kestel omandatud kosmiline vaist ei võinud teda petta. Ka ulmadest ärganud Jinn jagas tema arvamust ning polnud mõeldav, et tema sellistes asjades eksiks: ruumis, esialgu veel määramatus kauguses, hõljus mingi valguses helkiv keha. Haaranud binokli, asus Jinn salapärast nähtust uurima, sellal kui Phyllis tema õlale naaldus.

«Ta on üsna väikeste mõõtmetega,» ütles ta. «Paistab, nagu oleks ta klaasist. . . Lase mul ometi vaadata. Ta läheneb. Ta liigub meist kiiremini. Võiks arvata, et. . . »

Ta nägu muutus tõsiseks. Ta langetas binokli, mille Phyllis sedamaid haaras.

«See on pudel, mu arm.»

«Pudel!»

Phyllis uuris omakorda.

«Tõepoolest pudel. Nüüd on selgesti näha. Läbipaistvast klaasist, kork peal; kork on terve. Sees on midagi valget ... küllap paber, mõni käsikiri kindlasti. Jinn, me peame ta kätte saama!»

Seda tahtis Jinngi, kes oli juba alustanud keerulisi manöövreid, et jõuda ebatavalise nähtuse lennujoonele. Ta saavutas selle peagi ja vähendas kerasõiduki kurust, et ese järele jõuaks. Phyllis oli skafandri selga tõmmanud ja väljus ruumilaevast kahekordse luugi kaudu. Hoides ühe käega kinni köiest ja vibutades teises käes pika ridva külge kinnitatud natta, jäi ta pudelit varitsema.

See polnud esimene kord, kus nende teed ristusid kummaliste esemetega ja tuli kasutada natta. Väikese kiirusega või siis liikumatult hõljudes olid nad läbi elanud üllatusi ja teinud avastusi, mis on, tundmatud rakettlae-vade reisijaile. Phyllis oli oma võrku püüdnud küll pihustunud planeetide tolmu ja ruumi päramistest soppidest triivinud lendtähtede kilde, küll rakettlaevade rususid, mis pärinesid ruumisõitude koidikult. Ta oli väga uhke oma kogule; ent esimest korda sattusid nad pudeli peale, ja veel käsikirja sisaldava pudeli peale — viimases ei kahelnud Phyllis enam sugugi. Kannatamatusest värisedes ja nagu ämblik käte-jalgadega niidi otsas vehkides, hüüdis ta oma kaaslasele läbi telefoni:

«Aeglasemalt, Jinn . . . Ei, natuke kiiremini, ta läheb meist mööda; rool tüürpoordi. .. pakpoordi.. . lase otse ... käes!»

Võidukalt hõisates ronis Phyllis pardale, saak näpu vahel.

See oli suur pudel, mille suu oli hoolikalt pitseeritud. Pudeli sees paistis rullikeeratud paber.

«Jinn, löö pudel puruks, kähku!» hüüdis Phyllis kannatamatult jalgu trampides.

Jinn kui tasakaalukam pool vabastas pudelikaela ettevaatlikult pitserilakist. Ent kui pudel oli lõpuks avatud, ilmnes, et sissetopitud paberit ei saa ikkagi kätte. Seepärast andis ta sõbratari anumisele järele ja purustas pudeli vasaralöögiga. Käsikiri rullus iseenesest lahti. See koosnes paljudest väga õhukestest lehtedest, mida kattis peen ja tihe kiri. Käsikiri oli Maa keeles, mida Jinn vabalt valdas, sest ta oli osa oma haridusest omandanud sellel planeedil.

Ometi takistas mingi kummaline ebalus teda ette lugemast

ürikut, mis nii tavatumal kombel nende kätte oli sattunud, ent kärsitu Phyllis sundis teda

lõpuks järele andma. Phyllis valdas puudulikult Maa keelt ja vajas tema abi.

«Jinn, ma palun sind!»

Jinn vähendas kerasõiduki mahtu, kuni see jäi ruumis peaaegu liikumatult hõljuma, veendus, et ei ole kokku-põrkamise ohtu, heitis oma sõbratari kõrvale ja hakkas lugema.

II

Usaldades käesoleva käsikirja ilmaruumi hoolde, ei tee ma seda mitte abisaamise, vaid abiandmise lootuses, et pisutki kergendada kohutavat katsumuste koormat, mis ähvardab inimkonda. Olgu jumal meile armuline! . .

«Mis ähvardab inimkonda?» kordas Phyllis imestunult.

«Nii on siin kirja pandud,» kinnitas Jinn. «Ara hakka mind kohe alguses katkestama.» Ja ta jätkas lugemist.

Mina ise, Ulysse Merou, jätkan koos oma perekonnaga reisi ruumilaeval. Me võime veel aastaid olelda. Me kasvatame pardal aed- ning puuvilju ja peame kodulinde. Meie ei tunne millestki puudust. Kunagi ehk leiame isegi külalislahke planeedi. See on salasoov, mida ma peaaegu et kardan sõnastada. Ja siin on minu seikluste kroonika, kõik ausalt kirja pandud.

Aastal 2500 asusin kahe kaaslasega ruumilaeva pardale, kavatsusega tungida ruumi sellesse ossa, mida oma uhkes üksinduses valitseb Betelgeuse nime kandev ülihiidtäht.

See oli auahne plaan ja suurejoonelisem kõigest, mis eales Maa peal kavandatud. Betelgeuse ehk Orioni alfa, nagu teda nimetasid meie astronoomid, asub umbes kolmesaja valgusaasta kaugusel meie planeedist. See on mitmeti tähelepanuvääriv täht. Kõigepealt suuruselt: tema läbimõõt on kolmsada kuni nelisada korda suurem meie Päikese läbimõõdust, teiste sõnadega, kui tema keskpunkt ühildada Päikese keskpunktiga, ulatuks see koletis Marsi orbiidini. Helenduselt: ta on Orioni tähtkuju säravaim ning vahemaast hoolimata ka Maa pealt palja silmaga nähtav esimese suurusjärgu täht. Kiirguse laadilt: see vaheldub punasest oranžini, kõige mahlakamates toonides.. Ja lõpuks, selle tähe helendus on muutlik: läbimõõdu perioo-

dilise muutumise tõttu kõigub ka valgusvoog. Betelgeuse on niisiis pulseeriv täht.

Miks valiti esimese tähtedevaheiise lennu sihiks nii kau-gel asuv taevakeha, pärast seda kui oli selgunud, et päikesesüsteemi kõik planeedid on asustamata? Sellekohase otsuse langetas professor Antelle. Tähelaev ehitati tema plaanide järgi ja tema isiklikul juhtimisel, ta oli meie ekspeditsiooni ülem, oli ohverdanud kogu oma hiiglasliku varanduse sellele lennule, mille algatuski tuli temalt. Oma valiku põhjusi selgitas ta mulle reisi ajal:

«Armas Ulysse,» ütles ta, «Beielgeusele jõudmine pole meie jaoks põrmugi raskem ega ka nimetamisväärselt aeganõudvam kui reis mõnele hoopis lähemale tähele, näiteks kas või Kentauri Proximale.»

Siinkohal pidasin sobivaks protesteerida ja hiilata oma verivärskete astronoomiliste teadmistega.

«Kuidas ei ole aeganõudvam! Kentauri Proxima on kõigest nelja valgusaasta kaugusel, Betelgeuse seevastu . . .»

«Kolmesaja valgusaasta kaugusel, ja see pole mulle uudis. Ometi ei kulu meil päralejõudmiseks üle kahe aasta — ja peaaegu niisama palju oleks meil kulunud ka Kentauri Proxima kanti jõudmiseks. Te ootasite vastupidist, sest olete harjunud planeetidevaheliste reisidega, nende kirbuhüpetega, kus ülisuuri kiirendusi on võimalik arendada üksnes reisi algul mõne minuti vältel, sest tegemist on naeruväärselt madala ristlemiskiirusega, mis pole üldse võrreldav meie omaga . . . on tulnud aeg selgitada teile

meie tähelaeva liikumise põhimõtteid.

Tänu tähelaeva täiustatud raketimootoritele, mida mul oli au viimistleda, on see sõiduk võimeline liikuma suurimal kiirusel, mis üldse kosmilises ruumis materiaalse keha jaoks mõeldav on, see tähendab valguse kiirusel miinus üpsilon.»

«Miinus üpsilon?»

«See tähendab, ta võib kaduvväikse vahega läheneda valguse kiirusele, või kui soovite, sellest vaid miljardiku osa võrra maha jääda.»

«Hästi,» vastasin. «Sellest ma saan aru.» «Lisaks tuleb veel teada, et sellisel kiirusel liikudes kaldub meie aeg märgatavalt kõrvale Maa ajast, ning lahkuminek on seda suurem, mida suurema kiirusega me liigume. Isegi praegu, selle vestluse kestel, oleme meie kõigest mõne minuti võrra vanemaks saanud, kuid Maa ajas tähendab see paljusid kuid. Ja tippkiirusel jääb aeg meie suhtes peaaegu seisma, ilma et me seejuures vähimatki

muutust tajuksime, üks sekund teie või minu seisukohalt, või üksainus meie südamelöök vastavad siis mitmele aastale Maa ajas.»

«Ka sellest saan ma veel aru. Nii on meil isegi lootust enne oma surma Maale tagasi jõuda. Aga miks kestab siis reis kaks aastat? Miks mitte mõni päev või koguni mõni tund?»

«Selle juurde ma tahtsingi oma jutuga jõuda. Põhjus on selles, et kui tahame saavutada kiiruse, mille juures aeg on peaaegu liikumatu, ja tahame seda saavutada meie organismile vastuvõetava kiirendusega, siis kulub meil selleks ümmarguselt aasta. Teine aasta kulub meil lennu pidurdamiseks. Mõistate nüüd meie lennu põhimõtet? Kaksteist kuud kiirendust, kaksteist kuud pidurdust; nende mõlema vahel on kõigest mõni tund, kuid nende tundide kestel me katame suurema osa oma teekonnast. Ja nüüd on teile ka selge, miks reis Betelgeusele ei kesta põrmugi kauem kui Kentauri Proximale. Viimasel juhul oleksime niisamuti ühe aasta paratamatult kulutanud kiirendusele, teise aasta pidurdusele, ja nende vahel mõne tunni asemel mõne minuti tippkiirusele. Kokku võttes tühine erinevus. Ma jään vanaks ja vaevalt leiaksin enam jõudu mõne uue reisi alustamiseks, sellepärast eelistasingi kohe algul sihtida kaugele, sest loodan sealt leida keskkonna, mis meie omast vägagi erineb.»

Seda laadi vestlused täitsid tähelaeva pardal meie jõudeaja ning võimaldasid mul veelgi sügavamalt hinnata professor Antellel imetlusväärseid teadmisi. Polnud ala, mida ta poleks uurinud, ja ma olin siiralt õnnelik, et nii ohtliku ürituse eesotsas seisis selline mees. Nagu ta oli ennustanud, vältas sõit meie ajaväärtuse järgi peaaegu kaks aastat, mille kestel Maa peal möödus ligi kolm ja pool sajandit. See ongi nii kauge reisisihi ainus ebamugavus: kui me ühel ilusal päeval peaksime koju tagasi jõudma, leiaksime oma planeedi seitse-kaheksa sajandit vanemana. Ent see ei valmistanud meile vähimatki muret. Mul tekkis koguni kahtlus, et võimalus oma põlvkonna inimestest pääseda andis professori silmis reisile jumet juurde. Ta tunnistas sageli, et inimesed teda väsitavad . . .

«Inimesed, ikka inimesed,» tähendas Phyllis uuesti.

«Inimesed jah,» kinnitas Jinn. «Nii on kirjutatud.»

Reisi kestel ei esinenud ühtegi tõsisemat viperust. Me startisime Kuu pinnalt. Maa ja planeedid kadusid väga ruttu. Nägime, kuidas Päike vähenes, kuni ta jäi taevasse rippuma nagu apelsin, nagu ploom, lõpuks oli see veel

ainult läbimõõduta helendav täpp, tavaline täht, mida üksnes professori koolitatud pilk oskas galaktikas eraldada miljardite sarnaste hulgast.

Nii me jäime ilma päikeseta, temast suuremat puudust tundmata, sest ruumilaev oli varustatud võrdväärsete valgusallikatega. Me ei tundnud ka igavust. Professoriga oli huvitav vestelda; harisin ennast nende kahe aasta kestel enam kui kogu eelneva elu jooksul. Samal ajal õppisin tundma kõike, mida oli tarvis teada ruumilaeva juhtimiseks. See oli küllalt

lihtne: piisas korralduste andmisest raalile, mis sooritas kõik vajalikud arvutused ja viis seejärel läbi kursimuutuse.

Meie aed pakkus mõnusat lahutust. Tal oli ruumilaevas oluline ülesanne. Professor Antelle, kes muude erialade kõrval tegeles ka botaanika ja põllumajandusega, tahtis reisil kontrollida oma teooriat taimede kasvamise kohta ilmaruumis. Katseaiana kasutasime kümne meetri pikkust risttahukakujulist kajutit. Ülestikku seatud riiulid võimaldasid kogu mahtu ära kasutada. Mulda uuendati kunst-väetiste abil, ning vaevalt paar kuud pärast starti oli meil juba rõõm maitsta mitmesuguseid aedvilju, mis andsid meile rikkalikku toidulisa. Ka ilu ei olnud unustatud: osa ruumist oli lillede päralt, ning nendega tegeles professor erilise hoole ja armastusega. See veidrik oli kaasa võtnud ka paar-kolm lindu, mõned liblikad ja koguni ahvi, väikese šimpansi, kelle me ristisime Hectoriks ja kes meid oma viguritega lõbustas.

Oli ilmne, et professor Antelle, ehkki ta polnud misantroop, ei tundnud inimeste vastu vähimatki huvi. Ta kinnitas korduvalt, et ta ei looda neilt enam midagi asjalikku, ning see seletab . ..

«Misantroop?» ei suutnud hämmeldunud Phyllis ennast jälle pidada. «Inimesed?»

«Kui sa mind ühtvalu kütkestad,» tähendas Jinn, «ei jõua me ilmaski lõpuni. Tee, nagu mina: püüa aru saada.»

Phyllis tõotas, et on käsikirja lugemise lõpuni vait, ja pidas sõna.

. . . see seletab, miks ruumilaeva pardal, kuhu lahedasti mahtunuks mitu perekonda, leidus kõikvõimalikke taimeliike ja vähesel määral loomigi, inimeste arv aga piirdus kõigest kolmega: professor ise, tema õpilane, suure tulevikuga noor füüsik Arthur Levain ja mina, Ulysse Merou, vähetuntud ajakirjanik. Ma olin professoriga ühe juhusliku intervjuu ajal kokku puutunud ja ta kutsus mind kaasa, kui oli selgunud, et mul pole perekonda ja et ma

mängin talutavalt malet. Noore ajakirjaniku jaoks oli see erakordne võimalus. Isegi kui mu reportaaž avaldatakse alles kaheksasaja aasta pärast — ja vahest just selle tõttu —, oleks tal ainulaadne väärtus. Võtsin kutse vaimustusega vastu.

Reis möödus niisiis lahedasti. Ainsaks ebamugavuseks oli raskustungi suurenemine nii kiirenduse kui pidurduse aastal. Pidime harjuma asjaoluga, at meie keha kaalus ligikaudu poolteist korda rohkem kui Maa peal; esialgu oli see mõnevõrra väsitav, kuid me kohanesime peatselt. Neid kahte perioodi eraldas täielik kaalutus koos kõigile tuntud veidrustega, mis sellega kaasas käivad, ent see kes-tis vaid mõni tund ega valmistanud ebamugavusi.

Ja siis, ühel päeval, kui pikk reis oli seljataha jäämas, olbasime erutatult Betelgeuset, mis tõusis taevasse sootuks uues säras.

III

Säärase vaatepildi võlu on kirjeldamatu: täht, eile veel särav täpp keset piiritut taevalaotust, kiiskav silm arvutute ja nimetute tähesilmade seas, rebib end lahti taeva öötumedast tagaseinast, muutub ruumiliseks, omandab mõõtmed, idaneb särav»ks teraks; kasvab ja võtab värvi, paisub apelsini sarnaseks ning astub lõpuks maailmapilti pealtnäha niisama suurelt nagu meie kõdune päikeseketas. Meie silmade all sündis uus päike, punaka kumaga päike nagu päeva veerul, ent juba praegu tajusime tema jõudu ja kuumust.

Laeva kiirus oli selleks ajaks tugevasti kahanenud. Lähenesime Betelgeusele veelgi, kuni ta oma mõõtmetelt ületas kõik seni nähtud taevakehad ja lummas meid nagu ilmutis. Antelle andis roboteile mõned korraldused ja me alustasime tiirlemist ümber ülihiidtähe. Siis käivitas teadlane astronoomilised riistad ja alustas vaatlusi.

Tal ei kulunud kuigivõrd aega nelja planeedi avastamiseks ning üsna pea selgus ka nende suurus ja kaugus kesksest taevakehast. Üks neist, Betelgeuse poolt lugedes teine, tiirles meiega ligilähedasel ringjoonel. Mõõtmetelt vastas ta peaaegu Maale, planeedil oli

hapnikust ja lämmastikust koosnev õhkkond; Betelgeusest oli ta umbes kolmkümmend korda kaugemal kui Maa Päikesest, mistõttu temale langev kiirguse hulk oli võrreldav meie planeediga, seda

tänu niihästi ülihiidtähe mõõtmeile kui ka tema suhteliselt madalale temperatuurile.

Otsustasime valida selle planeedi oma esimeseks uurimisobjektiks. Pärast uusi korraldusi robotitele asus ruumi-laev planeedi ringjoonele. Seiskasime mootorid ja jäime segamatult vahtima seda uut ilmakera. Teleskoop näitas meile meresid ja mandreid.

Ruumilaev oli laskumiseks halvasti kohandatud, ent seda oli siiski silmas peetud. Meie käsutuses oli kolm rakettsõidukit — pähklikoored ruumilaevaga võrreldes —, mida me nimetasime julladeks. Ühes neist võtsimegi istet, kaasas vaid hädapärased mõõteriistad ja Hector, meie šimpans, kes oli samasuguses skafandris nagu meiegi ning oli õppinud seda taluma. Mis puutub ruumilaevasse, siis jätsime ta lihtsalt planeedi ümber tiirlema. Orbiidil oli ta niisama kaitstud nagu sadamas ankrusse jäänud reisilaev, pealegi teadsime, et ta ei kaldu kriipsugi võrra oma lennujoonest kõrvale.

Meie jullaga sellisel planeedil randuda oli päris lihtne ülesanne. Niipea kui jõudsime õhkkonna tihedamatesse kihtidesse, võttis professor Antelle õhuproovi. Analüüs näitas samasugust koostist nagu Maa peal vastavas kõrguses. Mul ei jäänud aega mõtelda selle imeväärse kokkusattumuse üle, sest pind lähenes kiiresti: olime vaevalt viiekümne kilomeetri kõrgusel. Et kogu töö oli usaldatud robotitele, ei jäänud mul muud teha kui istuda, süda tulvamas avastusterõõmust, ning jälgida, kuidas minu ette kerkib tundmatu eluilm.

Planeet oli kummaliselt Maa sarnane. See mulje süvenes iga hetkega. Nüüd eraldasin juba palja silmaga mandrite piirjooni, õhk oli selge, õrna kahvaturoheka helgiga, mis puhuti sulas üle oranžiks, umbes nagu meil Provence'is päikese loojangul. Ookean oli helesinine, ent samuti vaevumärgatava roheka sirendusega. Ehkki rannajoon oli hoopis erinev sellest, mida olin harjunud koduplaneedil nägema, olin senistest ühtelangevustest nii kaasa kistud, et püüdsin palavikuliselt siingi sarnasust leida. Ent seda ei olnud. Ei midagi, mitte midagi, mis oleks meenutanud Euraasiat või Ameerikat.

Mitte midagi? Kuidas nii! Vastupidi, ta oli sarnane kõige olulisemas! Planeet oli asustatud. Lendasime üle linnast; linn oli üsna suur, sellest hargnesid nagu kiired puudega ääristatud maanteed, kus liikusid sõidukid. Jõudsin eritleda arhitektuuri üldilmet: laiad tänavad, valged majad, pikad sirged katuseviilud.

Ent olime sunnitud laskuma õige kaugel linnast. Meie kurss viis esialgu üle haritud põllumaade, siis lendasime tiheda metsa kohal, mis oli põdrakarva ja meenutas meie ekvatoriaalset džunglit. Selleks ajaks olime juba kaunis madalal. Silmasime metsas lagendikku, mis oli piisavalt avar ja asus tasasel kõrglaval, sellal kui ümbritsev maastik oli kaunikesti liigendatud. Meie ülem otsustas riskida ja andis oma viimased korraldused Robotitele. Tagurdus-düüsid lülitusid tegevusse. Hetkeks jäime lagendiku kohale hõljuma nagu kalalootustes kajakas.

Ja siis, kaks aastat pärast Maalt lahkumist, liuglesime kõrglava kohal ettevaatlikult madalamale ja laskusime ühegi tõuketa pehmesse rohelisse rohtu, mis nii väga meenutas meie Normandia niitusid.

IV

Puudutasime pinda, ja olime kõik mõnda aega nagu tardunud ega katkestanud vaikust. Võib-olla üllatab selline reageering, kuid pidime ennast koguma ja oma jõudu koondama. See seiklus oli tuhat korda erakordsem kui esimeste maadeavastajate oma, aga ta nõudis ümberhäälestumist ruumilendude ootamatustele, mis nii paljude luulepõlvkondade

kujutlustuld on. toitnud.

Juba seegi oli ime, et jõudsinie ühegi viperuseta siia, rohtukasvanud planeedi pinnale, mis kandis ookeane, mägesid, metsi, haritud põlde, linnu ja kahtlematult ka elanikke nagu meie Maagi. Olime siiski üsna kaugel tsiviliseeritud aladest, kui arvestada lõputut džunglit, millest me enne laskumist üle lendasime.

Lõpuks vabanesime tardumusest. Ajasime skafandrid selga ja avasime ettevaatlikult julla luugi. Ei mingit õhuvoolu. Sisemine ja välimine rõhk olid tasakaalus. Mets piiras lagendikku ähvardava müürina. Polnud vähimatki heli või liikumist, mis rikkunuks selle eluilma rahu. Temperatuur oli kõrge, kuid talutav: umbes kakskümmend viis kraadi Celsiuse järgi.

Väljusime jullast Hectori saatel. Professor Antelle otsustas kõigepealt selgusele jõuda õhu täpses koostises. Tulemus oli julgustav: mõned haruldased gaasid välja arvatud, oli koostis samasugune nagu Maa peal. Õhk pidi olema täiesti hingamiskõlblik. Ülepakutud ettevaatusest otsustasime seda siiski kontrollida šimpansi nahal. Skafandrist vabanenud, muutus loom ülemeelikuks ega ilmu-

tanud mingeid ebamugavuse tundemärke. Ta oli vabadusest ja kokkupuutumisest loodusega lausa joobunud. Mõne kukerpalli järel pistis ta metsa poole punuma, ronis puu otsa ja kargas oksalt oksale. Ta kaugenes ja kadus peagi, hoolimata meie vehkimisest ja keelamisest.

Nüüd heitsime ka ise skafandrid kõrvale ja võisime vabalt rääkida. Olime liigutatud oma häälekõlast ja astusime arglikult esimesi samme, tihkamata jullast eemalduda.

Polnud kahtlust, et viibisime oma koduplaneedi kaksik-õel. Siin oli elu. Taimeriik oli iseäranis lopsakas. Mõned puud olid üle neljakümne meetri kõrged. Loomariik ilmutas ennast üsna pea suurte mustade lindudena, kes liuglesid õhus nagu raisakotkad, ning üksteist vidinal tagaajavate papagoilaadsete väiksemate lindudena. Laskumis-aegsete tähelepanekute põhjal teadsime, et siin on ka oma tsivilisatsioon. Selle planeedi nägu olid kujundanud mõistuslikud olendid — inimesteks ei julenud me neid veel nimetada. Kuid mets, mis meid ümbritses, näis inimtühjana. Selles polnud midagi iseäralikku: samasugune tühjustunne oleks meid vallanud ka juhuslikul maandumisel kusagil Aasia džunglis.

Kõigepealt, enne igasuguseid muid toiminguid tuli planeedile nimi panna. Kuivõrd ta sarnanes Maaga, sai talle nimeks Soror.

Asusime seepeale oma esimesele tutvumisretkele ja suundusime metsa, liikudes mööda rada, mis ilmselt oli loomade tallatud. Arthur Levainil ja minul olid karabiinid kaasas, professor seevastu põlgas põhimõtteliselt igasuguseid relvi. Me samm oli kerge ja me liikusime lennates — mitte et raskustung oleks siin väiksem olnud kui Maa peal (selleski oli sarnasus täielik), aga kontrast ruumilaeva tinaraske pidurdusaastaga pani meid kitsetalledena karglema.

Liikusime indiaanlaste kombel hanereas, hüüdes aegajalt Hectorit, kes jäi endiselt kadunuks, kuni nooruke Levain, kes kõndis ees, äkki märku andis peatuda. Eemalt kostis mühinat, nagu voolaks kusagil vesi. Tungisime selles suunas edasi ja mühin tugevnes.

See oli kosk. Seisime ta kaldal ja olime kolmekesi rabatud ilust, mida Soror meile pakkus. Jõgi, läbipaistev ja selge nagu Alpi mägioja, siugles kõrgel meie peade kõhal, laienes astangul klaasjaks peegliks ja murdus mitme

Õde (lad. k.),

meetri kõrguselt otse meie jalgade ette, väiksesse järve, liivasegustest kaljudest piiratud looduslikku basseini, mille pinnalt peegeldus kesktaevasse jõudnud Betelgeuse paiste.

Vee nägemine oli niivõrd ahvatlev, et meid mõlemaid Levainiga haaras sama kiusatus. Ilm oli nüüd juba väga palav. Me võtsime riidest lahti ja tahtsime pea ees vette söösta. Kuid professor Antelle tegi meile selgeks, et uustulnukad Betelgeuse süsteemis peaksid

natukenegi arukust üles näitama. Kas see vedelik ongi vesi, vahest on ta hoopis mürk? Ta läks järve äärde, laskus kükakile, uuris, puudutas vedelikku ettevaatlikult sõrmeotsaga. Lõpuks ammutas ta veidi vedelikku peopessa, nuusutas seda ja tilgutas keele peale.

«See võib ainult vesi olla,» pomises ta.

Ta kummardus parajasti uuesti kätt vette pistma, kui nägime, kuidas ta paigale tardus. Ta hüüatas, osutades jäljele, mis talle sealsamas liiva peal silma oli hakanud. Usun, et sel hetkel elasin üle oma elu kõige suurema vapustuse. Keskpäeva julmas valguses, mida kiirgas meie peale Betelgeuse, silmasime kitsal kaldaribal sügavasti niiskesse liiva surutud ja suurepäraselt jäädvustunud jalajälge, mis kuulus inimesele.

V

«See on naise jälg,» kinnitas Arthur Levain.

See kategporiline otsus, mis langetati surutud häälel, ei üllatanud mind põrmugi. Seda arvasin minagi. Jälje õrnus, elegants, tema seletamatu ilu liigutasid mind sügavalt. Tema inimlikus päritolus ei võinud olla vähimatki kahtlust. Võib-olla kuulus ta noorukile või väikesekasvulisele mehele, ent oli märksa tõenäolisem — ning ma lootsin seda kogu hingest —, et ta kuulus naisele.

«Järelikult elavad Sororil inimolendid,» pomises professor Antelle.

Tajusin kibedusenooti tema hääles, mis muutis ta minu jaoks sel hetkel vähem sümpaatseks. Ta kehitas harjumuspäraselt õlgu ja asus koos meiega uurima järve ümbritsevat liiva. Avastasime uusi jälgi, mis ilmselt kuulusid samale olendile. Levain, kes oli veepiirist eemaldunud, viipas meid jälje.juurde, mis oli vajutatud kuiva liiva. Jälg oli niiske.

«Viie minuti eest oli see naine veel siin,» hõiskas noormees.

«Ta tuli suplema, kuulis meid lähenemas ja põgenes.»

Meie jaoks oli juba endastmõistetav, et tegemist on naisega. Seisime sõnatult ja piidlesime metsa, kuid ei kuulnud isegi oksa praksumist.

«Küll jõuame otsida,» arvas professor Antelle õlgu, kehitades. «Sest kui inimolend siin suples, võime meiegi seda ohutult teha.»

Sõnagi lisamata kooris väärikas teadusemees ennast nüüd omakorda paljaks ja kastis oma kõhetu kogu vette. Rõõm kümblusest järve karastavas ja jumalikus vees pärast nii pikka ruumisõitu sundis meid peaaegu unustama oma äsjase avastuse. Üksi Arthur Levain jäi mõtlikuks ja hajameelseks. Tahtsin parajasti tema kurvameelsuse kulul nalja heita, kui märkasin naist otse meie kõhal kõrgel kaljuastangul, kus jõgi murdus koseks.

Eales ei unusta ma tundepöörist, mida tema ilmumine minus vallandas. See oli Sorori täiuslik looming kosevahus ja Betelgeuse verevas kiirguses, mille võrratu ilu sundis hinge kinni pidama. See oli naine; pigem noor tütarlaps, kui mitte haldjas. Ta kinnitas väljakutsuvalt oma naiselikkust koletisliku päikese palge ees, täiesti alasti, ainsaks ehteks õlgadele langev lopsakas juustesalk. ühelgi meie hulgast polnud kalduvusi hallutsinatsioone näha, ehkki olime kahe aasta vältel kannatanud võrdlusmaterjali puuduse käes. Polnud kahtlust, et naine, kes seisis astangul liikumatult nagu raidkuju oma jalamil, oli Maa mõistete järgi kõige täiuslikuma kehaga naine. Levain ning mina ahmisime õhku ega saanud talt silmi ara ja mulle tundus, et isegi professor Antelle ei jäänud külmaks.

Ka tema silmitses meid, hüppevalmis nagu hoovõtul sukelduja, käed pisut taha viidud, rinnad meie poole suunatud, ning tema hämmeldus ei olnud meie omast väiksem. Esimesel silmapilgul olin tema nägemisest nii segi paisatud, et ei suutnud temas üksikasju eristada, mind lummas tema kuju tervikuna. Alles mõne aja pärast imbus mu teadvusse asjaolu, et ta kuulus valgesse rassi, et ta päevitunud nahk oli pigem kullakarva kui pronksjas, et ta oli pikakasvuline, kuid parajal moel, ning sale. Seejärel tajusin nagu läbi une tema nägu, mille

korrapärasus oli harukordne. Lõpuks vaatasin tema silmi.

Alles siis lülitus tööle mu tähelepanuvõime, teritasin

pilku ja võpatasin, sest nüüd nägin tema ilmes äkki midagi, mis oli minu jaoks uus. Ma tabasin tema silmades selle võõra salapärase läkituse, mida lootsime näha siinses ilmas, nii kaugel meie koduplaneedist. Kuid ma ei osanud endale selgitada ega isegi sõnastada selle võõrastuse põhjust. Tajusin vaid, et tegemist on mingi olulise erinevusega meie liiki kuuluvatest inimolendeist. See ei tulnud mitte tema silmade värvusest: ehkrf inimese kohta tavatumalt hallid, polnud nad siiski erandlikud. Harjumatu oli vahest nende kiirgus: sellest hoovas tühjust ja täielikku ilmetust, mis meenutas mulle õnnetut vaimuhaiget, keda ma kunagi tundsin. Kuid ei! see ei võinud olla nõdrameelsus, see pidi olema midagi muud.

Kui ta lõpuks märkas, et oli ise muutunud tähelepanu märklauaks, või täpsemini öeldes, kui minu pilk kohtas tema pilku, läbis teda otsekui elektrilöök, ta pöördus järsult ümber ning selles väledas ja alateadlikus liigutuses oli looma hirmu. Mitte häbitunnet, et teda sellises olekus tabati. Olen kindel, et olnuks naeruväärne pidada teda võimeliseks häbi tundma. Talle lihtsalt ei meeldinud minu pilk või ei suutnud ta seda taluda. Pea kõrvale pööratud, jälgis ta meid nüüd vargsi silmanurgast.

«Ma ütlesin teile, et see on naine,» sosistas nooruke Levain.

Ta lausus need sõnad erutusest lämbuval häälel, peaaegu kuulmatult; ent ofheti ulatusid nad noore neiu kõrvu ja kutsusid temas esile kummalise reaktsiooni. Ta taandus, põrgates tagasi nii paindliku hüppega, et ma taas võrdlesin seda ehmunud looma instinktiivse liigutusega, milles on põgenemiseelset kõhklust. Taganenud veel paar sammu, tardus ta siiski paigale, kuid nüüd varjasid kaljud suurema osa tema kogust. Eraldasin vaid laupa ja ühte silma, mis meid endiselt luuras.

Me ei julenud liigutada, kartes teda hoopis minema peletada. Meie hoiak rahustas teda. Viivu pärast lähenes ta uuesti astangu servale. Kuid nooruke Levain oli ilmselt liiga erutatud, et oma keelepaelu vaos hoida. «Ma pole ealeski näinud . . . » alustas ta. Ta jäi vait, mõistes oma ettevaatamatust. Neiu oli jälle taandunud, nagu oleks inimhääl teda kohutanud. Professor Antelle andis meile märku vaikida ja sumas tagasi vette, pööramata neiule vähimatki tähelepanu. Järgnesime tema taktikale, mis osutus edukaks. Vähe sellest, et ta tuli tagasi astangu servale — peagi hakkas ta silmanähtavat huvi ilmutama meie solistamise vastu, mis »

meie uudishimu veel enam utes küttis, kuivõrd see huvi avaldus üsnagi harjumatul moel. Olete juhtunud mererannal jälgima pelglikku kutsikat, kelle peremees on läinud ujuma? Ta tahab peremehe juurde tormata, ta on kiusatuse kätte suremas, aga ei julge. Ta lippab kolm sammu ühele, kolm teisele poole, läheb minema, tuleb tagasi, raputab pead, liputab saba. Täpselt nii käitus ka tüdruk.

Ja ühtäkki kuulsime tema häält; ent heli, mille ta laskis kuuldavale, aina süvendas muljet tema käitumise loomalikkusest. Ta turnis parajasti õrna kaljunuki äärmisel serval, nagu kavatseks pea ees vette hüpata. Tema kummalised tantsusarnased liigutused peatusid hetkeks. Ta avas suu. Seisin veidi taamal ja võisin teda märkamatult jälgida. Arvasin, et ta hakkab rääkima, karjuma. Ootasin hüüatust. Olin valmistunud kõige barbaarsemaks kõneks, ent mitte neiks tavatuiks helideks, mis ta kurgust vallandusid, nimelt kurgust, sest suu ja keel ei võtnud mingil määral osa sellest teravatoonilisest kriiskamisest või kutsumisest, mis taas näis väljendavat pigem arutu looma rõõmuhullust. Vahel teevad noored šimpansid loomaaias niisugust häält, kui nad isekeskis mängivad ja hullavad.

Sellal kui me püüdsime oma hämmeldusest võitu saada ja kümblust jätkata, temale tähelepanu pööramata, näis td otsusele jõudvat. Ta laskus kaljuservale kükakile, toetus kätele ning hakkas laskuma meie poole. Ta tegutses haruldase osavusega. Tema üleni kullatud keha liikus väledasti mööda püstjat kaljut ning terendus nagu nõiduslik.nägemus läbi kose helkiva seina, kus teda ümbritses vee ja valguse nimbus. Klammerdudes nähtamatute kaljutüügaste külge, jõudis ta mõne hetkega järvepeeglini ja laskus põlvili lameda kivi peale. Ta piidles meid veel mõne viivu, astus siis vette ja hakkas meie poole ujuma.

Mõistsime, et ta tahab hullata, ning me jätkasime sõnatul kokkuleppel kahekordse innuga solistamist, mis teda nii kenasti usalduslikkusele oli võitnud, ohjeldades oma liigutusi niipea, kui ta näis heitunud. Üsna kiiresti kujunes sellest mäng, mille reegleid ta ise märkamatult määras, kummaline mäng, mis mõneti meenutas hüljeste tembutamist basseinis ning seisnes selles, et me kordamööda põgenesime ja üksteist taga ajasime, põigates järsult kõrvale, kui jäime jälitaja haardeulatusse ning samas peaaegu riivamiseni lähenesime, teineteist ometi puudutamata. See oli lapsik, ent mida me kõik poleks teinud, et taltsutada oma tundmatut kaunitari! Ma panin tähele, et professor Antelle andus vallatustele varjamatu mõnuga.

Veepidu oli kestnud juba mõnda aega, hakkasime vähehaaval lõõtsutama, kui mind rabas mingi mõistatuslik vastuolu neiu ilmes: tema tõsimeelsus. Siin ta nüüd hullas, ilmselt nautides seda mängu, mida tema juuresolek oli vallandanud, kuid kordagi ei riivanud naeratuse helk tema nägu. Tundsin mingit kummalist ängistust, mida ma algul ei osanud seletada, kuni ma üllatusega märkasin, et ta ei olnud kordagi naernud ega naeratanud. Kuulsime üksnes tema lühikesi kurguhäälitsusi, mis näisid väljendavat rahuldust.

Tahtsin läbi viia katse. Kui ta jälle minule lähenes, pritsides vett oma erilise ujumisviisi tõttu, mis meenutas koerte oma, vallapäästetud lakk järel lehvimas nagu komeedi saba, vaatasin ma talle otse silma ning läkitasin talle — enne kui ta kõrvale põigata jõudis — naeratuse, millesse panin niipalju poolehoidu ja õrnust, kui suutsin. Tulemus oli üllatav. Ta lakkas ujumast, ajas jalad põhja — vesi ulatus parajasti nabani — ning sirutas käed krampliku liigutusega ette, nagu püüdes ennast kaitsta. Siis pööras ta mulle selja ja põgenes kalda poole. Veest väljas, kõhkles ta hetke, pöördus siis poolenisti ümber ja uuris mind nagu kaljuastangultki heitunud looma kombel, kes on äsja kogenud midagi häirivat. Võib-olla oleks endine usalduslikkus taastunudki, sest naeratus oli mu näolt pühitud ning jätkasin süütul ilmel ujumist, poleks uus vahejuhtum tema heitumist uuesti lõkkele puhunud. Metsas praksatas oks, ning järgmisel hetkel silmasime oma sõpra Hectorit, kes hoogles oksalt oksale, laskus maa peale ja ülevoolavas jällenägemisrõõmus suurte hüpetega meie poole liikus. Olin rabatud! Niipea kui'tüdruk ahvi märkas, jäigastus tema nägu loomalikuks maskiks, milles oli õudust ja ähvardust. Ta tõmbus kägarasse, liibus kaljude vastu, püüdes nendega kokku sulada, lihased hüppevalmis, keha pingul, sõrmed harali nagu küünised. Ning seda kõike väikese armsa šimpansi pärast, kes rõõmsalt meie poole keksles.

Ja alles siis, kui ahv oli varitsuspaigast möödunud teda märkamata, tegi tüdruk hüppe. Ta keha vibas sirgeks nagu vibu. Ta rabas šimpansi kõrist ja pigistas käed loomakese kaela ümber kokku, sellal kui ta reied õnnetu olevuse nagu pihtide vahele haarasid ja liikumatuks muutsid. Ahv ei jõudnud niutsatadagi. Mõne sekundi pärast tuksatas ta väike keha, ning kui tüdruk ta lahti laskis, vajus loomake surnult kokku. See päikseline olend — esimeses tundepuhangus ristisin ta Novaks, sest tema ilmumist võis võr-

relda üksnes pimestava tähe sünniga taevalaotusel — oli meie armsa ja süütu šimpansi kõigi

reeglite kohaselt surnuks kägistanud. .

Kui me lõpuks jahmatusest toibusime ja tema poole sööstsime, oli juba hilja Hectorit päästa. Tüdruk pööras näo meie poole, valmis kallaletungiks, käed taas ette sirutatud huuled irvakil, ja tema ähvardav hoiak naelutas meid paigale. Siis laskis ta kuuldavale terava häälitsuse, mida võis tõlgendada kui võidulaulu või vihakarjatust,ning põgenes metsa. Mõne hetkega oli ta kadunud põõsastikku mis sulgus tema kuldse keha järel, jättes meid hämmastunult seisma keset džunglit, mis oli taas hääletu.

VI

«Metslane,» arvasin, «mõnest alaarenenud suguharust, nagu neid esineb Uus-Gineal või Aafrika metsades?»

Kõnelesin vähimagi veendumuseta. Arthur Levain küsis mu käest peaaegu jämedalt, kas ma metsrahvaste juures olen eales näinud sellist rühti, sellist harmoonilist kehaehitust. Tal oli sada korda õigus ja ma jäin vait. Professor Antelle, kes näis sügavalt mõtteis, oli meie vaidlust siiski jälginud.

«Meie maakera kõige algelisematelgi rahvastel on oma keel,» ütles ta lõpuks. «See aga ei kõnele.»

Tegime tiiru jõe lähemas ümbruses, leidmata vähimaidki jälgi tundmatust. Otsustasime lõpuks tagasi pöörduda metsalagendikule, oma ruumilaeva juurde,. Professor kaalus õhkutõusmist, et mõnes tsiviliseeritumas piirkonnas uuesti laskuda. Levain seevastu soovitas vähemalt kaks-kümmend neli tundi oodata, et katsuda veel kord kohaliku džungli elanikkonnaga ühendust luua. Mina toetasin seda ettepanekut, mis lõpuks vastu võeti. Ma ei julenud endale tunnistada, et meid aheldas selle paiga külge lootus veel kord kohata oma tundmatut.

Päev veeres looja edasiste vahejuhtumiteta. Ent õhtul, kui olime imetlenud Betelgeuse fantastilist loojangut, mis laotus tervele silmapiirile, ületades inimliku kujutlusvõime, hakkasime tajuma enda ümber teatavaid muutusi. Džungel elustus salasosinaist, sekka praksatas mõni oks, tundsime nähtamatuid pilke piidlemas läbi lehestiku. Sellegipoolest veetsime oma hoolikalt suletud jullas rahuliku öö, pidades kordamööda valvet. Päevahakul valdas meid uuesti samasugune tunne, uskusin koguni kuulvat

lühikesi kiledaid häälitsusi, nagu neid Nova kõrist eelmisel päeval oli kostnud. Ent ükski neist olenditest, kellega meie palavikuline kujutlusvõime rahvastas siinset metsa, ei näidanud ennast.

Seepärast otsustasime kose juurde tagasi minna ning jälle painas meid kogu tee närvesööv aimus, et meid varitsevad ja jälgivad mingid olendid, kes ei julge ennast näidata. Ometi oli Nova eelmisel päteval soostunud meiega seltsima.

«Võib-olla pelgavad nad meie riideid,» ütles äkki Arthur Levain.

See oli nagu valguskiir. Mulle meenus selgesti, kuidas Nova, kui ta pärast ahvi ärakägistamist põgenes äkki meie riiete kuhila ette sattus. Ta põikas nendest kõrvale nagu peru hobune. «Eks näeme.»

Me riietusime lahti ja sukeldusime taas järve jätkama eelmise päeva mängu, pealtnäha ükskõiksed kõige ümbritseva suhtes.

Eilne sõjakavalus kandis ka täna vilja. Mõne minuti möödumisel silmasime tüdrukut kaljuastangul, ilma et oleksime kuulnud tema lähenemist. Ta ei olnud üksi. Tema kõrval seisis mees, kehaehituselt samasugune nagu meiegi, mees, kes millegipoolest ei erinenud Maa meestest, täiesti alasti nagu tüdrukki, küllalt eakas, ja teatavate näojoonte poolest meie haldjat meenutav, nii et ma pidasin teda tüdruku isaks. Ta jälgis meid nagu Novagi ilmel, milles segunes hämmeldus ja segadus.

Neid oli veel teisigi. Avastasime nad tasapisi, püüdes samal ajal .säilitada oma teeseldud ükskõiksust. Nad hiilisid metsast välja ja moodustasid pikapeale ümber järve katkematu

rivi. Nad olid eranditult toredad, tugevad inimisendid, kullakarva mehed ja naised, kes nüüd meie ümber ärevalt sagisid ja katkendlikke häälitsusi kuulvele lasksid.

Olime ümber piiratud ja sellest mõnevõrra häiritud, sest vahejuhtum šimpansiga oli meil värsnelt meeles. Ent nende ilme ei olnud ähvardav, pigem huvitas neidki eeskätt meie solistamine.

Ja nõnda see oligi. Peagi libistas enda vette Nova, Nova, kellesse ma juba suhtusin nagu vanasse tuttavasse, ning ülejäänud järgnesid suurema või väiksema kõhklusega tema eeskujule. Nad lähenesid meile ning me jätkasime üksteist taga ajades eilset hülgemängu, ainsa vahega, et; nüüd piiras meid juba paarkümmend puhkivat ja puris-

tavat olendit, kummalist olendit, kelle tõsiväärikas ilme oli haruldases vastuolus nende tembutamislustiga.

Pärast veerandtunnilist hullamist hakkasin sellest tüdinema. Me polnud ometi selleks Betelgeuse maailma tunginud, et siin poisikeste moodi käituda. Mul oli peaaegu häbi enda ees ning piinlik vaadata, kuidas õpetatud mees Antelle sellest mängust innustus. Aga. mida muud võisi-megi teha? Kõrvalseisjal on võimatu kujutleda, kui raske on ühendusse astuda olenditega, kellel puudub kõne ja naeratus. Ometi püüdsin seda teha. Leiutasin käeliigutusi, mis tahtsid olla tähendusrikkad. Seadsin käed rinna peal kokku nii sõbralikult kui oskasin, kooldudes samaaegselt kummarduseks, nagu seda harrastatakse hiinlaste pool. Läkitasin neile õhusuudlusi. Ükski mu ponnistustest ei ära-tanud neis vähimatki huvi. Üheski silmapaaris ei süttinud mõistuslikkuse helki.

Kui me ruumisõidu kestel arutasime kohtumisvõimalusi elusolenditega, siis kujutlesime enamasti näotuid, vormituid, väliskujult meist vägagi erinevaid koletisi, ent alati eeldasime nende juures endastmõistetavalt mõistust. Nüüd paistis, et Sorori tegelikkus on sootuks vastupidine: meie ees on olendid, kes kehaehituselt on kõigiti meile sarnased, kuid see-eest puudub neil mõistus. Pilk, mis oli mind juba Nova juures häirinud ja mida tajusin nüüd ka kõigi teiste juures, võis ainult seda tähendada: neil puudus teadlik mõte, puudus hing.

Neid huvitas ainult mäng. Pealegi veel kõige nürimeelsem! Meil tekkis soov allutada mäng teatud reeglitele, mis oleksid neile jõukohased, ja me võtsime üksteisel kolmekesi kätest kinni ning sumades vööst saadik vees üritasime ringmängu, käsi rütmiliselt tõstes ja alla lastes, nagu teevad väikesed lapsed. See ei innustanud neid vähimalgi määral. Enamus nihkus meist eemale; osa jäi meid vahtima ning igasuguse mõtte täielik puudumine nende nägudel oli niivõrd ilmne, et viis meid segadusse.

Meie täielik nõutus oligi järgneva draama põhjuseks. Kui me lõpuks mõistsime, et meie, kolm tursket meest, üks koguni maailmakuulus, hoiame üksteisel kätest kinni ja kelpame kõige lapsikumat ringmängu Betelgeuse narritava pilgu all, siis olime äkki nii jahmunud oma käitumisest, et ei suutnud enam tõsiseks jääda. Olime viimase veerandtunni kestel niisuguse pinge all olnud, et lõdvestus oli paratamatu. Meid tabas ohjeldamatu naerukramp, hea mitu sekundit vappusime naerust lookas, suutmata ennast valitseda.

See naerupurse jõudis lõpuks siinsete olenditeni, kuid tulemus osutus oodatust sootult erinevaks. Järve oleks nagu haaranud äkiline tuulispask. Nad pistsid igas suunas põgenema kabuhirmus, mis muus olukorras oleks meile tundunud naeruväärsena. Mõne hetke pärast olime vees üksinda. Lõpuks kogunesid nad karjana kaldajärsakule, järve kaugemasse serva, kust nad meie suunas raevukalt käsi sirutades tõid kuuldavale katkendlikke vihahäälitsusi. Näomoonutused olid nii ähvardavad, et meil hakkas hirm. Levain ja mina nihkusime relvadele lähemale, kuid õpetatud mees Antelle keelitas meid sosinal püsse mitte puutuma, rääkimata kasutamisest, senikaua kui nad lähemale ei tule.

Kiirustades asusime riietuma, neid silmist laskmata. Ent vaevalt saime püksid jalga ja särgid selga tõmmata, kui nende rahutus kasvas määratsuseks. Paistis, nagu oleks riietatud

inimese nägemine neile talumatu. Mõned pistsid jooksu, teised hakkasid meie poole liikuma, käed ees, sõrmed harali. Haarasin püssi. Imelik küll, ehkki meil oli tegemist arutu vastasega, paistis ta mõistvat selle liigutuse tähendust, sest nad pöörasid ümber ja kadusid puude taha.

Suundusime kõige kiiremas korras julla poole. Tagasiteel oli meil tunne, et nad pidevalt viibivad meie ümber ning saadavad nähtamatuks jäädes hääletult meie põgenemist.

VII

Kallaletung toimus hetkel, kui jõudsime lagendikule, ja sellise ootamatusega, et olime võimetud ennast kaitsma. Sorori inimesed sööstsid tihnikust välja nagu metskitsed ja olid meie kallal enne, kui jõudsime laskeasendisse asuda.

Kummaline oli selles rünnakus asjaolu, et ta polnud suunatud otseselt meie isikute vastu. Tajusin seda otsekohe, ning peagi leidis see kinnitust. Ma ei tundnud ühelgi silmapilgul seda surmaohtu, mille ohvriks langes Hector. Nad ei kippunud kallale mitte meie elule, vaid riietele ja riistadele, mida endaga kaasas kandsime. Ühe viivuga olime muudetud liikumisvõimetuks. Meist käis üle käte keerispask, mis rebis ara relvad, laskemoona, seljakotid ning heitis nad eemale, sellal kui teised kiskusid üksteise võidu meid alasti ja käristasid riided tükkideks. Mõistnud, mis neid vihale õhutas, alistusin neile puiklemata, ja kui

mind seejuures väheke küünistatigi, ei saanud ma siiski tõsisemalt kannatada. Antelle ja Levain järgnesid mu eeskujule ja peagi olime paljud nagu porgandid, ümbritsetuna meeste ja naiste karjast, keda ilmselt rahustas pilt, mida neile nüüd jälle pakkusime, sest nad asusid meie ümber keksima, piirates meid ometi küllalt tihedalt, et muuta põgenemine võimatuks.

Lagendiku servale oli neid kogunenud vähemalt sadakond. Need, kes asusid meist kaugemal, sööstsid nüüd julla kallale samasuguse raevuga, mis oli saatuslikuks saanud meie riietele. Hoolimata meeleheitest, mis mind valdas, nähes meie kalli julla rüüstamist, mõtlesin nende käitumise üle järele ning jõudsin selle arvatava algpõhjuseni: nende raevu märklauaks olid a s j a d . Kõik, millel oli m a s i n a l õ h n juures, õhutas nende viha, aga ka hirmu. Mis ka poleks neile ette juhtunud, nad haarasid eseme pihku ainult selleks, et seda lõhki käristada või kätki väänata. Siis heideti asi kähku minema, nagu oleks ta sõrmi põletanud, ja korjati uuesti üles ainult selleks, et lammutamine lõpuni viia. Nad meenutasid mulle kassi, kes võitleb suure poolsurnud, aga ikka veel mitte päris ohutu rotiga, või maoga maadlevat mangusti. Jõudsin tähele panna huvitavat tõika, et nad ründasid meid ühegi relvata, isegi nuia käsutamata.

Võimetult vaatasime pealt oma julla hävingut. Uks andis peagi nende survele järele. Nad tungisid sisse ja purustasid kõik, mis võis olla purustatav, kaasa arvatud hinnalised navigatsiooniseadmed, mille riismed külvati laiali. See rüüstamine vältas mõnda aega. Kui sõidukist oli lõpuks püsti jäänud üksnes metallkere, tulid nad meie juurde tagasi. Saime tõugata, sakutada ja lõpuks veeti meid džungli kõige sügavamasse tihnikusse.

Olukord muutus järjest tõsisemaks. Olime relvitud ja alasti, meid sunniti paljajalu liikuma meile üle jõu käiva kiirusega, me ei võinud vahetada muljeid, isegi mitte kaevata. Vähimgi katse kõnelda kutsus esile nii ähvardavaid reageeringuid, et pidime leppima tusase vaikimisega. Ja ometi olid need olevused inimesed nagu meiegi. Riides ja pöetult poleks nad meie maailmas äratanud vähimatki tähelepanu. Nende naised olid kõik kaunid, ehkki ükski neist ei saanud võistelda Nova hiilgusega.

Nova liikus tihedalt meie kännul. Mitmel korral, kui valvurid eriti kiuslikult hinge peale käisid, pöörasin pea tema poole, anudes väikestki kaastunde märki, mida ma korra justnagu oleksin tema näol tabanudki. Ent küllap

see tuli mu soovist kaastunnet leida. Sest niipea kui mu pilk tema silmadesse klammerdus, püüdis ta seda vältida ja tema ilmes ei peegeldunud midagi peale nõutuse.

See kadalipujooks kestis mitu tundi. Olin väsimusest nõrkemas, jalad verised, keha marraskil okaspõõsastest, millest Sorori inimesed madude kombel viga saamata läbi siuglesid. Mu kaaslased olid niisama armetus seisundis ja Antelle kõmistas juba igal sammul, kui me lõpuks jõudsime paika, mis näis olevat selle rännaku sihtkoht. Mets ei olnud enam nii tihe, põõsastik oli maad andnud madalale rohule. Meie valvurid lasksid meid nüüd vabaks, meile enam vähimatki tähelepanu pööramata, ning jätkasid oma mängu, üksteist puude vahel taga ajades, mis näis olevat nende elu peamine sisu. Vajusime pikali, väsimusest oimetud, kasutades seda hingetõmbeaega, et vaikselt omavahel aru pidada.

Meie juht pidi mängu panema kogu oma elutarkuse, et takistada meid langemast kõige silmitumasse meeleheitesse. Õhtu lähenes. Üldist tähelepanematust kasutades oleksime kahtlemata võinud põgeneda, aga kuhu? Isegi kui oleksime suutelised tuldud teed tagasi minema, poleks meil mingit lootust käsutada oma Juliat. Kõige arukam näis olevat paigale jääda ja püüda, neid tülikaid olevusi enda poolele võita. Pealegt vaevas meid nälg.

Ajasime end püsti ja tegime mõned arglikud sammud. Nad jätkasid oma arutut mängu, meile tähelepanu pööramata. Üksnes Nova polnud meid nähtavasti unustanud. Ta järgnes meile teatava vahemaaga, iga kord pead ara pöörates, kui tema poole vaatasime. Mõnda aega sihitult ringi lonkinud, jõudsime äratundmisele, et viibime laagri-taolises paigas, kus eluasemed ei kujutanud endast isegi mitte onne, vaid midagi pesataolist, nagu meil neid ehitavad Aafrika metsade inimahvid: mõned läbipõimitud oksa-ramped, ühegi kinnituseta palja maa peal või alumiste haraliste okste vahel. Mõned pesad olid hõivatud. Nägime seal konutamas mehi ja naisi — paraku pole mul sobivamat sõna nende nimetamiseks —, sageli paarikaupa, vaikselt tukkumas, teineteise kaisus nagu külmetavad koerad. Teised, avaramad pesad pakkusid varju suurtele peredele, me nägime palju magavaid lapsi, kes kõik paistsid ilusad ja terved.

Mõistagi ei toonud see aga vähimatki selgust meie toit-lustamisküsimustesse. Lõpuks märkasime ühe puu varjus

perekonda, kes parajasti asus sööma, ent nende eine äratas meis kõike muud kui isu. Kasutamata mingit riista, tükeldasid nad üsna suurt hirvesarnast looma. Küünte ja hammastega rebiti toore liha kamakaid, mis vaevalt nülituna samas alla kugistati. Terves ümbruskonnas polnud vähimatki jälge lõkkeasemest. See pidusööming ajas südame pööritama, pealegi mõistsime, kui neile mõne sammu lähemale astusime, et me ei ole sugugi kutsutud sellest osa saama, otse vastupidi! Vihane urin peletas meid kiiresti eemale.

See oli Nova, kes meile appi tuli. Tegi ta seda sellepärast, et oli lõpuks mõistnud, et olime näljased? Oli ta tõesti suuteline midagi m õ i s t m a ? Või tuli see sellest, et ta ise oli samuti näljane? Nii või teisiti, kuid Nova peatus ühe kõrge puu all ja hakkas osavate jalatõugetega tüve mööda üles ronima, kuni jõudis oksteni ja kadus lehestikku. Mõni hetk hiljem sadas meile nagu küllusesarvest banaanisarnaseid vilju kaela. Siis tuli ta alla, korjas paar-kolm vilja üles ning asus sööma, laskmata meid silmist. Mõnesuguse kõhkluse järel söandasime järgneda tema eeskujule. Viljad olid üsna maitsvad, me suutsime end üles turgutada ja tema jälgis meid protesti avaldamata. Rüübanud ojast vett peale, otsustasime öö veeta siinmail.

Igaüks valis sobiva mättakamara ja tegi endale selle linna tavade kohase pesa. Nova tundis meie tegevuse vastu huvi, isegi niivõrd, et astus mulle lähemale ja aitas mõnda eriti sitket oksa murda.

Mind liigutas see tegu, mis muutis noorukese Levaini nii tusaseks, et ta samas pikali heitis, lehestiku alla puges ja meile selja pööras. Mis puutub professor Antelle'i, siis too magas juba — ta oli omadega läbi.

Ma viivitasin magamaminekuga ning Nova silmitses mind endist viisi, ehkki veidi

taandunult. Kui ma omakorda pikali heitsin, jäi ta tükiks ajaks liikumatult seisma, nagu kahevahel; siis lähenes ta väikeste kõhklevate sammudega. Ma ei liigutanud ennast, kartes teda hirmutada. Ta heitis minu kõrvale pikali. Olin ikka veel liikumatu. Lõpuks liibus ta minu vastu, ja miski ei eraldanud meid teistest paaridest, kes asusid selle kummalise hõimu ülejäänud pesades. Kuid olgugi et selle tüdruku ilu oli täiuslik, ei suhtunud ma temasse kui naisesse, vähemalt mitte sellel ööl. Tema käitumine tuli koduloomalt, kes otsib oma käskija ihusoojust. Hindasin tema kuumavat keha, ilma et mus oleks tärganud tahtmist teda võtta. Väsimusest

27

oimetu, jäin lõpuks magama selles eriskummalises asendis, ebatavaliselt kauni ja uskumatult arutu olendi kaisus, heitnud vaid põgusa pilgu Sorori kuule, mis osutus meie omast väiksemaks ning nõristas džunglile rebukollast valgust.

VIII

Kui ärkasin, nägin puuvõrade taga hahetavat taevast. Nova magas veel. Vaatasin teda vaikselt ja ohkasin, sest mulle meenus tema julmus meie vaese ahvi vastu. Meie õnnetusedki oli tema välte päästnud, tema küllap see oligi, kes oma hõimlased meile kaela tõi. Aga viha kanda — selle täiusliku keha peale?

Äkki ta liigahtas ja tõstis pea. Hirm välgatas ta silmades ning tundsin, kuidas tema lihased pingule tõmbusid. Ent ma jäin liikumatuks ja vähehaaval sulasid ta näojooned üles. Talle nagu tuli midagi meelde: esimest korda suutis ta hetke vältel vastata mu pilgule. Hindasin seda kui isiklikku võitu ning unustades tema eilse suhtumise maistesse tundeavaldustesse, läkitasin talle veel ühe naeratuse.

Seekord oli tema reageerimine leebem. Ta võpatas, nagu hüppeks pingul, kuid jäi liikumatuks. See julgustas mind naeratama veelgi tungivamalt. Jälle läbistas teda värin, mis aga peagi vaibus, ning nüüd väljendas tema ilme ainult piiritut imestust. Kas mul oli õnnestunud teda taltsutada? Söandasin koguni panna oma käe tema õla peale. Ta värahtas, kuid jäi ikka veel liikumatuks. Joobusin oma edust, joobusin veelgi enam, kui hakkasin aru saama, et ta püüdis mind jäljendada. See oli tõsi. Ta p ü ü d i s naeratada. Aimasin, millist rasket vaeva ta näeb, sundides oma õrna näo lihaseid kokku tõmbama. Niiviisi kordas ta oma katset mitmel korral, jõudes välja pigistada mingi valulise grimassi. Midagi liigutavat oli selles inimliku olendi liialdatud ponnistuses nii lihtsa eesmärgi poole, mida kroonis nii hale tulemus. Tundsin äkki, et olen pahupidi pööratud, tulvil kaastunnet nagu vigase lapse vastu. Tugevdasin oma käe survet tema õlal. Lähendasin oma näo tema näole. Riivasin ta huuli. Ta vastas sellele liigutusele, hõõrudes oma nina minu nina vastu ja limpsas seejärel keelega üle mu põse.

Olin häiritud, olin kahevahel. Igaks juhuks ja üsna oskamatult jäljendasin teda. Lõpuks olin ikkagi ju mina võõrsilt tulnud, niisiis oli minu asi kohaneda Betelgeuse tähesüsteemi kombestikuga. Tundus, et ta oli rahuldatud.

28

Sinnamaale me jõudsimegi oma lähenemiskatsetega ja edasi olin kaunikesti nõutu, sest kartsin, et oma maiseid kogemusi rakendades võin kergesti vääratada, kuid sel hetkel puhkenud hirmuäratav lärm sundis meid püsti kargama.

Mina ja mu mõlemad kaaslased, kelle olin omakasupüüdlikult unustanud, leidsime end seisvat koidu esimestes kurtes. Nova hüpe oli olnud veelgi väledam ja ta ilmutas kõige suurema meeltesegaduse tunnuseid. Mulle oli jalamaid selge, et see kära oli halvaks üllatuseks mitte ainult meile, vaid kõigile metsa elanikele, sest nad pudenesid välja oma urgudest ja pistsid korratul moel sagima. See polnud enam mäng nagu eelmisel päeval; nende häälitsused väljendasid kabuhirmu.

See kära, mis nii järsult lõikus metsade vaikusse, võis vere tarretama panna, kuid samas

tajusin ma sedagi, et džungli inimesed teadsid, milles asi on, ja et nende hirmu põhjuseks oli mingi hästituntud ohu lähenemine. See oli harukordne kassikontsert, milles segunesid kured löögid, tuhmid nagu trummipõrin, ning kimedad helid, nagu oleks panne kokku taotud; ja siis veel hõiked. Kõige sügavamat muljet avaldasid meile just hõiked, sest kuigi nad ei meenutanud ühtegi tuntud keelt, pärinesid nad kaheldamatult i n i m o l e n d i t e l t .

Koiduvalgel avanes metsa all jahmatamapanev pilt: mehed, naised, lapsed sinna-tänna silkamas, üksteisele jalgu jäädes, tõugeldes, koguni puude otsa ronimas, et peidupaika leida. Siiski, mõned vanemad jäid peatselt kikkis kõrvu kuulatama. Kära lähenes kaunis aeglaselt. Ta tuli piirkonnast, kus mets oli kõige tihedam, ning näis edasi veerevat küllalt pika ja katkematu lainena. Võrdleksin seda müraga, mida meie jahtidel ajajad teevad.

Suguharu vanemad jõudsid ilmselt otsusele. Nad tõid kuuldavale kiledaid kriiskeid, mis küllap olid märguanded või korraldused, ja tormasid kärale vastupidises suunas minema. Kõik järgnesid neile ning nägime neid mööda kalpamas nagu peidikust peletatud hirvekarja. Novagi pistis jooksma, jäi aga äkki kõheldes seisma ning vaatas tagasi meie poole või eeskätt minu poole, nagu mulle näis. Ta oiatas kartlikult, mida me tõlgendasime kui kutset talle järgneda, hoogles hüppeks ja oligi kadunud.

Mürgel paisus järjest kõvemaks, kuulsin, justnagu oleks kogu padrik ragisenud raskete sammude all. Pean tunnis-

tama, et kaotasin pea. Mõistus käskis paigale jääda ja vastu astuda uustulnukaile, kes — see oli iga hetkega selgem — hõikasid ja hüüdsid inimese kombel. Ent pärast eilseid katsumusi ei pidanud närvid sellele kärale enam vastu. Järsku tuikas minugi soontes Nova ja tema kaaslaste pime hirm. Ma ei mõtelnud, ei pidanud isegi oma sõpradega aru, sööstsin põõsastesse, andsin jalgadele tuld, tuiskasin noore tüdruku jälgedes minema.

Olin niiviisi õige mitusada meetrit edasi tormanud, jõudmata tema kannule, kui märkasin, et üksi Levain oli mulle järgnenud, kuna professor Antelle'i aastad talle nähtavasti sellist spurti ei lubanud. Levain lõõtsutas minu kõrval. Vaatasime teineteisele otsa, silmad häbi täis, ja ma pidin parajasti ütlema, et tuleks tagasi pöörduda või vähemalt oma ülemust ootama jääda, kui uus heli meid paigale naelutas.

Ei olnud vähimatki kahtlust: need olid püssipaugud, mis panid džungli kajama: üks, kaks, kolm lasku ning korrapäratute vaheaegade järel veel teisigi, niihästi üksikuid kui ka teineteisele järgnevaid lajatusi, mis kahtlaselt meenutasid meie kaheraudsete paukumist. Laskmine käis meie ees, põgenejate poolt valitud suunas. Sellal kui me kõhklesime, lähenes teisest küljest käratsejate ahelik, ajajate rivi, mis oli nii lähedale jõudnud, et me taas kaotasime pea. Ma ei oskaks öelda, miks püssipaugud vähem hirmu tegid, miks nad tundusid sõbralikumad kui see põrgulärm. Vaistlikult jooksin edasi, püüdes siiski põõsastesse varjuda ja võimalikult vähem müra teha. Mu kaaslane järgnes mulle.

Niiviisi jõudsime sinna, kust paugud tulid. Vähendasin kurust ning lähenesin peaaegu roomates veelgi. Levain endiselt kännul, ronisin vallitaolisest nõlvast üles ning jäin selle harjale lõõtsutama. Otse minu ees olid ainult mõned puud ja põõsarinne, tihe nagu eesriie. Liikusin ettevaatlikult edasi, pea maad ligi. Ja tardusin äkki paigale nagu puuga pähe saanud: see nägemus ületas minu inimliku kujutlusvõime ahtakesed piirid.

IX

Pilt, mis mulle nüüd avanes, polnud üksnes eriskummaline, vaid ka võigas; kuid esimesel hetkel olin täiesti'võimetu nägema midagi muud peale kogu, kes kolmekümne sammu kauguselt otse minu poole vaatas.

Äärepealt oleksin üllatusest karjatanud. Jah, hoolimata õudusest, mis mind valdas, ja

olukorra traagilisusest, milles viibisin — olin haaratud ajajate ja küttide vahele —, lämmatas jahmatus kõik muud tunded, kui silmasin seda luuravat olendit, kes varitses ulukite ilmumist. Sest see olend oli ahv, suur, ilusat kasvu gorilla. Paljugi mis ma endale kordasin, et olen hulluks läinud — tema ahvlikus päritolus ei võinud vähimatki kahtlust olla. Ent asja veidrus polnud hoopiski gorilla kohtamises Sorori planeedil. Asja tuum peitus selles, et pärdik oli hoolikalt riietatud, nagu mõni mees meie Maalt, veel enam aga endastmõistetavuses, millega ta riideid kandis. See l o o m u l i k k u s rabas mind kõigepealt. Vaevalt olin jõudnud looma silmata, kui mulle oli selge, et ta ei olnud k o s t ü m e e r i t u d. Olek, milles teda nägin, oli tema jaoks tavaline, niisama tavaline nagu alastiolek Novale ja tema hõimukaaslastele.

Ta oli riides nagu teie või mina, see tähendab nii, nagu me oleksime riietunud, kui oleksime pidanud osa võtma mõnest tapatalgust noil suurtel ametlikel jahipidudel, mida korraldatakse saadikute ja teiste tähtsate tegelaste tarvis. Tema pruun vest, mis oleks võinud tulla Pariisi parima rätsepa käest, laskis paista suureruudulist särki, nagu neid kannavad sportlikult meelestatud härrasmehed. Püksid, põlvede kõhalt natuke puhvis, läksid allpool üle kõrgeteks kamassideks. Ent siin lõppes sarnasus, jahisaabaste asemel olid tal jalas suured mustad kindad.

Kinnitan teile, see oli gorilla! Sest särgi kaelusest tõusis must karvane peanupp. Laiaks litsutud nina ja latakate lõugadega ilge kolp. Nii ta seisis, püstijalu, ettepoole kühmus kuuluksil jäägri kombel, jahipüss pikkades kätes. Ta seisis minu vastas, teisel pool laia sihti, mis läbis metsa risti ajujahi suunaga.

Äkki tõmbus ta valvele. Ta oli nagu minagi märganud tasast prõksumist põõsastikus, minust natuke paremal. Ta pööras pea, üheaegselt püssi tõstes, valmis relva palgesse heitma. Oma peidikust märkasin võsastikus virvendavat varju, mis pimesi pingutas edasi. Oleksin äärepealt põgenikku tagasi hõiganud, niivõrd ilmne oli pärdiku kavatsus. Ent mul polnud selleks enam aega ega jaksu; juba kepsaski mees nagu metskits lageda peal. Pauk kõmatas sel hetkel, kui ta oli jõudnud laskevälja keskjoonele. Ta paiskus õhku, varises maha ja jäi mõne tõmbluse järel vagusi.

Tegelikult jälgisin ohvri surmaeelset heitlust pisut hil-

jem, sest praegu veel kulus kogu mu tähelepanu gorillale. Jälgisin tema ilme muutumist alates hetkest, kui ta krõbina peale valvsaks muutus, ning eraldasin selles terve rea hämmastavaid varjundeid: kõigepealt saaki varitseva küti julmus ja palavikuline nauding, mida ta sellest tundis, ennekõike aga tema ilme i n i m l i k k u s. Just see oli mu hämmastuse peamine põhjus: selle lojuse silmades säras vaimsusesäde, mida olin asjatult otsinud Sorori inimeste juures.

Mu enda painajaliku olukorra taju peletas peagi mu esialgse tardumuse. Püssilajatus tõmbas mu pilgu taas ohvrile ning hirmust meeletuna jälgisin tema viimaseid tõmblusi. Alles siis märkasin õudusega, et metsa poolitav siht oli inimkehadest üle külvatud. Selle vaatepildi tähenduses ei saanud nüüd enam mingeid illusioone jääda. Sadakond sammu eemal silmasin veel ühte gorillat, samasugust nagu esimenegi. Nägin pealt — paraku tagaaetavana! — kõige fantastilisemat ajujahti, kus püsnikuteks olid korrapäraste vahemaade järel üles seatud ahvid ja ulukiteks, keda ajajad taga sundisid, inimesed, inimesed nagu minagi, mehed ja naised, kelle kuulidest läbipuretud ja naeruväärseisse asendeisse väändunud alasti kered maapinda verega jootsid.

Talumatu jälkus sundis pilku ara pöörama. Parem juba midagi lihtsameelsemat ja pentsikumat, ja nii ma jätkasin gorilla jälgimist, kes oli mul risti tee peal ees. Ta oli pisut paigalt nihkunud ja nüüd nägin temast tagapool veel üht ahvi, kes seisis justnagu teener oma isanda varjus. See oli šimpans, väikest kasvu noor šimpans, nagu mulle näis, aga igal juhul šimpans, seda võin vanduda, tema riietus polnud pooltki nii elegantne, ainult särk ja püksid, aga ta täitis virgalt oma osa selles peenes jahikorras, mida tasapisi hakkasin mõistma. Jääger ulatas talle parajasti püssi ja šimpans andis vastu teise, mida ta seni käes oli hoidnud. Seepeale asus väike ahvipärdik kärmete, täpsete liigutustega püssi laadima,

õngitsedes selleks padrunit padrunivööst, mille Betelgeuse kiired tema puusal särama panid. Lõpuks tardusid mõlemad jälle ooteasendisse.

Kõik need muljed tabasid mind mõne hetke jooksul. Oleksin tahtnud järele mõelda, analüüsida oma avastust; mul ei olnud selleks aega. Arthur Levain minu kõrval oli hirmust oimetu ja temast ei olnud vähimatki abi. Oht suurenes iga hetkega. Selja tagant lähenesid meile ajajad. Nende klaperjaht paisus kõrvulukustavaks. Olime nagu metsloomad nende võimuses, nagu need vaesed olendidki,

keda nägin ikka veel meist möödumas. Metsalaagri elanikkonda oli nähtavasti hulga rohkem kui olin osanud arvata, sest ikka veel tormas inimesi välja lageda peale, et seal kõige hirmsamal kombel otsa saada.

Siiski, mitte kõik. Püüdsin ennast kätte võtta ning jälgida siit nõlvaku harjalt põgenike käitumist. Mõned tormasid hirmust segastena raginal põõsastikest välja,.endast ahvidele selgesti märku andes, kes neid külmavereliselt maha nottisid. Ent teised näitasid üles hoopis suuremat taiplikkust nagu varjad kogenud metssead, kellele arvukad ajujahid on õpetanud igasuguseid kavalusi. Need lähenesid vaikselt hiilides, jäid metsa servale peatuma, jälgisid läbi lehestiku kõige lähemat kütti ning varitsesid hetke, millal tema tähelepanu pöördus mujale, kargasid siis püsti ja ületasid tuhatnelja surmatoova sihi. Mitmel õnnestus sel kombel tervena jõuda teisele poole, kus nad kadusid metsa.

Selles peitus võib-olla pääsemisvõimalus. Andsin Levainile märku mulle järgneda ja hiilisin vaikselt edasi, äärmise põõsa taha enne sihti. Seal tabas mind äkki absurdne kahtlus. Kas tõesti pidin mina, inimene suure algustähega, tarvitusele võtma selliseid kavalusi, et üle trumbata mingit pärdikut? Kas poleks ainus inimvääriline tegu püsti tõusta, astuda looma juurde ja talle paari kepihoobiga õpetust jagada? Ent selja taga paisuv klaperjaht hajutas selle arutu kavatsust;.

Ajujaht lähenes põrguliku käraga lõpujoonele. Sundijad olid meil kännul. Nägin ühte lehestikust esile kerkimas. See oli hiiglaslik gorilla, kes pimesi nottis malakaga enda ümber, samal ajal möirates nagu kops võttis. Ta jättis mulle veel kohutavama mulje kui püssiga jahimees. Levainil hakkasid hambad plagisema ja ihuliikmed värisema, sellal kui ma pilgu taas sihile pöörasin, oodates sobivat hetke.

Mu õnnetu saatuskaaslane päästis oma ettevaatamatusega tahtmatult mu siu. Ta oli täiesti aru kaotanud. Minetanud vähimagi ettevaatuse, tõusis ta püsti, pistis umbropsu jooksu ja jõudis sihile otse püsniku laskejoonel. Ta ei jõudnud kaugele. Kõlas pauk, mis näis teda pooleks lõikavat, ta varises kokku ja. veel üks laip lisandus laipadele, millega metsasiht oli üle külvatud. Ma ei kaotanud tema taganutmisele aega — mida võisingi tema heaks teha? — ootasin palavikuliselt silmapilku, millal gorilla ulatab püssi oma teenrile. Niipea kui ta selle liigutuse tegi, sööstsin omakorda paigalt ja ületasin langu. Otsekui

läbi une nägin pärdikut väledalt püssi järele küünitamas, kuid olin juba varjul, kui ta relva palgesse heitis. Kuulsin hüüatust, mis kõlas nagu vandumine, kuid ma ei raisanud aega selle uue pentsikuse üle juurdlemisele.

Olin teda ninapidi vedanud. Tundsin sellist kummalist rõõmu, mis oli nagu palsam minu alandusele. Lidusin edasi mis jaksasin, et neist tapatalgutest pageda maa ja mere taha. Enam ei kostnud ajajate kisa. Olin päästetud!

Päästetud! Alahindasin Sorori planeedi ahvide salakavalust. Olin vaevalt sadakond meetrit edasi pingutanud, kui sattusin peadpidi püünisesse, mis oli lehestikku peidetud. See oli pingule tõmmatud suuresilmaline võrk, mille avaratesse voltidesse ma takerdusin. Ma polnud ainus lõksulangenu. Võrk piiras suure osa metsast ja terve kari põgenikke, kes olid pääsenud püssi alt, siplesid nagu minagi selle paeltes. Rabelemine, mida saatsid vihased turtsumised minust vasakul ja paremal, andis tunnistust asjatuist katseist ennast vabastada.

Mind haaras pime raev, kui leidsin end lõksust, hirmust tugevam raev, mis ei andnud järelemõtlemiseks mahti. Võtmata kuulda mõistuse häält, rabelesin kõige arutumal kombel, nii et silmused aina tugevamini mu ümber kinni tõmbusid. Lõpuks olin enda täiesti lootusetult sisse mässinud ja mul ei jäänud muud üle, kui taltuda ja oodata ahve, keda kuulsin lähenemas..

X

Mind haaras surmahirm, kui nägin nende jõuku tulemas. Pärast seda kui olin olnud nende tooruse tunnistajaks, valmistusin üldisteks tapatalguteks.

Jahimehed, eranditult gorillad, sammusid eesotsas. Märkasin, et neil ei olnud relvi kaasas, mis äratas väheke lootust. Nende järel liikusid teenrid ja ajajad, kelle hulgas gorillad ja šimpansid olid ligikaudu pooleks. Püsnikud näisid isandatena ja käitumiselt aristokraatidena. Nad ei paistnud kurje kavatsusi hauduvat ja häälitsesid isekeskis kõige lustakamal kombel. . .

Tõele au andes olen tänaseks niivõrd harjunud selle planeedi paradoksidega, et panin eelneva lause kirja, tajumata absurdsust, mida ta sisaldab. Ja ometi on see sula tõsi! Gorilladel oli aristokraatide ilme. Nad hõiklesid lõbusalt mingis selgesti hääldatud keeles ja nende nägude]
peegeldusid kogu aeg inimlikud tunded, mille jälgi olin
34

nii asjatult otsinud Nova juures. Heldus! mis oli saanud Novast? Värisesin, manades silmade ette verise metsasihi. Nüüd mõistsin viha, mida meie šimpansi nägemine temas esile kutsus. Mõlema rassi vahel valitses ilmselt leppimatu vaen. Kõige veenvamalt kinnitas seda püünisesse, sattunud inimeste käitumine ahvide lähenemisel. Nad langesid märatsusse, vehkisid käte-jalgadega, närisid raevunult võrgu köisi, kiristasid hambaid, suud vahul.

Jahimehed-gorillad — tabasin end sellelt, et nimetasin *-eid* isandateks — jagasid oma kannupoistele korraldusi, pööramata sellele melule mingit tähelepanu. Rajale, mis asus teisel pool võrku, ilmusid suured, küllalt madalad plaanvankrid pealeehitatud puuridega. Meid tõugati sisse, igasse vankrisse kümme, ja see võttis üsna palju aega, sest võrkusattunud rabelesid meeleheitlikult vastu. Gorillad tõmbasid kätte nahkkindad,- et me ei saaks hammustada, ning vabastades meid ühekaupa silmustest, heitsid puuri, mille uks kiiruga kinni löödi, ning kogu seda üritust juhatas üks isandaid, toetudes hooletult jalutuskepile.

Kui järg minu kätte jõudis, tahtsin kõnelemisega nende tähelepanu endale juhtida. Ent vaevalt sain suu lahti teha, kui üks sulastest, pidades seda kahtlemata ähvarduseks, oma suure kinda toorelt mu näo peale surus. Niiviisi vaikima sunnitud, heideti mind nagu pamp puuri, tosina mehe ja naise sekka, kes olid veel liiga endast ära, et minust välja teha.

Kui olime kõik peale laaditud, vaatas üks sulastest puuride riivid üle ja läks oma isandale ette kandma. Too andis käega märku ning mets lõi kajama mootorite mürinast. Nõksatasid paigast vankrid, mille ette olid haagitud isemoodi traktorveokid, ahv rooli taga. Minu vankri järel tuleva sõiduki juht oli selgesti nähtav. See oli šimpans. Ta kandis traktoristi pluuspükse ja tundus olevat muhe sell. Puhuti hüüdis ta meile tögavaid märkusi, ja kui mootor aeglustus, kuulsin teda ümisevat üsna melanhoolse rütmiga laulujoru, mille viisil oli omajagu harmooniatki.

Esimene teevahe oli nii lühike, et me ei jõudnudki päriselt toibuda. Olime veerand tundi metsa vahel loksunud, kui voor jõudis suure maantee peale välja ja peatus kivi-maja ees. Olime metsa piiril; silmasin kaugemal lagendikku, mis tundus olevat viljapõld.

Hoone oma punase kivikatuse, roheliste aknaluukide ja ukse kõhal rippuva sildiga, mis kandis mitmesuguseid

kirju, nägi välja nagu võõrastemaja. Taipasin peagi, et see oli jahimajake. Emaahvid olid siia tulnud isaseid ootama, kes jõudsid pärale oma autodes, kuid teist teed pidi kui meie. Gorilladaamid istusid ja vadistasid ringikujuliselt paigutatud tugitoolides suurte puude vilus, mis sarnanesid palmidega, Üks tõstis aeg-ajalt klaasi ja imes midagi läbi õlekõrre.

Vaevalt olid traktorid pargitud, kui nad uudishimulikult meie poole tulid jahisaaki silmitsema, eelkõige tapetud isendeid, mida pikkade kaitsepõlledega gorillad asusid kahest suurest jõuvankrist maha laadima ja puude varjus ritta laduma.
See oli nagu mõni kuulus õlimaal kordaläinud jahiretkest. Ja siingi tegutsesid ahvid kindla korra järgi. Verised kered asetati selili, külg külje vastu, otsekui nööri järgi joondu. Ja sellal kui emaahvid lasksid kuuldavale õrnu imetlevaid hüüatusi, püüdsid isaahvid oma jahisaaki demonstreerida kõige soodsamast küljest. Nad tõmbasid käsivarred piki keha sirgeks, murdsid rusikad lahti, laotasid sõrmed harali. Nad venitasid jalgu, panid liigesed mängima, et varjata saagi laibalikku väljanägemist, kohendasid mõnd inetult krampunud ihuliigast, õgvendasid väändunud kaelu. Seejärel silusid nad hoolikalt juukseid, eriti naiste omi, nagu seda kütid vahel teevad tapetud uluki karva või sulgedega.

Kardan, et ma ei suuda kirjeldada, kui pentsik ja kuratlik see pilt minu jaoks oli. Kas olen küllalt rõhutada osanud nende välimuse täielikku, absoluutset pärdiklikkust — kui kõrvale jätta nende silmavaade? Kas ütlesin juba, et emaahvid, kes olid samuti sportlikult, kuid väga elegantselt riides, tõuklesid isekeskis, et kindlaks teha kõige ilusamaid isendeid, näitasid neile näpuga, õnnitledes oma gorilladest abikaasasid? Kas ütlesin, et üks neist, tuues oma käekotist lagedale maniküürkäarid, kummardus ühe kere kohale, lõikas selle pruunist tukast paar salku, keeras need sõrme ümber lokki ning kinnitas ilunõela abil kübara külge — mida kõik teised kõhe järele tegid?

Natüürmort oli lõpuks üles seatud: kolm rida hoolikalt kujundatud kehasid, mehed naistest lahus, kelle kuldsete rindade rivi sihib oma teravate asteldega selle koletisliku tähe poole, mille tuli täidab kogu taeva. Pöörates täis õudust pilgu ara, silmasin uut tegelast, kes lähenes, piklik kast tükkis kolmjalaga õlal. See oli šimpans. Tundsin temas sedamaid ara päevapiltniku, kes pidi jäädvustama järeltulevatele pärdikupõlvedele mälestuse sellest jahi-

spordiüritusest. Seanss vältas oma tubli veerand tundi, sest esmalt lasksid gorillad ennast pildistada kõige soodsamates poosides ükshaaval — mõned panid selleks jala võidukal ilmel ohvri kõhule — ning seejärel tiheda grupina kaelakuti koos. Siis jõudis kord emaahvide kätte, kes võtsid selle lihakarni ees graatsilisi poose sisse, hoolikalt oma vastehitud kübaraid esile tõstes.

Selle vaatepildi võikus ei olnud võrdeline keskmise aju vastupanuvõimega. Mõnda aega suutsin ennast vaos hoida, ehkki veri mu soontes kees, ent kui ma tundsin ühes laibas, mille peal keegi emaahv oli istet võtnud, et närvekõditavamat pilti saada, kui ma tundsin selles teistega ridamisi seatud laibas ara oma õnnetu kaaslase Arthur Levaini noorusliku, peaaegu veel lapseliku näo, oli mul võimatu ennast valitseda. Aga seegi kord vallandusid mu tunded kõige absurdsemal, kombel, täies vastavuses selle verdtarretava vaatepildi groteskse küljega. Mind tabas meeletu lõbususehoog; pahvatasin naerma.

Ma ei mõtelnud sel hetkel puuripistetud kaaslaste peale. Olin täiesti mõtlemisvõimetu! Segadus, mis puhkes minu naeru peale, meenutas nende naabrust, mis polnud mulle põrmugi vähem hädaohtlik kui ahvide oma. Käed sirutusid ähvardavalt minu poole. Mõistsin hädaohtu ja lämmatasin oma naerupursked, peites pea käte vahele. Ma pole kindel, kas ma sellega oleksin suutnud vältida enda surnukskägistamist või lõhkirebimist, poleks paar ahvi kära peale ligi rutanud ja mõne odatorkega korra jalule seadnud. Peagi meelitas uus sündmus üldise tähelepanu mujale. Võõrastemajas hakkas lööma kell, mis kiiulutas lõunasööki. Gorillad suundusid väikeste rühmadena hoone pooie, elavalt vesteldes,

sellal kui piltnik, plõksutanud enne paar korda meie puuride ees, oma riistad kokku korjas.

See ei tähendanud aga, et meid, inimesi, oleks unustatud. Polnud teada, missuguse saatuse olid ahvid meile määranud, kuid igal juhul kuulus nende plaanidesse meie eest hoolitsemine. Üks isandaid andis lõunale minnes iningi korralduse gorillale, kes paistis olevat brigaadi ülem, Too tuli meie juurde, kutsus oma alluvad kokku ning peagi tõid teenrid meile suurtes kaussides süüa ja ämbrites juua. Toit kujutas endast midagi pudrutaolist. Ma ei tundnud nälga, ent olin otsustanud süüa, et säilitada oma jõuvarusid. Trügisin ligi mannergule, mille ümber kükitas hulk vange. Toimisin nende kombel ja sirutasin arglikult käe välja. Nad põrnitsesid mind riiakalt, aga et

toitu oli külluses, siis lasksid nad mind rahus süüa. See oli paks jahurokk, maitselt üsna talutav. Kugistasin ilma erilise vastumeelsuseta mõned kamalutäied alla.

Lisaks kõigele rikastas meie toidusedelit valvurite heatahtlikkus. Nüüd, pärast jahiretke, ei paistnud ajajad, kes mind nii koledasti olid hirmutanud, enam sugugi nii õelad, vähemasti senikaua, kui me hästi käitusime. Nad jalutasid puuride ees ja pildusid meile aeg-ajält puuvilju, tundes suurt lõbu tõuklemisest, mida selline kostitamine iga kord põhjustas. Osutusin muu hulgas üsnagi mõtlemapaneva vahejuhtumi tunnistajaks. Kui üks väike tüdruk puuvilja lennult kinni oli püütlnud, tormas naaber talle kallale saaki ära võtma. Seepeale vibutas ahv oma oda, torkas selle trellide vahelt läbi ja tõukas mehe toorelt eemale; siis pistis ta lapsele pihku uue puuvilja. Järeldasin sellest, et neile olendeile ei ole kaastunne võõras.

Pärast sööki hakkas brigadir koos abilistega voori ümber korraldama ja teatavaid vange ühest puurist teise üle viima. Paistis, nagu oleks neil käsil mingi sorteerimine, mille põhimõtet ma küll ei taibanud. Kui leidsin end lõpuks grupist, mis koosnes eriti kauni kehaehitusega meestest ja naistest, püüdsin ennast veenda, et tegemist on kõige tähelepanuväärsemate isenditega, tundes mõrkjat lohutust mõttest, et ahvid olid esimesel pilgul pidanud mind vääriliseks väljavalitute hulka kuuluma.

Üllatuse ja piiritu rõõmuga avastasin oma uute kaaslaste seas Nova. Ta oli tapatalgutest puutumata jäänud ning ma tänasin selle eest Betelgeuse taevast. Peamiselt temale mõeldes olin nii tähelepanelikult silmitsenud ohvreid, värisedes hirmust, et järgmisel silmapigul avastan koolnute hulgas tema imetlusväärse keha. Mind valdas tunne, nagu oleksin kohanud lähedast inimest, ning uuesti pead kaotades sööstsin avasüli tema poole. See oli selge lollus, mu liigutus kohutas teda. Oli ta juba unustanud meie öise läheduse? Kas tõesti polnud hingeraasugi, mis oleks õilistanud seda täiuslikku keha? Olin masendatud, et ta minu lähenemisel turri tõmbus, käed kägistamiseks haaraku, ja seda ta oleks teinudki, kui ma poleks järele jätnud.

Ometi rahunes ta üsna kiiresti, kui ma paigale tardusin. Ta heitis puuri nurka pikali ning ohates järgnesin ta eeskujule. Kõik teised olid seda juba teinud. Nüüd paistsid nad kurnatud, tülpinud ja oma saatusele alistunud.

Väljas valmistusid ahvid konvoi ärasaatmiseks. Puurile laotati puldan peale ja tõmmati trellide poole kõr-

guseni trammi, mis jättis ruumi päevapaistele. Kõlas käsklusi, mootorid turtsatasid käima. Niiviisi küüditati mind kiirel sõidul tundmatu saatuse poole ja mu süda oli raske, kui mõtlesin, milliseid uusi katsumusi on mulle varunud Sorori planeet.

XI

Olin omadega täiesti läbi. Mõlema päeva sündmused olid mind kehaliselt äärmuseni ara

kurnanud ja vaimselt nii põhjatusse meeltesegadusse tõuganud, et olin esialgu täiesti võimetu taga leinama oma seltsimeeste kaotust, jah, ka vähegi kainemalt mõistma, mida julla hävitamine mulle tähendab. Videvik tõi kergendust ja pimedusega saabus ka üksildus, sest õhtu oli peagi käes ja küüt kestis öö läbi. Murdsin pead ja otsisin mõtet sündmustele, mille tunnistajaks olin olnud. Tundsin tarvidust niisuguse intellektuaalse tegevuse järele, et pääseda varitsevast meeleheitest ja tõestada endale, et ma pole mitte evolutsioneerunud ahvide poolt tagaaetav loom, vaid inimene, tahan öelda Maalt pärit inimene, mõistuslik olend, kes on harjunud looduse pealtnäha üleloomulike tujude taga loogilisi põhjusi avastama.

Arutasin vaimusilmas läbi kõik oma tähelepanekud, mis sageli olid alateadlikult mällu sööbinud. Uks üldisem mulje valitses kõigi nende üle: need ahvid, olgu isased või emased, gorillad või šimpansid, ei olnud ühelgi juhul n a e r u v ä ä r s e d . Ma tähendasin juba, et nad kordagi ei tundunud mulle kostümeeritud loomadena, õpetatud ahvidena, nagu neid meie tsirkustes näidatakse. Meie Maal tähendab kübarat kandev emaahv teatavatele inimestele lõbusat, minule piinavat vaatepilti. Siin ei olnud midagi ligilähedast. Kübar ja pea olid kooskõlas ning kõigis nende liigutustes polnud midagi peale sundimatu loomulikkuse, cmaahv, kes läbi kõrre klaasist jõi, nägi välja nagu daam. Meenus samuti jahimees, kes kraamis taskust välja piibu, toppis selle asjalikult täis ja süütas põlema. Kummaline küll, aga tema tegevuses ei olnud midagi, mis oleks mind šokeerinud, niivõrd harjumuslikud olid tema liigutused. Pidin enne järele mõtlema, kui taipasin selle pildi paradoksaalsust. Juurdlesin nende probleemide üle kaua ning fcahetsesin vist esmakordselt pärast enda vangilangemist fprofessor Antelle'i kadumist. Oma teadmiste ja asjatund-

likkusega oleks ta kahtlemata suutnud leida seletuse siinsetele mõistatustele. Mis oli temast saanud? Olin kindel, et natüürmordil jahisaagi hulgas teda polnud. Oli ta vangi sattunud? See polnud võimatu, ma ei olnud kõiki näinud. Ei julenud loota, et tal õnnestus vabaks jääda.

Püüdsin oma häguste teadmiste najal kokku seada teooria, mis mind ennast ausalt öelda eriti ei veennud. Oletasin, et selle planeedi elanikel, tsiviliseeritud olenditel, kelle linnu olime ülelennul silmanud, on ehk õnnestunud dresseerida ahve sel määral, et need on jõudnud enamvähem mõistusliku käitumiseni; vahest on säärane asi võimalik, kui aretustööd mitme põlvkonna jooksul teha? Sest lõpuks, eks meilgi Maa peal ole šimpansid teinud igasuguseid kunsttükke. Ja ka see, et neil on oma keel, ei olegi vähest nii eriskummaline, nagu mulle algul paistis. Mulle meenus nüüd jutuajamine ühe eriteadlasega. Temalt olin kuulnud, et täiesti tõsised teadlased kulutavad küllalt palju oma kallist aega, et ahve kõnelema õpetada. Nad väidavad, et looma kehaehituses ei leiduvat midagi, mis sellele vastu käiks. Seniajani on nende jõupingutused küll liiva jooksnud, ent nad jätkavat, väites, et tegemist on vaid üheainsa takistusega: ahvid ei t a h a kõnelda. Võib-olla hakkasid nad tahtma, vähemasti siin, Sorori nime kandval planeedil? Ja tema oletatavail elanikel avanes võimalus rakendada ahve suurematel töödel, kas või sellel jahiretkel, kus ma vangi langesin?

Klammerdusin kirglikult selle seletuse külge ja tõrjusin sügava jälestusega tagasi teise, hoopis lihtsama seletuse, niivõrd tundus mu hingeõnnistusele hädatarvilik, et siin planeedil elaksid tõelised mõistusega olendid, see tähendab Inimesed, Inimesed nagu mina, kellega võiksin suhelda.

Inimesed! Ja missugusesse rassi kuulusid siis need olendid, keda ahvid jahtisid ja puuri pistsid? Mahajäänud rahvad? Kui see nii on — missugune toorus selle planeedi valitsejate poolt neid verepulmi lubada, võib-oila koguni korraldada!

Mu mõttekäiku eksitas kuju, mis lähenes mulle roomates. See oli Nova. Vangid minu ümber olid kõik kobaras pikali heitnud. Lühikese kõhkluse järel puges ta minu kaissu nagu eelmisel õhtul. Veel kord püüdsin asjatult avastada tema pilgus sädet, mis oleks andnud tema liigutusele sõbraliku poolehoiu tähenduse. Ta pööras pea kõrvale ning

sulges varsti silmad. Kõigest hoolimata leid-

sin tema paljast juuresolekust lohutust ning lõpuks jäin tema vastu liibunult magama, püüdes vältida mõtet homsest.

XII

Mul õnnestus magada valgeni, tänu kaitserefleksile, mis hoidis mind liialt rõhuvate mõtete eest. Ometi häirisid mu und luupainajalikud nägemused, milles Nova keha tundus minu keha ümber keerdunud hiiglamaona. Avasin silmad hommikul. Ta oli juba ärkvel. Ta oli minust natuke eemale tõmbunud ja silmitses mind oma igavesti nõutu pilguga.

Meie sõiduk aeglustas käiku ning ma nägin, et läheneme linnale. Vangid olid tõusnud ja kükitasid võre ääres, jälgides puldani alt vaatepilti, mis paistis neis äratavat eelmise päeva hirme. Toimisin nende eeskujul: surusin näo vastu trelle ning silmitsesin esimest korda Sorori planeedi tsiviliseeritud linna.

Liikusime mööda üsna laia tänavat, mida kummalgi pool palistas kõnnitee. Uurisin arevalt möödujaid: aina ahvid. Silmasin kaupmeest, vürtspoodniku tüüpi tegelast, kes parajasti oma vaateakna öökardinaid üles väntas ja uudishimulikult pöördus, et jälgida meie möödumist: see oli ahv. Puurisin oma pugu, nii hästi kui sain, mööduvate autode sõitjatesse ja juhtidesse: nad olid meie moodi riides ja nad olid ahvid.

Nii haihtus mu lootus avastada tsiviliseeritud inimesle rassi ja teekonna viimase osa veetsin sünges ahastuses. Meie plaanvankri liikumine aeglustus veelgi. Panin tähele, et meie voor oli öö jooksul laiali pudenenud, sest ta koosnes nüüd kõigest kähest sõidukist — ilmselt olid ülejäänud kuhugi ära pööranud. Sõitsime mingist väravast sisse ja peatusime hoovis. Otsekohe ümbritsesid meid ahvid ja asusid vangide kasvavat rahutust piigihoopidega vaigistama.

Hoovi piirasid mitmekorruselised hooned, kõigil ühesugused aknad korrapäraselt reas. Kogu ehitis meenutas haiglat, ning seda muljet kinnitasid ka uustulnukad, kes sammusid nüüd meie valvurite poole. Nad olid valgetes kitlites ja mütsides nagu põetajad: kõik puha ahvid.

Kõik nad olid ahvid, gorillad ja šimpansid. Nad tulid valvuritele appi plaanvankreid tühjendama. Ükshaaval

tiriti meid puurist välja, aeti kotti ja kanti hoone sisemusse. Ma ei avaldanud mingit vastupanu ning lasksin ennast kahel suurel valgesse riietatud gorillal kanda. Mitme minuti kestel oli mul tunne, et me liigume koridore mööda ja tõuseme treppe pidi. Lõpuks paisati mind vähimagi õrnuseta maha ning heideti, kui kotisuu valla oli päästetud, uude, sedapuhku juba püsikindlasse puuri, mille aluspõhjaga käetud põrandale mind üksi jäeti. Üks gorilla riivistas hoolega ukse.

Ruum, kuhu olin sattunud, sisaldas kahes reas terve hulga minu omaga sarnaseid puure, mis avanesid pikka koridori. Peaaegu kõik puurid olid tais, silmasin niihästi ajujahilt kokkuveetud šaatuskaaslasi kui ka mehi ja naisi, kes nähtavasti olid juba pikemat aega olnud vangis. Viimaseid võis eristada teatud alistunud käitumislaadi põhjal. Nad jälgisid uustulnukaid ükskõiksel ilmel, vaevu pead pöörates, kui mõni neist kaeblikku kisa kuuldavale laskis. Panin tähele, et uustulnukaid paigutati nagu mindki üksikkongidesse, sellal kui põlisasukad elasid enamasti paarikaupa. Surudes pea vastu trelle, märkasin koridori lõpus ruumikamat puuri, kus oli palju lapsi. Vastupidiselt täiskasvanuile, näisid nemad väga erutatud meie saabumisest. Nad vehklesid, tõuklesid ja püüdsid lõngutada trelle, niutsudes nagu noored riiakad pärdikud.

Mõlemad gorillad tulid tagasi uue kotiga. Sellest ilmus nähtavale mu sõbratar Nova ning ma tundsin suurt lohutust, nähes, et ta paigutati minu vastas asuvasse puuri. Nova väljendas

oma nördimust temale omasel kombel, püüdes küünistada ja hammustada. Kui võre sulgus, tormas ta hambaid kiristades trellide kallale, püüdis neid lahti kangutada ning ulgus südantlõhestavalt. Alles mõne aja pärast märkas Nova mind, tardus ning sirutas siis ülla-tunud looma kombel kaela välja. Naeratasin talle ettevaatlikult ning viipasin käega, ja kui ta kohmakalt püüdis seda liigutust jäljendada, hõiskas mu süda rõõmust.

Sel hetkel märkasin, et mõlemad valges kitlis gorillad on tagasi tulnud. Mahalaadimine oli lõppenud, sest nad ei tassinud enam kotte sisse, selle asemel lükkasid nad enda ees käru, mis oli täis toidupoolist ja väikesi ämbreid joogiveega, mida nad jagasid vangidele, kes siis ka kohe taltsaks jäid.

Peagi oli järg minu käes. Sellal kui üks gorilla jäi valvele, tuli teine puuri ja asetas mu ette liua, milles oli putru, mõni puuvili ja veenõu. Olin nõuks võtnud iga hinna eest luua kontakti ahvidega, kes nähtavasti olid

selle maailma ainsad tsiviliseeritud ja arukad olendid. Tundus, et minu toidutooja ei olnud loomult kuri. Märgates mu taltsast olekut, patsutas ta mulle koguni sõbralikult õlale. Vaatasin talle otse silma, siis tegin kätt südamele surudes väärika kummarduse. Ennast sirgu ajades märkasin ta näos sügavat imestust. Selle peale naeratasin talle, pannes kogu oma hinge sellesse naeratusse. Ta oli parajasti väljumas, kuid jäi nüüd jahmunult seisma ja hüüatas. Niisiis oli mul õnnestunud endale tähelepanu tõmmata. Et saavutatud edu kindlustada ja kõiki oma võimeid välja panna, ütlesin kaunis juhmilt esimese pähe-tuleva lause: .

«Kuidas käsi käib? Olen Maa elanik. Mul on pikk reis seljataga.»

Mõttel ei olnud tähtsust. Kõnelemisest piisas, et talle oma tõelist olemust avada. Ning seda ma kahtlemata ka saavutasin. Eales pole ühegi ahvi ilme kandnud niisuguse jahmatuse pitserit. Koos kaaslasega jäi ta ammuli sui jõl-ma, hing kinni. Siis hakkasid nad vaikselt vadistama, snt tulemuseks polnud hoopiski see, mida olin lootnud. Gorilla silmitses mind kahtlustavalt, taganes siis .kärmelt puurist välja ja lukustas ukse veel suurema hoolega kui ennist. Vahetanud pika pilgu, pahvatasid nad mürinal naerma. Nähtavasti oli minu puhul tegemist ennenägemata imeloomaga, sest nad puhkisid ja pugistasid ega saanud enam üldse pidama. Pisarad valgusid neil silma ja üks pidi paja käest panema, et taskurätti võtta.

Mu pettumus oli nii suur, et mind haaras pime raevu-sööst. Ja juba ma lõngutasingi — mina! — puuri trelle, kiristasin hambaid ja uhasin neid üle sõimuga kõigis mulle tuntud keeltes. Kui mu tagavara otsa sai, möirgasin ma sõnadeta edasi, mille ainsaks tagajärjeks oli nendepoolne õlakehitus.

Olin siiski suutnud tähelepanu äratada. Lahkudes vaatasid nad veel mitu korda tagasi ja silmitsesid mind teraselt. Mu jõud oli lõppenud, olin juba taltunud ja nii ei jäänud mul märkamata, et üks neist võttis taskust märkmiku, uuris hoolikalt mu puuri ukse kõhale kinnitatud tahvlilt mingisugust märki, mis arvatavasti võis number olla, ja pani midagi kirja.

Nad lahkusid. Minu ülesastumisest rahutuks muutunud vangid asusid taas söögi kallale. Minulgi ei jäänud muud üle kui süüa, puhata ja oodata sobivamat võimalust oma suursuguse päritolu avaldamiseks. Kugistasin alla oma

roka ja mõned mahlased puuviljad. Vastaspuuris katkestas Nova aeg-ajalt järamise, et vargsi minu poole pilku läkitada.

XIII

Rohkem meid päeva jooksul ei tülitatud. Õhtul, pärast söögi jagamist kustutasid gorillad valguse ja kadusid. Magasin sel ööl vähe — mitte et puur oleks ebamugav olnud, põhku oli

rohkesti ja ka ase üsna talutav, kuid ma haudusin vahetpidamata plaane, kuidas ahvidega kontakti saavutada. Tõotasin endale, et edaspidi ei lase ma end vihast pimestada, vaid proovin kannatlikult ja järjekindlalt läbi kõik võimalused, et ilmutada oma mõistust. Küllap mõlemad valvurid, kellega mul oli tegemist, kujutasid endast üsna piiratud alluvaid, kellele minu kavatsuste mõistmine käis üle jõu, kuid siin peaks leiduma ka teisi, märksa haritumaid ahve.

Ning järgmise päeva hommikul võisin veenduda, et mu lootused polnud asjatud. Olin ärkvel juba terve tunni. Enamus mu saatuskaaslasi korjasid oma puurides nurgast nurka nagu vangis loomad: Kui ma märkasin, et juba mõnda aega teen enese teadmata täpselt sedasama, vihastusin enda peale ning sundisin ennast võre taha maha istuma nii inimlikus, nii mõtisklevas poosis kui võimalik. Samal hetkel avati koridori uks ning ma silmasin uut nägu, keda saatsid mõlemad valvurid. See oli emane šimpans, ja nagu ma gorillade lipitsevast käitumisest järeldada võisin, küllalt juhtiv tegelane siinses asutuses.

Valvurid olid talle ilmselt minu kohta ettekande teinud, sest juba lävel küsis emaahv neilt midagi, ja üks valvur näitas näpuga minu poole. Selle peale tuli ta otse minu puuri juurde.

Tähelepanelikult jälgisin teda lähenemas. Temagi kandis valget kitlit nagu gorillad, kuid sellel vööga taljesse tõmmatud kitlil oli hoopis elegantsem lõige ja lühikestest varrukatest paistsid pikad osavad käed. Kuid kõige rohkem üllatas mind tema silmatorkavalt elav ja arukas pilk. Ma pidasin seda heaks endeks meie tulevastele suhetele. Ta tundus mulle väga noorena, hoolimata ahvile omastest kortsukestest, mis piirasid tema valget koonu. Käes oli tal nahast portfell.

Ta jäi mu puuri ette seisma, võttis portfellist vihiku ja alustas vaatlusi.

«Tere päevast, madame,» ütlesin kummardades.

Püüdsin seda öelda kõige sulnimal häälel. Ahvi nägu väljendas piiritut imestust, kuid ta jäi tõsiseks, koguni vaigistas käskiva viipega valvureid, kes olid jälle hakanud itsitama.

«Madame või mademoiselle,» jätkasin julgustatult, «olen sunnitud teie ette ilmuma puuripistetult ja aadamaülikon-nas. Uskuge, see pole mul kombeks . . ,»

Vatrasin samas vaimus edasi, ainsaks püüdeks sobitada sõnu viisaka hääletooniga, mille juurde olin tõotanud jääda. Kui ma vait jäin ja oma kõige armastusväärsema naeratusega kõnele punkti panin, muutus ta imestus jahmatuseks. Ta silmad hakkasid kiiresti pilkuma ja kortsukesed laubal tõmbusid kokku. Oli näha, et ta kirglikult otsib lahendust keerulisele küsimusele. Siis naeratas ta mulle vastu ning oma sisimas ma tundsin, et talle hakkas koitma esimene tõeaimus.

Selle loo ajal jälgisid puuris inimesed meid, ilmutamata viha, mida mu häälekõla nende juures tavaliselt esile kutsus. Võis märgata koguni teatavat uudishimu. Üksteise järel olid nad peatunud oma lakkamatus ringitammumises ja surusid nüüd näod vastu trelle, et meid paremini näha. Üksnes Nova raevutses ja viskles.

Emapärdik võttis taskust täitesulepea ja kirjutas midagi vihikusse. Siis tõstis ta pea, ning kohates mu ärevat pilku, naeratas uuesti. See julgustas mind veel kord rõhutama oma sõbralikkust. Pistsin käe läbi trellide ja sirutasin tema poole avatud peopesa. Gorillad võpatasid ja tahtsid vahele karata. Kuid ahv, ehkki ka tema esimene alateadlik soov oli taganeda, võttis end kokku, peatas valvurid lakoonilise käsuga, ning mulle ainiti otsa vahtides sirutas omakorda välja õrnalt väriseva sametise käe. Ma ei liigutanud end. Ta lähenes veelgi ja asetas oma tavatumalt sihvakate sõrmedega käe minu pilku. Tundsin, kuidas ta sellest puudutusest võpatas. Püüdsin vältida igasugust liigutust, mis võinuks teda hirmutada. Ta patsutas mulle pihku, silitas mu käsivart ja pöördus siis võidukal ilmel oma abiliste poole.

Mu süda peksis, lootus mattis hinge, sest veendusin ikka rohkem, et ta hakkas mõistma mu

kõrget päritolu. Ja kui ta siis ühele oma gorillale midagi käskivas toonis ütles, olin ma küllalt narr uskuma, et mu puuri uks sügavate kummarduste saatel avatakse. Oh ei, asi polnud hoopiski selles! Valvur soris oma taskus ja tõi päevavalgele väikese valge eseme, mille ta oma ülemusele ulatas. Ahvi-

45

tar pistis selle mulle isiklikult pihku, saates seda tegu võluva naeratusega. See oli tükk suhkrut.

Tükk suhkrut! Ma langesin nii kõrgelt, olin nii löödud sellest solvavast vaevatasust, et äärepealt oleksin selle talle näkku virutanud. Ent viimasel silmapilgul meenus mulle mu tõotus, ning suutsin end vaos hoida. Võtsin suhkru, tegin kummarduse ja asusin seda-lutsima nii haritud ilmel kui iganes võimalik.

Selline oli mu esimene kokkupuude Ziraga — sest nii teda kutsuti, nagu ma peatselt teada sain. Ta oli selle asutuse juhataja, kuhu mind toodi. Hoolimata pettumusest, mis mind selle kohtumise lõpus tabas, sisendas ta käitumine mulle uut lootust ning oma sisimas tundsin ma, et varem või hiljem leian temaga ühise keele. Tal oli valvuritega pikk kõnelus ja paistis, et neile anti minu kohta korraldusi. Siis jätkas ta oma ringkäiku, inspekteerides ülejäänud vange.

Ta uuris tähelepanelikult iga uustulnukat, tehes vihikusse märkmeid, küll hoopis lühemaid kui minu puhul. Kordagi ei julenud ta kedagi puudutada. Teinuks ta seda, oleksin vist armukadedaks läinud. Hakkasin tasapisi tundma uhkust, et olen erakordne nähtus, ainus, kellel ons õigus eelistatud kohtlemisele. Kui nägin teda peatumas laste puuri ees ja pildumas neile — ka neile! — suhkru-tükikesi, tundsin kibedat tuska; tuska, mis oli vähemasti võrdne Nova omaga, kes, näidanud ahviemandale irevil hambaid, oli raevust podisevana puuri tagumisse nurka pikali heitnud ja mulle selja pööranud.

XIV

Teine päev möödus nagu esimenegi. Ahvid ei teinud meist välja, tõid ainult süüa. Olin juba üsna nõutu selle kummalise asutuse eesmärke mõistatades, aga järgmisel päeval alustati meiega katseid, mille mälestus mind praegu küll solvab, kuid tookord pakkusid nad vaheldust.

Esimesed katsed tundusid esialgu üsna totratena. Uks valvur astus mu puuri ette, sellal kui tema kaaslane tegeles kõrvalpuuriga. Minu gorilla varjas ühte kätt selja taga, teises oli tal vile. Ta vaatas mulle oisa, et mu tähelepanu äratada, tõstis vile huultele ja tõi kuuldavale terve seeria kiledaid häälitsusi, mis vältasid terve minuti. Seejärel sirutas ta rõhutatud aeglusega välja teise käe ja näitas mulle banaani, millede mahlakust olin õppinud hindama

46

ja mida siinsed inimesed pidasid suureks maiuspalaks Ta hoidis vilja mu ees ja jälgis mind ainiti.

Sirutasin käe välja, kuid banaan oli väljaspool haardeulatust ja gorilla ei lähenenud sammugi. Pealegi paistis ta pettunud olevat, otsekui oodanuks. ta minult midagi muud. Veidi aja pärast väsis ta ootamast, peitis vilja selja taha ja hakkas uuesti vilistama. Muutusin närviliseks, sest ei suutnud taibata selle kometimängu mõtet, ning mu kannatus oleks peaaegu kätkenud, kui ta nüüd taas banaaniga väljaspool mu haardeulatust vehkima hakkas. Suutsin siiski rahu säilitada, mõistatades, mida ta mult tahab, sest ta imestus näis suurenevat, nagu oleks ta sattunud mingi ebanormaalse käitumisjuhu peale. Ta kordas oma veidrusi viis-kuus korda, kuni lõpuks kaotas lootuse ja astus järgmise vangi ette.

Mind tabas täielik masendus, nähes, et too sai banaani kätte, pealegi veel esimesel katsel, nagu järgminegi. Jälgisin nüüd tähelepanelikult teist gorillat, kes viis samu katseid läbi vastas asuvate puuride juures. Ta oli parajasti jõudnud Nova juurde, nii et mul ei läinud ükski pisiasi kaduma. Ta vilistas ja tõi nähtavale banaani nagu ta ametivendki. Neiu läks

elevile, lõuapärad hakkasid liikuma . . .

Ühel hoobil sai mulle kõik selgeks. Nova, minu särav Nova oli maiuspala nähes hakanud rohkesti sülge eritama nagu koer, kellele näidatakse suhkrutükki. Seda just ootaski gorilla, vähemalt tänaseks piisas talle sellest. Pärdik loovutas neiule banaani ja astus järgmise puuri juurde.

Mulle oli kõik selge ja uskuge mind, jna olin sellele uhke! Olin varemalt tudeerinud bioloogiat ja Pavlovi tööd polnud minu jaoks just tundmatud. Siin uuriti inimeste juures neid reflekse, mida tema oli uurinud koerte juures. Ja mina, mõne hetke eest veel nii taipamatu, nägin tänu oma arukusele ja kultuurile nüüd läbi mitte ainult selle katse eesmärgi, vaid ka sellele järgnevate katsete laadi. Nähtavasti kavatsevad ahvid veel mitme päeva vältel seda korrata: puhuvad vilet ja näitavad seepeale mõnd maiuspala, mis katsealuste juures kutsub esile sülje eritamise. Teatava aja järel piisab juba vile puhumisest üksi, et süljenäärmed tööle panna. Teadlaste keeles öeldakse selle kohta, et inimesel on välja kujunenud tingitud refleks.

Olin uhke oma läbinägelikkusele ja tahtsin seda aega viitmata tulusalt ara käsutada. Kuna gorilla tatsas ringkäiku lõpetades parajasti mu puurist mööda, püüdsin kõigi

vahenditega äratada tema tähelepanu. Koputasin trellidele, vehkisin kätega, näitasin näpuga oma suu peale, kuni ta lõpuks soostus katset kordama. Ja siis, esimese vile järel ning ammu enne seda, kui pärdik jõudis banaani selja tagant välja tuua, hakkasin hoogsalt sülge nõristama, raevukalt nõristama, plööraselt nõristama, mina, Ulysse Merou, nõristasin sülge, nagu oleneks sellest kogu mu elu, nii suurt rahuldust tundsin võimalusest tõestada talle oma arukust.

Tõele au andes oli ta täielikus segaduses. Ta kutsus oma kaaslase ning pidas temaga pikalt nõu nagu eelmiselgi päeval. Võisin suurema vaevata kujutleda-mõlema tohmani lihtsameelset arutlust: mõne hetke eest polnud tal mingeid reflekse, ja nüüd, ole lahke, on tal välja kujunenud tingitud refleksid, mis teistel katsealustel eeldavad pikaajalist ja kannatlikku harjutamist! Haletsesin nende vaimset piiratust, mille tõttu nad ei suutnud jõuda selle ootamatu arengu ainsa mõeldava põhjuseni, milleks oli katsealuse teadvus. Olin kindel, et Zira oleks näidanud ennast hoopis paremas valguses.

Kuid minu arukusel ja püüdlikkusel oli oodatust sootuks vastupidine tulemus. Nad kõndisid minema, loovutamata mulle banaani, mille pistis kinni üks valvureid. Polnud mõtet mind hüvitada, kui eesmärki võis selletagi saavutada.

Järgmisel päeval tulid nad uute seadmetega. Ühel oli kaasas väike kelluke, teine lükkas enda ees käru, millele oli monteeritud mingi aparaat, kõigi tunnuste põhjal nähtavasti magneeto. Nüüd, kus mul oli selge, missugust laadi katseid meiega taheti läbi viia, taipasin ma nende seadmete eesmärki veel enne, kui nad käiku läksid.

Gorillad alustasid Nova naabrist, pikka kasvu ja erakordselt nürimeelse pilguga noormehest, kes seisis vahekäigu lähedal ja hoidis mõlema käega trellidest kinni, nagu me nüüd kõik vangivalvurite ilmumisel tegime. Uks ahv hakkas tilistama kellukest, mille hääl oli ootamatult madal, sellal kui teine ühendas magneetojuhtme puuri-võrega. Kui kella oli küllalt kaua tilistatud, väntas teine katsetaja magneetot. Noormees kargas eemale ja pistis ulguma.

Gorillad kordasid katset noormehega mitmel korral, meelitades teda iga kord banaaniga trellide juurde. Selle eesmärgiks, nagu ma teadsin, oli sundida teda taganema

juba palja kellahääle peale, veel enne elektrilööki (seegi oli tingitud refleks), ent sel päeval ei jõudnud nad eesmärgile, kuivõrd katsealuse psüühika ei olnud küllalt arenenud seose tabamiseks kellahääle ja elektrilöögi vahel.

Ootasin neid sisimas irvitades ning põledes kannatamatust soovist näidata, mis vahe on instinkti ja intellekti, vaistu ja mõistuse vahel. Esimese kellahääle peale lasksin jalamaid trellidest lahti ja taandusin puuri keskele. Samal ajal jälgisin neid tähelepanelikult ja naeratasin pilklikult. Gorillad tõmbasid kulmud kortsu, Nüüd ei naernud nad enam mu käitumise üle ning paistis, nagu hakkaksid nad tasapisi aimama, et ma neid tögan.

Nad otsustasid sellegipoolest korrata katset, kuid sel hetkel ilmunud külalised viisid nende tähelepanu teisale.

XV

Mööda vahekäiku lähenes kolm kogu: emane šimpans Zira ja veel kaks ahvi, kelledest üks oli ilmselt kõrge ülemus.

See oli isane orangutang, esimene sellest liigist, keda nägin Sorori pinnal. Ta oli gorilladest väheldasem ja kaunikesti kühmus. Käsivarred tundusid märksa pikematena, vähemalt toetus ta kõndimisel aeg-ajalt sõrmenukkidele, mida teised ahvid tegid haruharva. Niiviisi liikudes meenutas ta veidrat vanaätti, kes kahe jalutuskepiga vaevaliselt edasi komberdab. Sügavale õlgade vahele rammitud pea, mida kroonisid pikad raudjad karvad, harda mõtiskluse pitser, mida ta oma näol kandis, kõik see lõi pildi mingi vana ülempreestri väärikast ja pidulikust ilmumisest. Ka tema riietus erines seninähtust: põlvini ulatuv kuub, mille käänist kaunistas punane autäht, ning valge-mustatriibulised püksid, nii kuub kui püksid kaunikesti tolmunud.

Tema kannul liikus väikest kasvu emane šimpans, kes kandis rasket portfelli. Käitumise järgi otsustades võis see olla tema sekretär. Loodetavasti ei arata ma sellega enam imestust, et ma igal sammul kirjeldan ahvide käitumist ja nende näoilmet. Vean kihla — seda paarikest silmates oleks iga arukas olend jõudnud järeldusele, et tegemist on auväärse õpetlase ja tema alandliku sekretäriga. Nende ilmumine andis mulle veel kord põhjust tõdeda, et ahvide seas valitseb ilmselt kaunis range hierarhia. Zira ilmutas suure ülemuse suhtes silmanähtavat lugupidamist. Mõle-

mad gorillad, märganud tulijat, sööstsid talle vastu ja koogutasid maani. Orangutang vastas neile vaevumärgatava viipega, milles oli üleolevat armulikkust.

Nad tulid otsejoones minu puuri poole. Ju ma ikka olin selle loomuse kõige priskem purikas! Suunasin võimukandja poole oma kõige sõbralikuma naeratuse ja vallandasin tundeküllase sõnadevoolu:

«Mu kallis orangutang,» teatasin ma, «olen õnnelik, et võin lõpuks viibida isiksuse seltsis, kellest kiirgab tarkust ja arukust. Olen veendunud, et me sinuga hästi läbi saame.»

Vanapapi võpatas mu esimeste sõnade juures. Ta kratsis tükk aega kõrvatagust ja uuris kahtlustaval pilgul puuri, nagu oleks ta siin haistnud mingit labast altvedamist. Seepeale võttis Zira sõna ja luges vihikust ette minu kohta tehtud märkmed. Zira tegi seda südilt ja pealekäivalt, ent oli ilmne, et orangutang ei lasknud end kõigutada. Ta poetas vastuseks paar-kolm kõlavat fraasi, kehitas korduvalt õlgu, raputas pead, pani lõpuks käed selja peale ja hakkas mööda vahekäiku edasi-tagasi kõndima, heites iga kord, kui ta mu puurist möödus, minu poole pilke, mis ei olnud just heasoovlikud. Ülejäänud ahvid ootasid tema otsust aupaklikus vaikuses.

Ent see vaikus oli aupaklik ainult näiliselt, tegelikult oli see teesklus, sest ma tabasin ühte gorillat vargsi teisele märku andmast, ning selle märguande mõtte suhtes ei võinud olla vähimatki kahtlust: vanapapi tegi neile nalja. See asjaolu, aga ka pahameel, mille ta minus oli äratanud oma suhtumisega minu isikusse, viisid mind mõttele mängida talle väike vingerpuss, mis oleks talle tõestanud minu arukust. Hakkasin puuris edasi-tagasi jalutama, matkides tema kõnnakut, kühmus selga, seljale pandud käsi, sügavamõtteliselt kibrutatud kulme.

Gorillad olid naerust lämbumas ja isegi Zira ei suutnud tõsiseks jääda. Ja mis

sekretärimamslisse puutub, siis pidi ta oma koonu portfelli pistma, et varjata oma turtsatusi. Olin oma saavutusega ülimalt rahul, kuni äkki märkasin, et see võib mulle kalliks maksma minna. Orangutang oli mu veiderdusi märganud, sattus raevu ja laskis kuuldavale paar teravat sõna, mis silmapilkselt seadsid korra jalule. Seejärel seadis ta end minu ette seisma ja asus sekretärile märkmeid ette sõnatama.

Ta oli juba mõnda aega dikteerinud, lõpetades iga lause mõne ülespuhutud edeva žestiga. Mind hakkas tema pimedus Idutama ja ma otsustasin esitada talle veel ühe

tõendi oma võimekusest. Sirutades käe tema poole, hääldasin nii püüdlikult kui suutsin:

«Mi Zaius.»

Olin tähele pannud, et kõik teda kõnetanud alluvad täiustasid nende sõnadega. Nagu ma hiljem teada sain, oli Zaius selle õpetatud dogmaatiku nimi ja mi seisusekohane aunimetus.

Ahvid olid jahmunud. Neil polnud enam sugugi tahtmist naerda, eriti Ziral, kes näis mulle neist kõige erutatum, iseäranis pärast seda, kui jätkasin: Zira, sõrmega ttema peale osutades. Seegi nimi oli mulle meelde jäänud ja võis ainult temale kuuluda. Mis puutub Zaiusse, siis tabas teda uus ärritushoog, ta pistis piki vahekäiku edasi-tagasi sibama, raputades uskumatul ilmel pead.

Kui ta lõpuks rahunes, käskis ta enda juuresolekul läbi viia kõik katsed, mida minu kallal eelmistel päevadel juba ära prooviti. Sooritasin nad kuulekalt. Esimese vileheli juures eritasin sülge. Hüppasin võre juurest eemale kella-helina peale. Seda viimast laskis ta mul vähemalt kümme korda korrata, dikteerides oma sekretärile lõputuid kommentaare.

Lõpuks tuli mul hea mõte. Hetkel, kui gorilla hakkas kella lööma, võtsin ma lahti klambri, mis ühendas elektrijuhet minu võrega, ja heitsin kaabli puurist välja. Niiviisi ei pruukinud ma trellidest lahti lasta ja jäin paigale, sellal kui teine valvur, kes polnud mu kavalust märganud, palehigis magneetot edasi väntas, ehkki see oli nüüd ohutuks tehtud.

Olin väga uhke oma leidlikkuse peale, mis pidi iga aruka olendi silmis vääramatult tõestama minu mõistust. Ja Zira käitumine tõendaski, et vähemalt temale jättis see sügava mulje. Ta vaatas mulle kummalise pilguga ainiti otsa ning tema valge koon värvus roosaks, mis on šimpanside hulgas tugeva erutuse tunnus, nagu ma hiljem kogesin. Kuid orangutangi oli nähtavasti võimatu veenda. See kuradi pärdik hakkas uuesti kõige vastikumal kombel õlgu kehitama ja võimukalt pead raputama, kui Zira temaga väidelda püüdis. Ilmselt oli tegemist printsipiaalse teadusahviga, kes ei lasknud end kõigutada a l a s t i faktidest. Ta jagas gorilladele mingeid korraldusi, mille tulemusena alustati uut katset, mis kujutas endast esimese ja teise katse kombinatsiooni.

Olin ka selle katsega tuttav. Omal ajal nägin, kuidas seda koerte kallal mõnedes laboratooriumides läbi viidi. Mõte oli selles, et mõlema refleksi kombineerimisega

katsealust segadusse viia ning kutsuda esile vaimseid häireid tema mõtteaparaadis. Üks valvur trillerdas oma signaalvilet, mille heli tõotas maiust, teine aga kõlistas samal ajal kella, mis oli karistuse märguandeks. Mäletasin ühe väljapaistva bioloogi arvamust sellise katse mõju kohta: sel viisil looma eksitades arvas ta võimaliku olevat katsealuse juures esile kutsuda vaimseid hälbeid, mis oma laadilt on silmatorkavalt sarnased inimese neuroosidega, ning katsete küllalt sagedase kordamise puhul katsealuse koguni nõdrameelsuseni viia.

Hoidusin sellesse lõksu sattumast; vastupidi, kuulatades demonstratiivselt algul vilet, seejärel kella, asusin ma võrdsesse kaugusse mõlemast ning jäin käsipõsakil istuma mõtleja traditsioonilises poosis. Zira ei pannud vastu ja hakkas käsi plaksutama. Zaius kraamis taskust rätiku välja ja pühkis laupa.

Ta pärlendas higist, kuid miski ei suutnud murda tema kõigutamatut umbusku. Järeldasin

seda tema käitumisest, kui ta vihaselt vaidles noore ahvitariga. Seejärel dikteeris ta veel midagi sekretärile, jagas üksikasjalikke korraldusi Zirale, kes need rahulolematul ilmel ara kuulas, ja heitnud mulle veel ühe pahura pilgu, asus lõpuks minekule.

«Zira jäi gorilladega kõnelema ning mulle sai selgeks, et ta käskis mind rahule jätta, vähemalt ülejäänud päevaks, sest nad lahkusid koos orsa katseriistadega. Jäänud üksi, tuli ta mu puuri juurde tagasi ning silmitses mind veelkord, vaikselt ja pikalt. Ja siis, ootamatu meeleliigutuse ajel ulatas ta mulle oma käpa sõbralikuks hüvastijätuks.

Surusin seda erutatult, sosistades õrnalt tema nime. Ta koon värvus aeglaselt punaseks, mis andis tunnistust sügavast liigutusest.

XVI

Mõne päeva pärast ilmus Zaius uuesti, ning tema visiit pööras meie senise kodukorra pea peale. Ent esmalt tahaksin jutustada, kuidas ma vahepeal ahvide ees silma paistsin.

Päev pärast organgutangi esimest käiku langes meie peale terve laviin uusi katseid, esimene neist oli seotud meie söötmisega. Selle asemel et toit meile puuri heita nagu tavaliselt, vinnasid Zoram ja Zanem, gorillad, kelle

nimed ma lõpuks selgeks sain, igas puuris leiduvate plokkide abil meie lõunasöögi korvi sees lae alla. Siis jagasid nad igasse kongi neli laudkasti, mis olid kuubikujulised ja küllalt suured, ning veidi eemaldunud, asusid meid jälgima.

Mul oli südamest kahju oma kaaslastest, kelle ilme väljendas segadust ja nõutust. Nad püüdsid hüpata, kuid ükski ei ulatunud korvini. Mõned hakkasid trelle mööda üles ronima, kuid jõudnud lae alla, küünitasid nad asjatult toidu poole, mis rippus väljaspool haardeulatust, kaugel võrest. Mul oli häbi inimeste juhmusest. Ons üldse vaja mainidagi, et mina lahendasin ülesande ühel hoobil. Selleks tuli kõik neli kästi üksteise otsa seada, kõikuvaid tellinguid mööda üles ronida ja korv konksu otsast lahti päästa. Seda ma tegingi, hoolikalt varjates oma võidurõõmu ükskõiksuse maski taha. See polnud teab kui geniaalne, aga ometi olin ma ainus, kes sellist leidlikkust ilmutas. Zorami ja Zanemi varjamatu imetlus liigutas mind südamepõhjani.

Einetama asudes ei püüdnudki ma varjata oma põlastust ülejäänud vangide -suhtes, kes polnud võimelised isegi järgima mu eeskuju, ehkki olid kogu ettevõtmise pealtnägijateks. Isegi Nova ei saanud sel päeval veel ülesandega hakkama, olgugi et ma mitmel puhul kordasin tema jaoks eraldi kõiki võtteid. Ent ta katsetas sellegipoolest — vangide hulgas oli ta kahtlemata üks arukamaid. Ta püüdis asetada ühe kasti teise peale, kuid tegi seda tasakaalu arvestamata, ning kästi kukkumine hirmutas teda puuri kõige kaugemasse nurka. Tema osavus ja nõtkus olid silmatorkavad, iga tema liigutus oli täis seletamatut harmooniat, ent niipea kui tal tuli käsitseda mõnda riista, osutus ta uskumatult saamatuks nagu kõik ülejäänudki. Tellingute ehitamise sai ta siiski juba kahe päevaga selgeks.

Sel hommikul hakkas mul temast kahju ning ma heitsin talle läbi trellide kaks oma kõige kaunimat banaani. Parajasti sisenes Zira ning selle žestiga teenisin ma ara tema hellituse. Ahvitari sametine puudutus ajas mu puhevile. Nova suureks meelehärmiks, keda sellised lembused vihale ajasid ning kes nüüdki hakkas visklema ja ägama. Ma paistsin silma ka mitmete muude katsetega, kuid ennekõike sellega, et kuulatades tähelepanelikult ahvide kõnelusi, hakkasin meeles pidama lihtsamaid sõnu ja mõistma nende tähendust. Püüdsin neid hääldada iga kord, kui Zira minu puurist möödus, ning tema jahmatus näis

kord-korralt kasvavat. Niikaugele siis olidki asjad arenenud, kui Zaius uksest sisse marssis.

Ka seekord tippis sekretär ta kännul, kuid teda saatis veel teine orangutang, väärikas nagu temagi, samasuguse aumärgiga kuuekäänisel, ning mõlemad vestlesid omavahel

nagu võrdne võrdsega. Oletasin kohe, et tegemist on ametikaaslasega, kelle ta kutsus minusuguse segase juhu puhul konsultatsioonile. Nad alustasid lõputut diskussiooni minu puuri ees, millesse sekkus ka kohaleilmunud Zira. Ahvitar kõneles kaua ja kirglikult. Taipasin, et ta minu eest seisab, osutades mu erakordselt teravale mõistusele, milles ei võinud enam mingit kahtlust olla. Ent tema sekkumise tagajärjeks oli vaid mõlema teadlase kaastundlik naeratus.

Mind sunniti veel kord läbi tegema kõik katsed, milles olin ilmutanud nii suurt osavust. Viimane seisnes laeka avamises, mis oli lukustatud üheksa erinevat süsteemi sulguriga (riiv, taba, lukk, haak jne.). Kui mälu mind ei peta, oli see Kinnaman, kes Maal konstrueeris sarnase katseriista ahvide eristamisvõime hindamiseks ning see oli kõige keerulisem ülesanne, mille lahendamiseni üksikud katsealused veel küündisid. Küllap siin oli asjade seis analoogne inimeste suhtes. Mõninga kobamise järel olin sellestki proovist auga jagu saanud.

Zira ise ulatas mulle laeka ning tema paluvast ilmest mõistsin, et ta kirglikult loodab mult hiilgavat õnnestumist, nagu sõltuks tema hea nimi selle eksami tulemustest. Tegin tema meeleheaks, mis suutsin, ning ainsa hetkega olin vähimagi kõhkluseta avanud kõik üheksa sulgurit. Vähe sellest. Avasin laeka, võtsin sealt banaani ning ulatasin selle galantse liigutusega Zirale. Ta võttis banaani punastades vastu. Siis panin mängu kogu oma oskuse ning ütlesin üles need mõned sõnad, mis olin jõudnud ara õppida, osutades iga kord kõnealusele esemele.

Mulle tundus, et pärast kõike seda on igasugune edasine kahtlus minu tõelise olemuse suhtes muutunud võimatuks. Võta näpust! Ma ei tundnud veel õpetatud ahvide vaimupimedust! Taas manasid nad koonule oma uskumatu . naeratuse, mis mind vihast keema pani, sundisid Zira vaikima ja jätkasid oma diskussiooni. Nad olid mind ara kuulanud nagu papagoid. Aimasin, et nad on jõudmas ühisele seisukohale ning võtnud nõuks minu oskusi kirjutada mõnesuguse instinkti arvele, seletada kõike mingi teravnenud jäljendamisvaistuga. Nähtavasti olid nad omaks võtnud tuntud teadusliku aksioomi, mille keegi meie Maa

teadlane oli järgmiselt sõnastanud: «In no case may we interpret an action as the outcome of the exercise of a higher psychical faculty if it can be interpreted as the outcome of ohe which stands lower in the psychological scale.»

See oli ilmselt nende teadusliku posimise mõte ja ma olin vihast lõhkemas. Võib-olla oleksin kaotanud enesevalitsemise, poleks ma tabanud Zira pilku. Oli täiesti selge, et'ta ei jaganud nende arvamust ning tundis häbi, et minu juuresolekul neid plaane arutati.

Kui vanapapi ametivend lõpuks lahkus, pärast seda kui oli minu kohta heldelt jaganud kõikvõimalikke õpetussõnu, asus Zaius uue katseteseeria kallale. Ta tegi ringkäigu mööda saali, uurides üksikasjaliselt igat vangi ning jagades uusi korraldusi Zirale, kes neid järk-järgult kirja pani. Tema ilmest võis järeldada olulisi muudatusi meie senistes eluviisides. Mul ei kulunud palju aega, et taibata tema plaani ja mõista, mis põhjustel ta nii varjamatult asus võrdlema ühe või teise mehe ja naise iseloomujooni.

Ja ma ei eksinud. Gorillad asusid täide viima suure ülemuse korraldusi, mida Zira neile edasi andis. Meid jaotati paarideks. Oli see paaripanek endeks uutele kuratlikele katsumustele? Mis inimrassi eripärasusi nad oma katsetus-palavikus veel olid nõuks võtnud uurida? Minu teadmised bioloogilisest uurimistööst andsid ka vastuse: teadlasele, kes oma tööpõlluks on valinud instinktid ja refleksid, pakub suguinstinkt esmajärgulist huvi.

Nii see oligi! Need pöörased olid nõuks võtnud meie varal, minu varal, kes ma olin sattunud siia karja pimeda saatuse mängukannina, uurida inimeste armastusviise, isase ja emase lähenemistavasid, nende poolt vangipõlves harrastatavaid paaritusvõtteid, et neid siis võrrelda vaatlusandmetega, mis on saadud väliolukorras vabade inimeste jälgimisel.

Võib-olla põlesid nad koguni soovist alustada aretuskatseid?

Niipea kui mulle nende kavatsus selgeks sai, tundsin ma, et nii rängalt ei ole mind veel kunagi solvatud, ning ma tõotasin endale pigem surra kui muutuda nende häbi-

Me ei tohi mitte mingil juhul tõlgendada ühtki tegevust kui kõrgema psüühilise võime avaldust, kui saame seda tõlgendada sellise võime avaldusena, mis seisab madalamal psüühilisel astmel (C, L. Morgan).

väärsete uuringute tööriistaks. Tõsi, mu häbi, olen nõus tunnistama, mõõnas mõnevõrra kitsamasse voolusängi — ehkki mu otsus jäi endiselt raudseks —, niipea kui silmasin naist, kes teaduse poolt oli määratud minu kaaslaseks. See oli Nova. Peaaegu kaldusin andestama vanale kehkenpüksile tema tölplust ja totrust ega puigelnud karvavõrdki vastu, kui Zoram ja Zanam, haaranud mu sülle, mind hoogeldes koskede nümfi jalgade ette heitsid.

XVII

Järgnevate nädalate kestel puurides asetleidnud stseenide üksikasjadesse ma ei lasku. Nagu oletasin, olid ahvid pähe võtnud uurida inimeste armuelu, ning seda tööd tegid nad oma tavalise järjekindlusega, märkides üles vähimaidki peensusi, leiutades võtteid lähenemiste provotseerimiseks ja vahel oma piikidega asjade käiku sekkudes, et mõnda tõrkuvat katsealust mõistusele aretada.

Tegin ka ise mõnesuguseid vaatlusi, kavatsedes nendega vürtsitada oma aruannet, mida lootsin avaldada tagasijõudmisel Maale, ent tüdinesin sellest peatselt, leidmata midagi, mis olnuks tõeliselt pikantne; välja arvatud ehk siinne kummaliste vormidega armumäng, mida mehed kasutavad naisele lähenemiseks. See meenutab mitmeti pulmatantsu, mida mõned linnud harrastavad: aeglane ja kõhklev tammumine, samm ette, samm taha ja kõrvale. Nad liiguvad ringjoont pidi, mis aegamööda koomale tõmbub ja mille keskel asub naine, kes paigalt liikumata pöördub näoga tantsija poole. Jälgisin huviga mitmeid seesuguseid tantse, mille põhiline rituaal oli muutumatu, kuigi üksikasjad võisid erineda. Mis aga puutub avamängule järgnenud paaritamistesse, siis ehkki ma esiotsa olin nende pealtvaatamisest pisut oimetu, suutsin ma peagi neile niisama vähe tähelepanu osutada nagu ülejäänud vangidki. Kõige naljakam kogu selle etenduse juures oli vahest too teaduslik sügavtõsidus, millega ahvid neid luurasid, märkides sündmuste käigu viimsed kui üksikasjad oma päevikutesse.

Ent niipea kui gorillad märkasid, et ma ei andu neile vallatlustele — olin ju seda tõotanud ja miski poleks võinud mind sundida sellist skandaalset vaatemängu pakkuma —, niipea kui nad seda märkasid, võtsid nad endale pähe mind jõuga sundida ja hakkasid mind piigilöökidega takka kihutama, mind, Ulysse Merou'd, mind, kes ma

olin loodud jumala näo järgi! Ma punnisin kogu jõust vastu. Ent need loomad ei hoolinud millestki ja kes teab, millega lugu oleks lõppenud, kui poleks ilmunud Zira, kellele mindi minu halva käitumise peale kaebama.

Ta vajus mõttesse, astus siis minu juurde, vaatas mulle oma kaunite ja tarkade silmadega otsa, sügas mind kukla tagant ja hakkas kõnelema — kujutlen, et tema jutu mõte võis olla järgmine:

«Vaene mehehakatis! Mis veidrik sa küll oled! Ma pole kunagi näinud sinusuguseid niiviisi käitumas. Vaata ometi oma naabreid. Tee, mida sult oodatakse, ja sa leiad oma tasu.»

Ta võttis ja ulatas mulle tüki suhkrut. Olin meeleheitel. Niisiis nägi temagi minus üksnes looma, vahest veidi arukamat teistest, aga ikkagi looma. Raputasin raevukalt pead ja heitsin puuri kaugemasse nurka, pikali, pöörates selja Novale, kes jälgis mind arusaamatul ilmel.

Küllap vahejuhtum oleks sellega lõppenudki, poleks sel hetkel ilmunud vana Zaius, upsakam kui kunagi varem. Ta oli tulnud üle vaatama oma katsete tulemusi ja nagu tal tavaks oli, päris andmeid kõigepealt minu kohta. Zira oli sunnitud talle ette kandma minu jonnakast iseloomust. Ta näis äärmiselt nördinud, jalutas tükk aega edasi-tagasi, käed selja peal, ja asus lõpuks käskival ilmel korraldusi jagama. Zoram ja Žanem avasid mu puuri, võtsid Nova mu käest ara ja talutasid asemele küpsetes aastates emanda. See neetud tähenärija Zaius, kes on oma teaduslikust meetodist läbi vettinud, otsustas katset korrata erineva katsealusega.

Kuid see ei olnud veel kõige hullem ja ma isegi ei mõelnud oma kurvale saatusele. Jälgisin hirmunud pilgul oma sõbratari Novat. Õudusega nägin, et ta lukustati vastasasuvasse puuri, heideti tallermaaks laiaõlgsele mehemürakale, karvase rinnaga atleedile, kes samas hakkas tüdruku ümber keksima ja lausa raevuka innuga ette kandma seda veidrat paaritustantsu, mida ma eespool juba kirjeldasin.

Niipea kui nägin läbi selle loomastunud olevuse kavat-susi, unustasin kõik oma vagurad tõotused. Kaotasin enesevalitsuse ja käitusin taas nagu meeletu. Tõele au andes olingi raevust meeletu. Ma möirgasin ja ulgusin täpipealt nagu Sorori inimesed. Ma väljendasin oma viha nende kombel, viskusin trellide kallale, närisin rauda, ajasin suust vahtu, kiristasin hambaid, ühesõnaga — käitusin kõige loomalikumal viisil.

Ja kõige üllatavam selle puhangu juures oli selle oota-

matu tulemus. Nähes mind niiviisi märatsemas, Zaius naeratas. Esimest korda ilmutas ta mulle poolehoidu. Lõpuks ometi sai ta näha inimesele omast käitumist ja tundis jalgade all tuttavat pinda. Tema arvamus osutus paikapidavaks. Ta oli koguni nii heas tujus, et tühistas Zira palvel oma korralduse ja soostus mulle andma veel ühe võimaluse. Hirmuäratav emand viidi minema ja mulle tagastati mu Nova veel enne, kui koletis oli jõudnud teda puudutada. Ahvid taganesid pisut ja asusid taamalt teraselt jälgima mu käitumist.

Mida peaksin veel lisama? Äsjased elamused olid mu vastupanu murdnud. Tundsin, et ma ei suudaks taluda vaatepilti oma näkineiust, kes on loovutatud teisele mehele. Nagu argpüks alistusin orangutangile, kes nüüd võidutsevalt praalis oma leidlikkusega. Ma tegin esimese pelgliku tantsusammu.

Jah! mina, looduse kroon, hakkasin aeglaselt tiirlema ümber oma kaunitari. Ahvide ees, kes mind huviga jälgisid, vana orangutangi ees, kes sekretärile märkusi sõnatas, emase šimpansi ees, kes mulle julgustavalt naeratas, kahe irvitava gorilla ees seisin mina, tuhandeaastase evolutsiooni ülim tipp, otsides endale õigustust kosmiliste olukordade erakordsuses, veendunud sel hetkel, et maailmaruumis ja taevakehadel tuleb ette seisundeid, millest inimlik mõtteteadus pole undki osanud näha, mina, Ulysse Merou, ukerdasin paabulinnu kombel ringi ümber kütkestavalt kauni Nova oma paaritustantsu.

TEINE OSA

I

Pean tunnistama, et kohanesin üllatavalt kergesti puuriselu tingimustega. Mis puutub asja materiaalsesse külge, siis nautisin lausa paradiisirõõme: päeval täitsid ahvid mu vähimadki soovid, öösel jagasin ilmaruumi ühe kõige kaunima tüdruku aset. Harjusin selle elulaadiga niivõrd, et terve kuu ei teinud ühtegi tõsisemat katset selle lõpetamiseks, lakkasin koguni tajumast tema erakordsust ja alandavaid külgi. Vaevalt õppisin juurde mõned ahvi-keelsed sõnad, ei midagi enamat. Loobusin püüetest Ziraga kontakti luua, nii et kui ta algul kalduski vaistlikult minus mõistuslikku olendit nägema, pidi ta nüüd nõustuma Zaiuse väidetega ja käsitama mind kui oma planeedi inimest, see tähendab kui looma, jah, võib-olla teistest arukamat looma, ent igal juhul mitte kui mõistuslikku olendit. Minu üleolek teistest vangidest, mida ma küll liialt ei rõhutanud, et valvureid mitte ehmatada, tegi minust siinse asutuse imelapse. Pean oma häbiks tunnistama, et see seisund rahuldas mu kärvatanud auahnust ja täitis mind koguni uhkusega. Zoram ja

Zanam avaldasid mulle oma sõprust, tundsid rõõmu mu naeratustest, naerust ja neist vähestest sõnadest, mida oskasin hääldada. Ammendanud minu kulul kogu klassikaliste katsete arsenali, murdsid nad pead, et leiutada uusi ja peenemaid katseid, ning me võidutsesime ühiselt, kui ma jõudsin probleemi lahenduseni. Kunagi ei jätnud nad mind maiustusteta, mida ma alati Novaga jagasin. Olime kõigiti eelistatud paar. Olin küllalt arutu oletama, et mu eluseltsiline oskab hinnata eeliseid, mida ta mu andekusele võlgneb, ning kulutasin osa aega tema ees alpimisele.

Kuid mõni nädal hiljem läks äkki mulle kõik läilaks. Oli see Nõva silmateras värelnud tundehelk, mis sellel ööl näis mulle eriti ilmetuna? Või muutus mõrudaks

61

suhkrutükk, millega Zira mind ergutas? Nii või teisiti pidin äkki oma arguse ja alistumise pärast punastama. Mida küll mõtleks professor Antelle, kui ta peaks veel elavate kirjas olema ja mind selles olukorras leidma? See mõte hakkas mind sedavõrd painama, et otsustasin aega viitmata hakata jälle tsiviliseeritud inimeseks.

Silitades Zira kätt otsekui tänumeelest, haarasin tema märkmiku ja sulepea. Jätsin tähele panemata tema leebed etteheited, istusin magamisasemele ja hakkasin Nova portreed joonistama. Olen üsna korralik joonistaja, Pealegi modell inspireeris mind ning sain hakkama talutava visandiga, mille ulatasin ahvitarile.

See äratas otsekohe tema kunagise ärevuse ja aimdused minu suhtes. Ta koon punastas, ja kui ta mind ainiti vahtima jäi, värises ta. Kuna ta seisis nõutult paigal küünitasin ma otsustavalt märkmiku järele, mille ta seekord kuulekalt loovutas. Kuidas polnud ma varem selle lihtsa vahendi peale tulnud? Oma tuhmunud koolitarkust kokku kraapides joonistasin märkmikku tuntud geomeetrilise kujundi, mis selgitab Phythagorase teoreemi. Ma ei valinud Phythagorase lauset mitte juhuslikult. Mulle meenus noorpõlves loetud ulmeromaan, kus keegi vana teadlane käsutas seda kontakti loomiseks mingi teise taevakeha arukate asukatega. Reisi ajal olime seda võimalust arutanud ka professor Antelle'iga, kes selle heaks kiitis. Ta lisas, ja seda mäletan ma selgesti, et kuivõrd Eukleidese geomeetria on läbi ja lõhki üks suur lollus, on ta just sel põhjusel ilmaruumis üldkehtiv. Igal juhul oli sellel Zirale erakordne mõju. Ta koon värvus lillaks ja ta laskis kuuldavale valju hüüatuse. Alles siis, kui ahvitari kummalisest käitumisest ligimeelitatud Zoram ja Zanam kohale jõudsid, suutis ta end koguda. Kuid tema reageerimine oli minu meelest üpris veider: heitnud mulle kiire pilgu, peitis ta mõlemad joonised kähku ära. Ta ütles midagi gorilladele, kes lahkusid ruumist, ning ma taipasin, et ta saatis nad esimesel pähetulnud ettekäändel minema. Alles siis pöördus ta jälle minu poole, haaras mu käe ning tema sõrmede survel oli nüüd hoopis teine tähendus kui varem, mil ta mind pärast õnnestunud katset oli hellitanud kui noort looma. Lõpuks ulatas ta mulle paluval ilmel uuesti oma märkmiku ja sulepea.

Nüüd oli tema see, kes põles kannatamatusest minuga kontakti astuda. Saatsin Phythagorase poole tänuläkituse ja riskisin sügavamale, geomeetria, padrikusse tungida.

62

Kriipseldasin, nii hästi kui oskasin, märkmiku ühele lehele kolm koonusest tuletatud kujutist koos telgede ja kesk-punktiga — ellipsi, parabooli ja hüperbooli. Siis joonistasin kõrvallehele koonuse. Siinkohal pean teile meenutama, et kõik kolm kujutist saadakse koonuse lõikumisel tasapinnaga olenevalt tasapinna lõikumise nurgast. Panin paberile juhu, kus koonuse lõikumisel tekib ellips, ning osutasin vaimustatud ahvitarile näpuga eelmisel leheküljel jäädvustatud ellipsile.

Ta rebis märkmiku mu käest, joonistas omakorda koonuse, mis lõikus tasapinnaga erineva nurga all, ja osutas oma pika sihvaka sõrmega hüperboolile. Erutus, mis minus nüüd kõik pahupidi pööras, oli nii tugev, et mulle valgusid pisarad silma ja ma haarasin kramplikult pihku tema käe. Puurinurgas kiljus Nova vihast. Instinktiivselt mõistis ta selle

tunnetepuhangu tähendust. See oli täielik vaimne ühinemine, mis praegu aset leidis Zira ja minu vahel, tänu geomeetria vahendusele. Tundsin sellest peaaegu meelelist rahuldust ning tajusin, et ka ahvitar oli sügavalt erutatud.

Ta rebis end järsu liigutusega lahti ja tormas joostes uksest välja. Tema äraolek ei kestnud kaua, ent ma jäin istuma otsekui unes kogu selle aja, julgemata otsa vaadata Nõvale, kelle suhtes tundsin end peaaegu süüdlasena ja kes vingudes tiirles mu ümber.

Zira ilmus tagasi joonestuslauaga, mille külge oli kinnitatud suur leht valget paberit. Hetkelise kaalumise järel otsustasin välja laduda kogu tõe. Paberi ühte nurka joonestasin Betelgeuse süsteemi nelja planeedi .ja hiidtähega nende keskel, nagu me teda siia jõudes nägime. Märkisin Sorori täpse asukoha koos tema tillukese kuuga; näitasin Zirale kõigepealt Soront, siis näitasin näpuga visalt tema enda peale. Ta andis märku, et kõik on selge.

Seejärel joonestasin paberi teise nurka oma vana päikesesüsteemi koos selle tähtsamate planeetidega. Osutasin Maale ja seejärel näitasin sõrmega enda rinna peale.

Seekord Zira kõhkles. Ta näitas samuti Maa peale ja suunas siis sõrme taeva poole. Noogutasin jaatavalt. Ta tardus üllatusest soolasambaks ning ma adusin, kuidas rnõte temas palavikuliselt töötab. Püüdsin teda jõudumööda aidata, vedades Maa juurest Sororini punktiirjoone ning kujutades lennujoonel meie ruumilaeva, mõistagi erinevas mastaabis. See oli talle otsekui valguskiir. Nüüd võisin kindel olla, et mu tõeline olemus ja päritolu on talle selged. Taas sööstis ta mu poole, kuid sel hetkel ilmus

vahekäigu otsa Zaius, et alustada oma igapäevast ringkäiku.

Ahvitari pilk tardus hirmust. Välgukiirusel rullis ta paberi kokku, peitis märkmiku taskusse ja tõstis anuva liigutusega sõrme huultele veel enne, kui orangutang oli meieni jõudnud. Ta palus, et ma ei avaks ennast Zaiusele. Ma kuulasin sõna, mõistmata selle salapäratsemise põhjust, ent teades, et mul tema näol on liitlane, võtsin taas omaks aruka-looma hoiaku.

II

Sellest päevast alates hakkasin tänu Zirale tegema kiireid edusamme ahviilma ning keele tundmaõppimisel. Tuues ettekäändeks mingisuguseid eriti keerulisi katseid, leidis ta võimaluse mind peaaegu iga päev üksinda külastada ja õpetada, harjutada minuga ahvide keelt ning samal ajal õppida prantsuse keelt kergusega, mis mind hämmastas. Vähem kui kähe kuuga olime nii kaugel, et võisime vestelda kõigil teemadel. Aegamisi tungisin edasi Sorori vaimuilma ning järgnevalt tahaksingi kirja panna selle kummalise tsivilisatsiooni mõned jooned.

Sest see oli teema, milte poole tüürisin vestlust niipea, kui suutsime teineteisest aru saada. Kas ahvid olid tõepoolest selle planeedi ainsad mõistuslikud olevused, siinse evolutsiooni kroon?

«Mis sina siis arvasid?» vastas Zira. «Teadagi on ahvid ainsad arukad olendid, ainsad, kellel on niihästi hing kui ka keha. Isegi kõige paadunumad materialistid meie teadlaste hulgast näevad ahvi vaimsuses looduse krooni.»

Sellised fraasid panid mind alati tahtmatult võpatama.

«Aga ütle, Zira, kes siis inimesed on?»

Me kõnelesime prantsuse keeles, sest nagu ma juba tähendasin, oli tema hoopis nugrim minu keelt õppima kui mina tema oma, ning sinatama hakkasime teineteist iseenesest. Esialgu oli teatavaid mõistelisi raskusi, kuivõrd sõnad «ahv» ja «inimene» tähistasid meile kummalegi erinevaid olendeid, kuid sellest takistusest saime peagi üle. Iga kord, kui tema ütles «ahv», tõlkisin ma endale «kõrgem olevus, evolutsiooni tipp». Kui tema rääkis inimestest, teadsin ma, et juttu on loomalikest olestest, kellel ei puudu teatav jäljendamisvaist, isegi väline

sarnasus ahvidega, samal ajal aga iseloomustab neid alaarenenud psüühika ja teadvuse täielik puudumine.

«Viimase sajandi jooksul,» seletas ta lektori toonil, «oleme silmapaistvate tulemustega uurinud liikide kujunemislugu. Vanasti oletati, et liigid on muutumatud, kõigevägevama Jumala poolt ükskord igaveseks loodud kõigi.oma praeguste tunnustega. Kuid meie tõekspidamised kummutati ja seda tegi terve plejaad väljapaistvaid teadlasi, kõik muide šimpansid. Nüüd me teame, et liigid muutuvad, ja. et neil kõigil on olnud nähtavasti ühine algtüvi.»

«Kas ahv pärineb inimesest?»

«Seda oletati, aga päriselt nii see nüüd ka ei ole. Ahvid ja inimesed kujutavad endast erinevaid harusid, mis alates teatud arenguetapist on läinud lahku; esimesed rühkisid edasi ja tõusid aegamööda teadvuse tippudeni, teised seevastu tardusid oma loomalikus olelemises. Muuseas, isegi praegu veel eitavad paljud orangutangid kangekaelselt seda tõika.»

«Sa ütlesid, Zira ... terve teadlaste plejaad, ja kõik olid šimpansid?»

Ma annan jutuajamisi edasi nii, nagu nad toimusid, sõna siit, teine sealt, sest mu teadmahimu vedas Zirat lakkamatult kõrvale.

«Peaaegu kõigi suurte avastuste prioriteet kuulub šimpansidele,» kinnitas ta ägedalt.

«Kas ahvkond jaguneb seisusteks?»

«Küllap oled isegi märganud, et meid on kolm erinevat ahviklassi, igaüks oma eritunnustega: šimpansid, gorillad ja orangutangid. Kunagised rassivastuolud on nüüd likvideeritud ja neist tulenenud rassivõitlused kadunud, tänu eeskätt šimpanside selgitustööle. Põhimõtteliselt meie ühiskonnas vastuolusid tänapäeval enam ei ole.»

«Ent kõigi suurte avastuste prioriteet kuulub šimpansidele?» püüdsin talle vastu väita.

«Fakt.»

«Ja gorillad?»

«Päh! Need lihasööjad!» vastas ta põlastavalt. «Vanasti moodustasid nad mõisnike seisuse ja paljud nende hulgast on praegugi veel võimumaiad. Nad armastavad organiseerida ja juhtida. Jumaldavad jahilkäimist ja elu vabas looduses. Vaesunud perekonnavõsud otsivad sellist teenistust, mis eeldab füüsilist jõudu.»

«Ja mida kujutavad endast orangutangid?»

Zira jäi mulle otsa vahtima ja pahvatas naerma.

«Nemad esindavad õiget kroonu teadust,» vastas ta. «Sa said seda juba tunda, ja saad veelgi. Nad on ületamatud raamatukoid, otsast otsani raamatutarkust täis. Nad on kõik autasustatud. Mõni on jõudnud isegi tõsise teadlase kuulsuseni, muidugi ainult kitsal erialal, mis nõuab head mälu. Aga ülejäänud ...»

Ta tegi halvustava liigutuse. Ma ei pärinud edasi, otsustasin tulevikus selle teema juurde tagasi tulla. Esialgu huvitasid mind üldisemad küsimused. Minu palvel joonistas Zira ahvide põlvnemise skeemi, nagu seda siinsed juhtivad teadlased praegu kujutavad. See meenutas väga jooniseid, mis kujutavad evolutsiooniprotsessi meie pool. Teadmata kust alguse saanud suurest tüvest eraldusid üksteise järel mitmesugused harud: taimed, ainuraksed, ainuõõssed, okasnahksed; veidi kõrgemal tulid käiad, roomajad ja lõpuks imetajad. Üsna tipu lähedal eraldus klass, mis sarnanes meie inimahvidega. Sellest kasvas välja uus haru, mis tähistas inimesi. See oli lühike ja samas lõppev kõrvalharu, kuna peatüvi edasi arenes ja üle mitmesuguste barbaarsete nimetustega eelajalooliste ahvide lõpuks jõudis *simius sapiens'i* juurde, kes kroonis evolutsioonipuu võra kolme haruga: šimpansid, gorillad ja orangutangid. Kõik oli väga lihtne.

«Ahvi aju arenes edasi, muutus keerukamaks ja täiuslikumaks, sellal kui inimese aju

püsis muutmatuna,» selgitas Zira.

«Aga ütle mulle, naiks just ahvi aju edasi areneb?»

Kõne oli kahtlemata etendanud olulist osa. Aga miks õppisid kõnelema ahvid ja mitte inimesed? Selles küsimuses läksid teadlaste arvamused lahku, ühed nägid selles Looja seletamatut tahet, teiste arvates tulenes ahvi vaimsus kõigepealt sellest, et ahvil on käsutada neli osavat kätt.

«Inimene, kellel on ainult kaks kätt, pealegi nii lühikeste ja kohmakate sõrmedega, oli nähtavasti algusest peale mahajätmisele määratud,» arvas Zira, «sest ta osutus arenemisvõimetuks ega suutnud talletada täpseid kogemusi ümbritsevast maailmast. Seepärast pole ta ka kunagi küllaldase osavusega suutnud käsitseda tööriistu ... Nojah, pole ju võimatu, et ta on püüdnud seda teha, omal ajal, üsna algeliselt. . . Väljakaevamistel me satume vahel kummaliste leidude peale... Ka praegu käivad meil suured kaevamistööd kõigi nende küsimuste selgitamiseks. Kui

Tark ahv (lad. k.}, analoogiliselt *homo sapiens'iga.*

see sind huvitab, viin ma sind kunagi Corneliusega kokku. Neis asjus on ta hoopis teadjam vestluspartner.»

«Kes on Cornelius?»

«Minu peigmees,» ütles Zira punastades. «Tõeline, suur teadusahv.»

«Šimpans?»

«Muidugi... Jah,» jätkas ta, «mina ise pooldan järgmist seletust: kõige tähtsam tegur meie vaimses arengus on meie neljakäelisus. Kõigepealt aitas see meid tõusta puu otsa ning tunnetada ruumi kolmemõõtmelisust, kuna inimene oma ebardliku kehaehituse tõttu oli maa külge aheldatud ja arengus seisma jäi. Seejärel avastasime tööriistade rõõmu, sest meil oli eeldusi neid osavalt käsitseda. Sellele järgnes eneseteostus ja niiviisi ikka kõrgemale tõustes jõudsime mõtestatud eluni.»

Maa peal olen sageli kuulnud risti vastupidiseid argumente inimese eelisarengu põhjendamiseks. Ent järele mõelnud, leidsin ma, et Zira tõestused polnud põrmugi halvemad ega paremad meie omadest.

Oleksin meeleldi jätkanud vestlust ja esitanud veel tuhat küsimust, ent meie jutu katkestasid Zoram ja Zanem, kes tulid õhtusööki jagama. Zira soovis mulle vargsi head ööd ja kiirustas minema.

Olin taas üksi oma puuris, ainsaks kaaslaseks Nova. Olime õhtusöögi lõpetanud. Gorillad kustutasid lahkudes kõik lambid peale ühe, mis rippus ukse kohal ja vaevaliselt valgustas ruumi. Jälgisin Novat ja mõtisklesin selle üle, mida olin päeva kestel teada saanud. Nova ilmselt ei sallinud Zirat ja meie jutuajamised tegid talle tuska. Algul püüdis ta omamoodi protesti avaldada ja meid koguni takistada, karates puuris ringi, rebides asemest õletuusta-kuid ja neid oma võistlejale vastu pead pildudes. Olin sunnitud tema vaigistamiseks kasutama karmi kätt. Paar kõlavat laksatust Nova kauni taguotsa pihta sundisid teda lõpuks rahule. Olin kätele voli andnud pikemalt mõtlemata; hiljem tundsin sellest süümepiinu, kuid Nova ilmselt ei kandnud minu peale vähematki viha.

Olin kaunikesti kurnatud pingelisest mõttetööst, mida mulle oli maksnud ahvide evolutsiooniteooriatest arusaamine. Olin õnnelik, silmates poolhämaras ruumis Novat, kes astus mu juurde ja hakkas omal viisil hellitusi nuruma, pooleldi inimlikke, pooleldi loomalikke kallistusi, mille võtted me pikapeale olime välja töötanud, kummalisi kallistusi, mille üksikasjad on ebaolulised, mis koosnesid mõlemapoolsetest kompromissidest ja järeleandmistest nii-

hästi tsiviliseeritud maailma harjumustele kui ka kommetele, mis on omased Sorori

planeeti asustavale veidrale rahvale.

III

See oli minu suurpäev. Zira andis järele mu palvetele ja nõustus mind välja viima Bioloogia Teadusliku Uurimise Instituudist — nii nimetati meie asutust —, jalutuskäigule linna.

Sellele otsusele jõudis ta pärast pikki kõhklusi. Võttis aega, enne kui suutsin teda lõplikult veenda oma päritolus. Minuga koos olles oli ta selles veendunud, ent hiljem valdasid teda taas kahtlused. Püüdsin ennast tema asemele seada. Minu kirjeldused meie Maa inimestest ja eriti ahvidest pidid teda rängalt puudutama. Hiljem tunnistas ta mulle, et oli pikka aega püüdnud minus näha pigem nõida või petist kui leppida minu kinnitustega. Kuid pikapeale, sedamööda kuidas kuhjus ikka uusi tõendeid ja täpsustusi, hakkas ta mind usaldama ja uskuma ning koguni plaane hauduma minu vabastamiseks, mis polnud sugugi lihtne, nagu ta mulle samal päeval tunnistas. Seniks siis otsustas ta viia mind jalutama ja tuli mulle varsti pärast keskpäeva järele.

Tundsin, kuidas mu süda hakkas taguma paljast mõttest, et pääsen siit välja, vabasse õhku. Mu vaimustus jahtus mõnevõrra, kui nägin, et ta kavatses mind talutada lõa otsas. Gorillad tõukasid mind puurist välja, lõid Nova ees ukse paukudes kinni ning panid mulle kaela rihma, mille külge oli kinnitatud tugev kett. Zira võttis keti teise otsa pihku, et mind minema talutada, Nova tõstis hädakisa ja mu süda muutus raskeks. Ent kui püüdsin talle lohutuseks; sõbralikult viibata, ärritus ahvitar omakorda ja sikutas mind pikema jututa tugevasti ketist. Sestsaadik kui ta oli jõudnud äratundmisele, et mul on ahvi mõistus, pahandas ja šokeeris teda mu vahekord Novaga.

Zira pahurus kadus, kui olime jõudnud tühja ja hämarasse koridori.

«Ega sinu Maal pole inimesed vist harjunud ahvi lõa otsas kõndima?» küsis ta naerdes.

Kinnitasin, et see on tõepoolest pigem ebatavaline. Ta seletas vabanduseks, et ehkki üksikuid dresseeritud inimesi võib tänaval talutada, ilma et see skandaali põhjustaks, oleks ikkagi kindlam, kui ta mind jalutusrihma otsas

hoiab. Edaspidi, kui ma ennast tõesti sõnakuulelikult üleval pean, oleks ehk mõeldav, et me ka ilma rihmata välja läheme.

Ning unustades mu tegeliku päritolu, nagu tal seda pahatihti ette tuli, luges ta mulle lõputuid manitsusi, mis mind hingepõhjani solvasid.

«Ja hoia alt, kui sa möödujatele hambaid lõksutad või lapsi küünistad, kes pahaaimamatult tulevad sind silitama. Ma ei tahtnud sulle suukorvi pähe panna, aga . . . »

Ta jäi äkki vait ja puhkes naerma.

«Anna andeks! Anna andeks!» hüüdis ta. «Ikka ma unustan, et sul on ahvi mõistus.»

Ja andekspalumise märgiks sain sõbraliku patsu. Tema uljas tuju hajutas mu süveneva vimma. Mulle meeldis, kui ta naeris. Nova ei osanud oma rõõmu niiviisi väljendada, ja see pani mind vahel ohkama. Nüüd nakatas mind ahvitari muretus. Eesruumi hämaruses ma peaaegu ei eraldanud enam tema näojooni, üksnes koon helendas valge täpikesena. Ta oli väljaminekuks riietunud elegantsesse kostüümi ja kandis peas tudengimütsi, mis varjas ta kõrvu. Hetkeks unustasin tema ahviliku päritolu ja võtsin tal käe alt kinni. Talle tundus see liigutus loomulikuna ja ta laskis ennast käevangu haakida. Astusime mõned sammud, tihedasti teineteise vastas. Ent koridori lõpus, mida valgustas külgmine aken, vabastas ta end järsu liigutusega ja lükkas mu eemale. Ta oli jälle tõsine, kui ta mind ketist sikutades lausus:

«Sa ei tohi ennast nii üleval pidada. Esiteks olen ma kihlatud, ja peale selle . . .»

«Sa oled kihlatud!»

Samal ajal kui mina, tajus ta ka ise, kui sobimatu oli ta etteheide seoses minu familiaarsusega. Ta koon kattus punaga ja ta täpsustas:

«Ma tahtsin öelda, et esialgu ei tohi keegi veel aimata su õiget loomust. Usu mind, see on su enda huvides.»

Ma alistusin ja lasksin end vaguralt järele vedada.

Me väljusime. Instituudi uksehoidja, vormikuues turske gorilla, heitis mulle uudishimuliku pilgu, ning tervitanud Zirat, laskis meid läbi. Kõnnitee trüginas ja Betelgeuse valusas säras, mis mind veerandaastase kinniistumise järel pimestas, oleksin äärepealt tasakaalu kaotanud. Hingasin täie rinnaga sooja õhku ja samal ajal punastasin häbist, tundes end alasti. Olin sellega puuris harjunud, ent nüüd tundusin endale naeruväärsena, siivutuna möödujate pilkude all, kes mind huviga uurisid. Zira oli kategooriliselt

69

keeldunud mind riietamast, väites, et kaetuna oleksin veelgi veidram, meenutades dresseeritud inimest, keda näidatakse laatadel. Küllap tal oli õigus. Sest kui möödujad jäidki mulle järele vahtima, paelus neid minus ikkagi
inimene, ja hoopiski mitte selle inimese alastiolek, paelus olevus, kes äratab tänaval uudishimu nagu seda Prantsuse linnades iga vastutulev šimpans oleks teinud. Vaatepildist vaimustatud ahvipõngerjad takerdusid mu kannule.

Zira vedas mind kähku auto juurde, lükkas mind tagaistmele, ise asus rooli ning alustas aeglast sõitu mööda linna tänavaid.

Saabumisel olin üksnes vilksamisi näinud seda linna, ahvide ühe juhtiva piirkonna pealinna, ning nüüd pidin uuesti ja seekord lõplikult leppima mõttega, et siin on elanikeks ahvid ning jalakäijad on ahvid ja autosõitjad on ahvid ja kaupmehed on ahvid ja funktsionäärid on ahvid ja muidugi ka korda hoidma määratud mundrikandjad on ahvid. See seik välja arvatud, oli üldmulje linnast üsnagi tavaline. Majad meie majade moodi, räpasevõitu tänavad nagu tänavad ikka. Liiklus veidi hõredam kui meil. Kõige rohkem pani mind imestama viis, kuidas jalakäijad tänavat ületavad. Nad ei kasuta viirutatud ülekäigukohti, vaid jämedast traatvõrgust rippsildu, mida mööda nad nelja käe abil üle tee turnivad. Kõigil on jalas pehmest nahast kindad, mis ei takista haaramist.

Lõbusõit oli juba mõnda aega kestnud — Zira tahtis, et mul tekiks linnast teatud üldmulje —, kui ta lõpuks peatas auto kõrge malmtara ees, mille taga kirendasid lilleväljad.

«See on park,» ütles ta. «Siin me võime veidi jalutada. Oleksin sulle parema meelega midagi muud .näidanud, kasvõi meie muuseume, mis on tähelepanuväärsed, aga esialgu pole see võimalik.»

Kinnitasin, et mul jalutamise vastu midagi ei ole.

«Pealegi ei sega meid siin keegi,» lisas ta. «Pargis käib praegu vähe rahvast ja meil on aeg tõsist juttu rääkida.»

IV

«Sa vist ei anna endale päriselt aru ohtudest, mis sind meie juures ähvardavad?»

«Üht-teist olen omal nahal siiski tunda saanud. Aga

70

kui ma ennast avalikult tutvustan ja oma päritolu kohta kindlad tõendid esitan — nüüd tuleksin sellega juba toime —, peaksid ahvid mind ometi tervitama kui oma vaimset venda?»

«Selles sa just eksidki. Kuula mind tähelepanelikult.». Jalutasime pargis. Puiesteed olid peaaegu tühjad peale mõne armunud paari, kelles ma üksnes hetkelist uudishimu äratasin. Mina seevastu silmitsesin neid tähelepanelikult, sest tahtsin kasutada iga võimalust ahvide

kommete tundmaõppimiseks.
Nad kõndisid lühikeste sammudega, hoides teineteisel ümber piha ning nende käte pikkus kujundas sellest embuses tiheda ja keerulise põimingu. Teekäänakutel nad peatusid ja suudlesid, õigemini koonlesid. Vahel haarasid nad puu alumisest oksast kinni, ja heitnud ümberringi pilgu, jäid pargitee köhale kõlkuma. Nad tegid seda ti kokkuklammerdunult, kasutades kadestamist väärriva osavusega kumbki ühte jalga ja ühte kätt, ning kadusid seejärel tihedamasse lehestikku.

«Kuula mind,» ütles Zira. «Nad avastasid sinu julla — vähemalt selle, mis temast järele on jäänud.» Olin talle üksikasjalikult kirjeldanud meie teekonda siinsele planeedile. «See on äratanud uurijate tähelepanu. Nad on jõudnud otsusele, et aparaat ilmselt ei ole siit pärit.» «On teil siis midagi taolist juba ehitatud?»

«On, aga mitte nii täiuslikke aparaate. Otsustades selle põlijal, mida sa mulle rääkisid, oleme esialgu tugevasti maha jäänud. Meil on siiski juba mõned kunstlikud kaaslased Sorori ümber tiirlemas ja viimase mehitasime koguni elusolendiga — inimesega. Olime sunnitud aparaadi lennu ajal hävitama, sest me ei suutnud teda tagasi tuua.»

«Mõistan,» kostsin ma mõtlikult. «Peale kõige muu kõige muu, kõlbavad inimesed ka veel sedasorti katseteks ...»

«Mis meil üle jääb... Niisiis on sinu rakettsõiduk avastatüd.»

«Ja meie ruumilaev, mis nüüd juba kolmandat kuud ümber Sorori tiirleb?»

«Sellest pole midagi kuulda. Nähtavasti pole meie astroomid teda märganud; aga ära katkesta mind kogu aeg. Niisiis on osa teadlasi arvamusel, et ruumilootsik pärineb teiselt taevakehalt ja et ta oli mehitatud. Aga et neil mõistuslikel olenditel oleks inimese kuju, nii kaugele nad oma oletustes muidugi ei lähe.»

«Siis tuleb neile seda öelda, Zira!» hüüdsin ma. «Mul on villand sellest vanglaelust, olgu pealegi, et istun kõige

mugavamas puuris ja olen sinu hoolitseda. Miks sa mind peidad? Miks sa neile tõtt ei räägi? Miks?»

Zira peatus, vaatas ringi ja pani käe minu käele.

«Miks? Ainult sinu huvides. Sa ju tunned Zaiust?»

«Muidugi. Tahtsingi temast rääkida. Aga mis puutub tema siia?»

«Panid sa tähele, kuidas ta reageeris sinu esimestele mõistusliku käitumise tõestustele? Kas sa tead ka, et olen püüdnud sadu kordi tema juures pinda sondeerida ja talle sisendada — mõistagi tasahilju, suurima ettevaatusega —, et sa võib-olla polegi päris loom, hoolimata oma välimusest?»

«Ma panin tähele, kuidas te ilmatu aja vaidlesite, kokkuleppele jõudmata.»

«Ta on põikpäine nagu eesel ja loll nagu inimene!» pahvatas Zira. «Mis parata? Kõik orangutangid on sellised. Ta väidab, et sinu võimed on seletatavad üliarenenud loomsete instinktidega, ning miski ei suuda tema arvamust kõigutada, nüüd ja igavesti. Ja tagatipuks on ta jõudnud sinust kokku kirjutada terve pika uurimuse, kus ta tõestab, et sinu puhul on tegemist v ä l j a õ p e t a t u d i n i m e s e g a , see tähendab inimesega, keda on dresseeritud teatud toiminguid sooritama, mida ta ise ei mõista, nähtavasti mingi varasema vangipõlve kestel.»

«Vaata kus pärdik!»

«Tõepoolest, Õnnetuseks» esindab ta ametlikku teadust ja on kõikvõimas. Ta on instituudi juhtivaid jõude ja kõik mu aruanded käivad tema käest läbi. Ma olen kindel, et ta süüdistaks mind teaduslikus ketserluses, niipea kui ma püüaksin avaldada sinu kohta kogu tõe, nagu sa seda soovid. Nad laseksid mu lahti. Minul ei ole sest sooja ega külma, aga kas sa mõistad, mida see sulle võib tähendada?»

«Mis saaks veel hirmsam olla kui puurielu?»

«Tänamatu! Aga kus sa võidki teada, et ma panin kogu oma kavaluse mängu, takistamaks sinu üleviimist aju-osakonda? Ja kui sa nüüd kangekaelselt hakkad tõestama oma kuuluvust

arukate olendite hulka, ei suudaks ükski vägi enam Zaiust selles takistada.»
«Mida tähendab ajuosakond?» küsisin ma rahutuks minnes.
«Seal tehakse kõige keerukamaid ajuoperatsioone: siirdistutamisi, närvi- ja ärrituskeskuste määranguid, osalisi ja koguni täielikke eemaldamisi…»
«Ja seda kõike te teete inimestega!»
«Arusaadavalt, Inimese aju, nagu kogu tema anatoo-

mia on osutunud meile kõige lähedasemaks. See on ju õnn, et loodus andis meie käsutusse looma, kelle varal me võime tundma õppida iseennast. Me kasutame inimest veel paljudeks muudeks uuringuteks — küllap edaspidi õpid neid tundma. .. . Praegugi on meil käsil äärmiselt tähtis katseteseeria …»
«. . .mis nõuab rikkalikku inimmaterjali.»
«Nii see on. Ajujahid, mida džunglis korraldatakse, ongi mõeldud varude täiendamiseks. Kahjuks on nende läbiviijateks gorillad ning me lihtsalt ei saa neile keelata püssi paugutamist, mis on nende lemmikharrastus. Suur osa saagist läheb sel moel teadusele kaduma.»
«Tõepoolest, äärmiselt kahetsusväärne,» pigistasin hammaste vahelt välja. «Aga kui nüüd minu juurde tagasi tulla…»
«Saad sa nüüd aru, miks ma pidin saladust hoidma?»
«Nii et mulle on määratud oma ülejäänud elupäevad puuris veeta?»
«Seda mitte — kui mu salanõu peaks õnnestuma. Aga sa pead hoolikalt valima hetke, et oma õiget nägu näidata, ja sul peavad olema võimsad trumbid käes. Ja nüüd pane tähele, mis ma sulle ütlen: tuleval kuul toimub bioloogide aastakongress. See on tähtis sündmus. Sinna tuleb kuulajaid murdu ja kõik suuremad päevalehed on esindatud. Avalik arvamus aga on meil selline jõud, mis on võimsam kui Zaius, võimsam kui kõik orangutangid kokku, võimsam isegi gorilladest. See ongi su lootus. Sellel kongressil tuleb sul täiskogu ees näidata oma tõelist nägu, sest Zaius kavatseb sind kongressile demonstreerida;.nagu ma juba ütlesin, valmistab ta pikka aruannet sinu ja sinu ainulaadsete instinktide kohta. Kõige parem on, kui sa selle peale ise sõna võtad ja oma olukorra ära seletad. Sellest tuleb niisugune pomm, et Zaius ei saa sind enam takistada. Siis oleneb juba sinust endast, et sa ennast võimalikult selgesti väljendaksid ja niihästi kuulajaid kui ajakirjanikke veenaksid, nagu sa mind veensid.»
«Aga kui Zaius ja orangutangid ajavad oma joru edasi?»
«Gorillad on sunnitud alistuma avaliku arvamuse ees ja panevad ka orangutangidest puupeadele aru pähe. Tõele au andes on paljud nende seast siiski veidi arukamad kui Zaius ja peale selle on teadlaste hulgas ka mõni üksik šimpans, keda akadeemia tema sensatsiooniliste avastuste tõttu on olnud sunnitud vastu võtma. Üks neist on minu peigmees, Cornelius. Temale — ainult temale — olen ma

sinust rääkinud. Ta lubas sinu huvides tegutseda. Muidugi tahab ta sind kõigepealt näha ja ise veenduda selles uskumatus loos, mida ta minu käest on kuulnud. Sellepärast ma su täna siia tõingi. Mul on temaga kohtamine ja ta peaks iga hetk tulema.»

Cornelius ootas meid hiidsõnajalgade puhmastiku all. Ta osutus ilusaks šimpansiks, Zirast silmanähtavalt vanemaks ja akadeemiku jaoks siiski väga nooreks. Niipea kui teda nägin, olin rabatud tema sügavast pilgust, millest hoovas ebatavalist jõudu ja pinget.
«Kuidas ta sulle meeldib?» küsis Zira vaikselt prantsuse keeles.
Mõistsin sellest küsimusest, et olin ilmselt võitnud ahvitari täieliku usalduse. Pobisesin vastuseks paar ülistussõna ning astusime ta ette.

Kihlatud embasid teineteist nagu kõik armunud siin pargis. Cornelius surus Zira oma rinnale, ilma et oleks mulle pilkugi heitnud. Hoolimata kõigest, mida Zira minust oli rääkinud, oli ilmne, et mu juuresolek ei lugenud talle rohkem kui mõne kodulooma juuresolek. Isegi Zira unustas mu hetkeks ja nad vahetasid pikki koonlusi. Lõpuks võpatas Zira, vabastas enda ja pööras pilgu piinlikkust tundes kärmesti kõrvale.

«Kallis, me oleme ju omavahel.»

«Mina olen siin,» sõnasin väärikalt oma parimas ahvi keeles.

«Tohoh!» hüüatas šimpans õhku karates.

«Ma kordan: mina olen siin. Mul on äärmiselt kahju, et olen sunnitud teile seda meenutama. Teie hellitused ei sega mind põrmugi, kui te ainult ise seda hiljem pahaks ei pane.»

«Tuhat ja tulin...!» pistis teadusahv vanduma. Zira pidas õigemaks naerma pahvatada ja meid tutvustada.

«Doktor Cornelius, akadeemik,» ütles ta. «Ulysse Merou, päikesesüsteemi elanik, ehk täpsemalt öeldes, planeedilt Maa.»

«Väga rõõmustav teiega tutvuda,» ütlesin ma. «Zira on mulle teist jutustanud. Soovin õnne nii võluva pruudi puhul.»

Ning ulatasin talle käe. Ta kargas eemale, nagu oleks madu ennast tema ees püsti ajanud.

«See on siis tõsi?» kogeles ta, Zirale abipaluvalt otsa vaadates.

«Kallis, olen ma sulle eales piibujuttu puhunud?»

Ta kogus end. Ta oli teadlane. Hetkelise kõhkluse järel surus ta mu kätt.

«Kuidas käsi käib?»

«Pole viga,» vastasin. «Tahaksin veel kord vabandada, et olen sunnitud teie ees esinema aadamaülikonnas.»

«Ta ei suuda seda hetkekski unustada,» naeris Zira. «See on tal nagu kompleks. Ta ei anna endale aru tagajärgedest, mida tema riietamine oleks kaasa toonud.»

«Ja teie sünnikohaks on tõepoolest.. . see .. .?»

«Maa, üks päikesesüsteemi planeete.»

Oli ilmne, et Zira juttudesse oli tal siiamaani kaunis vähe usku olnud, pigem oli ta oletanud mingit müstifikatsiooni. Nüüd külvas ta mu küsimustega üle. Jalutasime aeglasel sammul, noorpaar kaenalkaenlas ees, mina keti otsas järel, et mitte harvade vastutulijate tähelepanu äratada. Ent minu vastused äratasid temas nii põlevat teaduslikku huvi, et ta alatihti seisma jäi, oma kihlatu sinnapaika jättis, ja me laskusime elavalt žestikuleerides lõputuisse arutlustesse, või ninapidi koos, sirgeldasime puiestiku liivatud teedele mitmesuguseid jooniseid. Zira ei pahandanud. Vastupidi, tundus, et mulje, mille jätsin tema peigmehele, valmistas talle siirast rõõmu.

Arusaadavalt tundis Cornelius eriti kirglikku huvi homo-*sapiensi* käekäigu vastu Maal ja ta laskis mul sadu kordi korrata kõike, mida selle kohta teadsin öelda. Siis vajus ta pikaks ajaks mõttesse. Ta ütles, et minu selgitustel on vaieldamatult murranguline tähtsus teadusele üldse ja temale eriti, kuivõrd ta on parajasti asunud äärmiselt riskantse probleemi uurimisele, mis on seotud ahvide põlv-nemisega. Niipalju kui ma tema jutust aru sain, ei pidanud ta seda küsimust lahendatuks ega jaganud ka üldkehtivaid seisukohti. Aga selle koha pealt muutus ta õige sõnaahtraks ja rohkemat ta mulle meie esimesel kohtumisel öelda ei usaldanud.

Nii või teisiti olin ma tema silmis omandanud erakordse väärtuse ja ta oleks andnud kõik, mis tal oli, et mind oma laboratooriumisse saada. Seetõttu kalduski jutt minu praegusele olukorrale ja Zaiusele, kelle piiratust ja kangekaelsust ta tundis. Ta kiitis heaks Zira plaani. Veel enamgi, ta lubas selleks ka ise pinda ette valmistada ja mõnele kolleegile õrnalt vihjata eriskummalisele saladusele, mis minu juhtumit ümbritseb.

Lahkumisel sirutas ta mulle kõhklemata käe, olles enne kindlaks teinud, et puiesteed on ahvtühjad. Seejärel koon-

les ta oma mõrsjat ja hakkas minema, ühtesoodu ula õla tagasi vaadates, otsekui veendumaks, et ma ei ole mõni luulukuju.

«Tõesti, väga sümpaatne noorpärdik,» ütlesin ma auto poole naastes.

«Ja väga suur teadusahv. Ma olen kindel, et tema abiga sa suudad kongressi enda poole võita.»

«Zira,» sosistasin ma talle kõrva, kui olin tagaistmele jõudnud, «ma võlgnen sulle vabaduse ja elu.»

Mõistsin, kui palju ta oli vangipõlve kestel minu heaks j korda saatnud. Ilma temata poleks ma iialgi suutnud ühen- j dusse astuda siinse ahvkonnaga. Zaius on täiesti võimeline eemaldama mu peaaju ainult selleks, et tõestada, et ma ei ole arukas olend. Tänu ahvitarile on mul nüüd liitlased ja võimalus tulevikule vastu astuda veidi suuremate lootustega.

«Tegin seda armastusest teaduse vastu,» vastas Zira punastades. «Sa oled ainukordne juhtum, mida tuleb iga hinna eest säilitada.»

Mu süda tulvas tänust. Mind vallutas Zira pilgu vaimsus, tema keha muutus minu jaoks olematuks. Asetasin oma käe tema pika sametise käpa peale. Teda läbis värin ja ma tundsin tema pilgus loitmas sügavat poolehoidu.. Meid mõlemaid valdas harras kohmetus, vaikisime kogu ülejäänud tee. Kui ta mind tagasi puuri laskis, tõukasin toorelt kõrvale Nova,, kes mind oma lapsikul viisil tervitama tikkus.

V

Zira andis mulle salaja taskulambi ja hangib raamatuid, mida ma peidan õlgede alla. Ma loen ja kõnelen nüüd vabalt ahvi keelt. Iga öö pühendan mitu tundi nende tsivilisatsiooniga tutvumisele. Algul Nova protesteeris selle vastu. Ta astus ligi, haistis raamatut ja paljastas hambad, nagu oleks tegemist ohtliku võistlejaga. Ent mul tarvitses vaid lambi valgusvihk tema peale suunata, kui ta värisedes ja niuksudes puuri kaugemasse nurka põgenes. Sestsaadik kui mul see riistapuu on, olen täielik isevalitseja, ega tarvitse tema rahustamiseks enam löövaid argumente käsutada. Tajun, et ta peab mind hirmuäratavaks isendiks, ning arvukate tunnuste põhjal olen märganud, et ka Üle-

jäänud vangid suhtuvad minusse niisamuti. Minu mõjukus on tunduvalt suurenenud. Vahel lähen liiale. Äkki tuleb mul pähe teda vähimagi põhjuseta terroriseerida -ja ma vehin oma lambiga. Pärast tuleb ta minu käest andeks paluma ja ma andestangi oma tooruse.

Olen uhke, et mul on nüüd kaunikesti täpne ülevaade sororilmast.

Ahvid ei jagune rahvusteks Planeeti valitseb ministrite nõukogu, mille eesotsas seisab ühest gorillast, ühest orangutangist ja ühest šimpansist koosnev triumviraat. Valitsuse kõrval tegutseb parlament, milles on kolm koda: gorillade, orangutangide ja šimpanside oma, igaüks valvel oma huvide eest.

See jagunemine kolmeks rassiks ongi tegelikult ainus jaotus, mis nende juures esineb. Põhimõtteliselt on kõigil võrdsed õigused ja ka võrdsed võimalused jõuda ükskõik missugusele ametikohale. Ometi, üksikud erandid välja arvatud, püsib iga rass oma tavapärastes piirides.

Sellest üsna kaugest ajast, kuj gorillad valitsesid maad toore jõuga, on neil veres autoriteedi-iha ning nad moodustavad ikka veel kõige mõjuvõimsama klassi. Nad ei segune rahvahulgaga, neid ei nähta kunagi rongkäikudes marssimas, aga kõige kõrgemal tasemel juhivad just nemad enamikku suurtööstust. Ehkki üldisemas mõttes kaunis tumedad, on neil kaasasündinud võime rakendada teiste oskusi. Neil on silmapaistev anne visandada üldisi direktiive ja juhtida teisi ahve. Kui mõni spetsialist on midagi huvitavat leiutanud — näiteks hõõglambi või uue kütuseliigi —, on selle rakendajaks peaaegu alati keegi gorilla, kes sellest siis ka maksimaalse kasumi välja pigistab. Ehkki nad intelligentsuse poolest just ei hiilga, on nad orangutangidest palju kavalamad. Mängides viimaste auahnusel, saavutavad nad alati seda, mida tahavad. Näiteks on ka meie instituudi eesotsas keegi administraator - gorilla, kes seisab kõrgemal ametipulgal kui Zaius, instituudi direktor teaduslikul alal, ja keda saab vaid haruharva näha. Ruumis, kus meie puurid asuvad, on ta ainult korra käinud. Ta silmitses mind erilisel võimukal viisil ja äärepealt oleksin alateadlikult asendit muutnud ning valvelseisakusse tardunud. Ma märkasin Zaiuse lipitsevat hoiakut ja isegi Zira näis tema tõsitähtsusest sisse võetud.

Need gorillad, kes ei küüni vastutavateks töötajateks, leiavad endale teenistust madalamatel kohtadel, mis tava-

liselt eeldavad suurt füüsilist jõudu. Näiteks täidavad Zoram ja Zanam ainult kõige lihtsamaid ülesandeid ja neid peetakse eeskätt korra jaluleseadmiseks, kui selleks vajadus tekib.

Või siis tegutsevad gorillad küttidena. See tegevusala on enam-vähem tervenisti nende leib. Nad püüavad metsloomi, eriti inimesi. Ma rõhutasin juba, kui ebatavaliselt suur on siin elusinimese kulu seoses ahvide eksperimentidega. Mida enam ma nendega tutvun, seda enam hämmastab mind, millist osa eksperimenteerimine siin etendab. Paistab, et suur osa elanikkonnast pühendub bioloogilistele uurimustele; selle veidruse juurde tulen ma hiljem tagasi. Nii või teisiti, inimvarude uuendamine eeldab organiseeritud suurtootmist. Selles majandusharus, mille eesotsas on alati gorillad, teenib terve armee kütte, ajajaid, kandjaid ja müüjaid. Usun, et need on edukad ettevõtted, sest inimene on kallis.

Gorillade kõrval — ütleksin: neist madalamal, ehkki siin eitatakse igasugust hierarhiat — seisavad orangutangid ja šimpansid. Esimesi, märksa vähem arvukaid, määratles Zira napisõnaliselt: nemad teevad kroonuteadust.

Osaliselt on see õige, kuid vahel tungivad üksikud orangutangid ka poliitikasse, kunsti ja kirjandusse. Kõigile neile aladele vajutavad nad oma pitseri. Nad on loomtõsised, ülespuhutud, pedantsed, neil pole kübetki originaalsust ega kriitilist meelt, nad hoiavad kramplikult kinni traditsioonidest, on pimedad ja kurdid kõigi uuenduste suhtes, jumaldavad stampe ja valmistõdesid ning moodustavad kõigi akadeemiate raudvara. Kuivõrd loodus on neid varustanud võimsa mäluaparaadiga, tuubivad nad raamatutest uskumatul hulgal fakte pähe. Seejärel kirjutavad nad juba ise uusi raamatuid, kus nad korrutavad kõike varemloetut, mis kindlustab neile kolleegide-orangutangide lugupidamise. Võimalik, et mu suhtumist neisse on mõnevõrra mõjustanud Zira ja tema peigmehe hinnangud, kes, nagu kõik šimpansid, vihkavad orangutange. Muide, ka gorillad põlgavad neid ja irvitavad orangutangide orjameelsuse üle, ehkki nad samas kasutavad neid oma huvides. Peaaegu iga orangutangi seljataga on mõni gorilla või gorillade nõukogu, kes teda ametiredelil edutab ja hoiab ning talle aunimetusi ja autasusid jagab — orangutangid on hullud nende järele —, aga seda ainult niikaua, kui ta oma soosijate nõudmistele vastab. Muidu aetakse ta halastamatult minema ja võetakse asemele teine ahv samast liigist.

Jäävad üle šimpansid. Tundub, et nemad esindavad planeedi intellektuaalset osa. Zira ei hoobelnud, väites, et Lõik suured avastused on nende tehtud. Halvemal juhul on see mõnevõrra ühekülgne üldistus, sest vähesel määral esineb ka erandeid. Igal juhul on enamik huvitavaid raamatuid kõikvõimalikelt erialadelt nende kirja pandud, neid hingestab nähtavasti võimas uurijavaim.

Mainisin, mis laadi raamatuid orangutangid koostavad. Zira on sageli kurtnud, et paraku koostavad nad samal moel ka kõik, kooliõpikud, levitades jämedaid vigu ahvi-noorsoo hulgas. Veel hiljaaegu, ütles Zira, olevat kooliraamatutes seisnud, et Soror.on ilmaruumi keskpunkt, hoolimata sellest, et isegi keskpäraste vaimuannetega ahvid seda väärõpetust juba ammust aega naeravad; ent tuhandeid aastaid tagasi elas Sororil kuulus ja lugupeetud ahv nimega Haristas, kes selle teoorjaga välja tuli, ning sestsaadik korrutavad kõik orangutangid tema dogmasid. Müüd ma mõistan paremini ka Zaiuse suhtumist minusse, sest sain teada, et sellesama Haristase õpetust mööda võib ainult ahvil esineda hing. Õnneks on šimpansidel märksa kriitilisem mõistus. Viimastel aastatel paistavad nad oma puujumalat eriti vihaselt ründavat, püüdes kõik vanad aksioomid pihuks ja põrmuks lüüa.

Gorillad kirjutavad vähe raamatuid. Kui nad kirjutavad, siis tuleb alati tunnustada nende käsitluslaadi, harvemini sisu. Olen läbi lehitsenud mõned nende teosed ja meelde jätnud pealkirjad: «Teaduslik uurimistöö on ettevõtte organiseerimise alus», «Ühiskondliku sektori eelised» või siis «Massilise inimvarumise organiseerimine Rohelisel mandril». Need on alati rikkalikult dokumenteeritud teosed, mille iga peatükk on oma ala spetsialisti koostatud. Nad on varustatud diagrammide, statistiliste tabelite ja sageli ka paeluvate fotodega.

Mulle tundus, et planeedi ühendamine, sõdade ja järelikult ka sõjaliste kulutuste puudumine — neil on ainult politsei, sõjaväge pole üldse — on küllalt olulised tegurid, uis peaksid soodustama kiiret progressi ahvühiskonna cõigil aladel. Tegelikult pole see hoopiski nii. Ehkki Soror on Maast veidi vanem, on täiesti ilmne, et nad on oaljuski meist maha jäänud.
Neil on elekter, tööstused, autod, lennukid, aga mis puutub kosmose vallutamisse, siis siin on nad alles tehiskaaslaste järgus. Teoreetiliste teaduste osas, nagu mulle tundub, on nende teadmised makro- ja mikromaailmast väik-semad kui meil. See mahajäämus võib olla pimeda juhuse

vili ja arvestades usinust, millega nad tegutsevad, ning šimpanside uurijavaimu, jõuavad nad kahtlemata ühel heal päeval meile järele. Tegelikult on mul jäänud mulje, et nad on läbi teinud pimeda stagnatsiooniperioodi, mis oli ränk ja kestis väga kaua, igatahes kauem kui meil Maa peal, ja astusid alles hiljuti hoogsa eneseteostuse ajastusse.

Ent pean veel kord rõhutama, et see uurijavaim on koondunud peamiselt ühele teljele: loodusteadustele, eriti aga ahvi uurimisele, kusjuures inimene on neile katsejäneseks. Niisiis on inimesel ahvide igapäevases elus küllalt oluline, ehkki alandav osa. Nende õnneks esineb siinsel planeedil inimesi küllalt suurel hulgal. Lugesin uurimust, milles tõestati, et inimesi on rohkem kui ahve. Ent kui ahvide arv pidevalt kasvab, siis inimeste arv, vastupidi, kahaneb, ning mõned teadusahvid ongi juba mures oma laboratooriumide tulevase varustamise pärast.

See kõik ei feergita saladuskatet küsimuselt, miks siinse evolutsiooni tipuks kujunes ahv. Võimalik, et selles polegi midagi salapärast. Nende esilekerkimine võis olla niisama loomulik nagu meie omagi. Ometi võitlen ma selle mõttekäiguga, minule vastuvõtmatu mõttekäiguga, ja nüüd ma tean, et ka mitmete nende õpetlaste arvates on ahvide evolutsiooniprobleem kõike muud kui lahendatud. Selle suuna esindajate hulka kuulub Cornelius ja paistab, et tema poolel on kõik helgemad pead. Nad ei tea, kust nad tulevad, kuhu nad lähevad, mida nad endast kujutavad — võib-olla teeb see tühjus neile

piina. Kas just see ei kannustagi neid lausa palavikuliselt bioloogiat ründama, andes kogu teaduslikule tegevusele nii iseloomuliku suuna? Nendest küsimustest kaugemale mu südaöine mõtisklss ei jõudnud.

VI

Zira viis mind üsna sageli parki jalutama. Vahel kohtasime seal Corneliust, ja siis kavandasime koos ettekannet, millega pidin kongressi ees esinema. Otsustav hetk lähenes ja ma hakkasin närveerima. Zira kinnitas, et kõik läheb hästi. Cornelius ootas kannatamatult päeva, misannab mulle seaduslikud õigused ja vabaduse, et mind siis põhjalikult läbi töötada ... kaastööliseks võtta, parandas ta, märgates liigutust, mis nende sõnade juures tahtmatult mu nördimust reetis.

Kuid tollel päeval Corneliust ei olnud ning Zira ettepanekul otsustasime minna loomaaeda, mis piirnes pargiga. Oleksin eelistanud mõnda teatrietendust või muuseumi, kuid sedalaadi meelelahutused olid mulle esialgu veel keelatud. Raamatute vahendusel oli mul siiski tekkinud põgus ettekujutus ahvide kunstist. Imetlesin klassikaliste maalide reproduktsioone, kuulsate ahvide portreid, külapilte, akte iharate ahvitaridega, kelle ümber tiirlesid Amoritena väikesed tiivulised pärdikud, või lahingumaale neist kaugetest aegadest, kui veel sõditi ja kus hirmuäratavad gorillad uhkeldasid kullas ja karras mundrites. Ahvidel olid olnud ka omad impressionistid ning üksikud kaasaegsed kunstnikud olid jõudnud koguni abstraktse kunstini. Selle kõik olin avastanud oma puuris, taskulambi valgel. Käia võisin ma ainult vabaõhuüritustel — et sündsuse piirides püsida. Zira viis mind mingile võistlusele, mis meenutas meie jalgpalli, siis gorillade poksimatšile, mis ajas mulle judinad peale, ja lõpuks veel võimlemispidustustele, kus lennukad šimpansid vuhisesid teiba otsas peadpööritava-tesse kõrgustesse.

Niisiis olin päri ka loomaaeda minema. Esialgu ei tabanud mu pilk midagi üllatavat. Siinsel loomariigil oli palju ühist meie loomadega. Esindatud olid kaslased, paksunahksed, mäletsejalised, roomajad ja linnud. Ning pärast kõike seda, mida olin Sororil juba näinud, ei võinud mind mõistagi enam hämmastada ei kolme küüruga kaamel ega sokusarvedega metssiga.

Minu meelerahu lõi vankuma alles inimeste osakonnas. Zira püüdis mind sealt küll eemale hoida ja ma usun, ta kahetses meie loomaaeda tulekut, kuid mu uudishimu oli liiga suur ja ma sikutasin oma lõõga, kuni ta järele andis.

Esimeses puuris, mille ees me peatusime, oli neid vähemalt viiskümmend: mehi, naisi ja lapsi, kes olid ahvimol-kuste meeleheaks üleüldiseks vaatamiseks välja pandud. Kõik nad karglesid ja tõuktesid palavikulises ja arutus tuhinas, veiderdasid igasugusel moel, püüdes endale tähelepanu tõmmata.

Ja nende eesmärk oligi endale tähelepanu tõmbamine. Nad püüdsid väikeste ahvijõmmide poolehoidu äratada, kes tiheda rõngana puuri ümbritsesid ning sinna aeg-ajalt puuvilju või koogitükke pildusid, mida nad loojnaaia väravas vanalt ahvimutilt ostsid. Maiuspala said mõistagi need inimesed — olgu täiskasvanud või lapsed —, kes esitasid kõige osavamaid trikke: ronisid mööda võret, kõndisid neljakäpuli, kasvatasid tiritamme, ja kui siis tasuks

heidetud pala langes inimsumma, puhkes kähmlus, lendasid juuksesalgud, turjad küünistati verele, ning seda kõik kroonis vihaste olevuste kile kisa.

Mõned rahulikuma meelelaadiga inimesed ei võtnud sel lest möllust osa. Nad hoidusid kõrvale, võre lähedusse ning nähes ahvipõngerjat pistmas käppa oma maiustuste kotti,

sirutasid tema poole anuvalt käe. Nii mõnigi koolieelik põrkas ehmunult tagasi, kuid isaema või vanemad vennad pilkasid teda senikaua, kuni ta söandas väriseva käpaga pista maiuspala väljasirutatud pihku.

Puuriväline inimene tekitas teatavat imestust niihästi vangide kui ahvipubliku hulgas. Esimesed katkestasid hetkeks oma sagimise, et mind kahtlustavalt uurida, ent kuna ma käitusin vaguralt, väärikalt keeldudes almustest, millega ahvijõmpsikad mind narrida püüdsid, kaotasid nii ühed kui teised peagi minu vastu huvi ning ma võisin neid segamatult jälgida. Inimeste loomalikkus ajas mu iiveldama ning kui ma järjekordselt pidin nentima oma ülimat sarnasust nendega, tundsin end häbist punastamas.

Ülejäänud puurid pakkusid niisama alandavat vaatepilti. Raske südamega pidin Ziral end juba ara talutada laskma, kui äkki suutsin vaevu alla suruda rõõmuhüüet. Siin, otse minu ees, keset seda inimsumma — muidugi oli see tema, minu reisikaaslane, meie ekspeditsiooni hing, kuulus professor Antelle! Nagu minagi, oli ta nähtavasti vangi langenud, ent hoopis karmima saatuse mängukannina loomaaeda müüdud!

Teadmine, et ta on elus, et oleme jälle koos, tõi mulle rõõmupisarad silma; ent olud, milles ma suurt teadlast kohtasin, panid mind värisema. Mu heldimus muutus aegamööda valuliseks hämmelduseks, kui märkasin, et tema käitumine ei erinenud milleski ülejäänute omast. Ma ei uskunud oma silmi: professor kuulus nende hulka, kes vaikselt hoidusid rüsinast eemale, ja nagu nemadki, sirutas ta kerjuse moel alandlikult käe läbi trellide. Jälgisin teda, ja miski temas ei reetnud ta tõelist isiksust. Väike ahvijõmpsikas ulatas talle puuvilja. Teadlane haaras selle, istus ristijalu maha ja hakkas räpakalt õgima, pööramata ahnet pilku oma heategijalt, nagu ootaks ta veel mõnda suuremeelset annetust. Taas valgusid mulle pisarad silma. Seletasin Zirale vaikselt oma masenduse põhjust. Oleksin tahtnud professorile läheneda ja teda kõnetada, kuid Zira laitis selle energiliselt maha. Praegusel hetkel ei saanud ma tema heaks midagi ette võtta, vastupidi, me võisime jällenägemisrõõmus end unustada ja põhjustada skan-

daali, mis oleks meie ühistele huvidele kahju teinud, tõenäoliselt koguni minu edaspidistele plaanidele kriipsu peale tõmmanud.

«Me võtame ta käsile pärast kongressi,» ütles Zira, «kui sa oled tunnistatud mõistuslikuks olendiks ja meie ühiskonda vastu võetud.»

Tal oli õigus, ning raske südamega lasin end minema talutada. Teel auto juurde seletasin Zirale; kes on professor Antelle ja milline kaal tal on Maa teadlaste hulgas. Zira jäi mõttesse ja lubas mulle lõpuks, et püüab teda loomaaiast ära tuua. Selle pisut lohutava kinnitusega tõi ta mu tagasi instituuti, aga kui gorillad õhtul mulle toitu tõid, keeldusin söömast.

VII

Viimasel kongressieelsel nädalal sagenesid Zaiuse visiidid ja napakad katsed, sekretär täitis mitmed kaustikud minu kohta käivate tähelepanekute ja märkustega. Olin silmakirjalik ja nägin vaeva, et mitte targemana näida, kui ta tahtis.

Lõpuks jõudis kätte kauaoodatud sündmus, kuid minu järele tuldi alles kolmandal päeval, sest kaks esimest olid pühendatud teoreetilistele vaidlustele. Tänu Zirale olin kongressi käiguga kursis. Zaius oli juba esitanud minu kohta pika ettekande, käsitledes mind kui inimest, kellel on küll erakordselt teravnenud instinktid, kellel aga sellegipoolest mõistus täiesti puudub. Cornelius esitas talle mõned salakavalad küsimused, et kuulda, kuidas ettekandja sel juhul seletab teatavaid jooni minu käitumises. See puhus lõkkele vanad kired ja eelmine vaidluspäev oli möödunud küllalt tormiliselt. Teadlased jagunesid kahte leeri: ühed, kes kategooriliselt eitasid mistahes looma hinge, ja teised, kes nägid üksnes kvantitatiivset erinevust looma ja ahvi vaimse tegevuse vahel. Endastmõistetavalt ei aimanud peale Corneüuse ja Zira keegi kogu tõde. Sellegipoolest sisaldas Zaiuse ettekanne nii hämmastavaid üksikasju, et enesele aru andmata oli vana

soolapuhuja röövinud paljude erapooletute vaatlejate ja isegi paari teenelise teadlase meelerahu ning mööda linna hakkas roomama kumu, et on avastatud mingi erakordne inimolend.

Mind puurist välja lastes sosistas Zira mulle kõrva:

«Rahvast on nagu esietendusel, kogu ajakirjandus on

platsis. Kõik on kihevil ja ootavad rabavat sündmust. See sobib suurepäraselt. Pea püsti!»

Ma vajasin tema moraalset tuge. Olin äärmiselt närviline. Öö läbi olin korranud oma ettekannet. Ta oli mul sõna-sõnalt peas ja oleks pidanud isegi kõige põikpäisemaid veenma, kuid mind painas hirm, et mul ei lastagi rääkida.

Gorillad vedasid mind trellitatud veoautosse, kus ma leidsin eest veel mõned inimesed, keda mõne eripärasuse tõttu oli samuti vääriliseks peetud õpetatud kogu ees esinema. Jõudsime hiiglasuure hoone ette, mida kroonis kuppel. Valvurid talutasid meid istungitesaaliga piirnevasse vestibüüli, kuhu olid üles rivistatud puurid. Neis pidimegi siis ootama teadusahvide armulist kutset. Aeg-ajalt avanes uks ja lävele astus mustas mundrimoodi kuues majesteetlik gorilla ning hüüdis mingi numbri. Selle peale heitsid valvurid vastavale inimesele oheliku kaela ja talutasid ta minema. Iga kord kui teener nähtavale ilmus, hakkas mul süda peksma. Paokil ukse kaudu kostis saali kõminat, vahel ka hüüdeid või käteplaginat.

Katsealused veeti iga demonstratsiooni järel kohe minema ja lõpuks jäin ma üksi valvuritega vestibüüli, palavikuliselt korrates oma ettekande peamisi punkte. Niisiis hoiti mind lõpetuseks nagu staari. Must gorilla ilmus viimast korda uksele ja hõikas välja minu numbri. Tõusin sedamaid istmelt, võtsin vapustatud ahvi käest lõa, mille ta tahtis mu kaelarihma külge kinnitada, ja plõksa-tasin selle ise kinni. Ja nii astusin ma kahe ihukaitsja vahel kindlal sammul'üle istungitesaali läve. Hetk hiljem tardusin pimestatult ja areldi paigale.

Olen jõudnud nii mõndagi kummalist näha sestsaadik, kui viibin Sororil. Arvasin, et olen sedavõrd harjunud ahvide ja nende eneseavaldustega, et mind miski enam ei suuda hämmastada. Ent minu pilkudele avaneva vaatepildi eriskummalisus, selle totter, grandioossus osutus ometi nii mõjusaks, et mind haaras peapööritus ning pidin endalt taas küsima, kas -ma mitte und ei näe.

Seisin laval, keset hiiglaslikku amfiteatrit (mis kummalisel kombel sundis mõtlema Dante koonusekujulisele põrgule), mille kõik istmeread, niihästi minu ümber kui mim kohal, olid paksult ahve täis. Neid oli siin mitu tuhat. Eales pole ma näinud nii palju ahve korraga; nende hulk

ületas mu armetu maise kujutlusvõime kõige pöörasemad nägemused; nende paljus pani mul pea ringi käima.

Lõin vankuma. Püüdsin leida mõnda pidepunkti selles ahvimurrus, et ennast natukenegi koguda. Valvurid sundisid mind edasi mööda tsirkuseareeni meenutavat ringikujulist lava, mille keskele oli püstitatud poodium. Niiviisi tegin aeglaselt täisringi. Ahviread ulatusid lae alla, peadpööritava kõrguseni. Minule kõige lähemad istekohad kuulusid kongressi liikmetele, väärikatele teadusahvidele, kõik triibulistes pükstes ja saterkuubedes, lookas ordenite koorma all, peaaegu kõik auväärseis aastais ja orangu-tangid. Siiski õnnestus mul silmata nende hulgas mõningaid gorillasid ja šimpanse. Otsisin selles grupis Corneliust, kuid ei leidnud.

Akadeemilise koorekihi taga, teispool balustraadi asusid vanematele ja noorematele teaduslikele töötajaile reserveeritud kõhad. Samal kõrgusel paiknes ka fotograafide ja ajakirjanike loož. Lõpuks, veelgi kõrgema! ning

uue balustraadi taga tungles ahvimurd, kaunikesti ülesköetud publik, kui otsustada jutukõmina järgi, mis minu ilmumisel üle saali veeres.

Püüdsin ka Zirat leida, kes kindlasti pidi kõhal olema. Tundsin, et vajan tema toetavat pilku. Ent siingi tabas mind ebaõnn ning ma ei suutnud avastada ühtegi tuttavat ahvinägu selles põrgulikus ahvileegionis, mis mind ümbritses.

Koondasin nüüd oma tähelepanu teaduse ülempreestreile. Nad istusid punastes plüüštugitoolides, sellal kui ülejäänud pidid leppima lihtsa istme või pingiga. Välimuselt olid nad üsna Zaiuse sarnased. Pea madalas, peaaegu õlgade vahel, ebaproportsionaalselt pikk käsivars küünarnukist kõverdunud, et käpp puldile mahuks, kritseldasid nad märkusi — kui nad just kriipsukesi ja rõngaid ei sirgeldanud. Kontrastina ülemiste ridade ärevusele paistis siin valitsevat mingi loomalik tuimus. Tundus, et minu ilmumine ja sellega kaasnev teadustus, mis võimendati , läbi valjuhääldajate, äratasid nende kustuva teadvuse päris viimasel silmapilgul. Võiksin vanduda, et nägin vähemalt kolme orangutangi võpatamas ja pead õieli ajamas, nagu oleks neid kõige magusamast unest üles aetud. Ent nüüd olid kõik enam kui ärkvel. Minu demonstreerimine pidi olema tänase istungi nael, ma muutusin tuhandete ahvipilkude elavaks märklauaks, ma tundsin, kuidas nende pilkude spekter ulatus külmast ükskõiksusest kuuma vaimustuseni,

Valvurid sundisid mind ronima poodiumile, mille keskel troonis esindusliku välimusega gorilla. Zira oli mulle selgitanud, et kongressi eesistujaks ei ole enam, nagu vanasti, keegi teadlastest, vaid organisaator: varasematel kongressidel, kui teadusahvid olid jäetud omapead, takerdusid nad lõputuisse vaidlustesse, jõudmata kunagi lõppjärelduseni. Selle suursuguse kuju vasakul käel istus tema sekretär, šimpans, kes pidas koosoleku protokolli. Temast paremal võttis istet see teadlane, kelie kätte oli parajasti jõudnud sõnavõtu või katse demonstreerimise järg. Sellele toolile istus nüüd Zaius, keda tervitati hõreda plaksutamisega. Tänu valjuhääldajate süsteemile, mis toimis koos võimsate prožektoritega, ei läinud poodiumil toimuvast isegi kõige kaugemate ridade jaoks midagi kaduma.

Gorillast eesistuja tilistas kella ning tegi jutukõmina vaibudes teatavaks, et sõna on auväärsel Zaiusel, kes järgnevalt demonstreerib oma varasemas ettekandes käsitlemist leidnud inimest. Orangutang tõusis, kummardas ja alustas. Ma püüdsin tema kõne ajal omaks võtta hoiaku, mis oleks nii arukas kui võimalik. Kui ta mainis mind, tõstsin käe südamele ja kummardasin aupaklikult, mis tekitas saalis lõbusat elevust ning sundis eesistujat kella tilistama. Peagi sain aru, et seda laadi veiderdamisega, mida võib pidada ka lihtsalt hea dressuuri tulemuseks, toon ma endale pigem kahju kui käsu. Pidasin paremaks jääda sõnavõtu lõpuni vagusi.

Zaius kordas oma ettekande põhiteese ning tutvustas vägitegusid, mida ta nüüdsama laseb mul korda saata — poodiumile olid nimelt juba laiali laotatud kõik tema püütud katseriistad. Lõpetuseks väitis ta, et ma olevat võimeline isegi paari sõna kordama, nagu seda mõned linnud teevad, ning avaldas lootust, et suudab seda mängu ka koosoleku ees demonstreerida. Siis pöördus ta minu poole, võttis karbi, mis oli varustatud arvukate lukkudega, ning ulatas selle mulle. Kuid selle asemel et lukud üksteise järel lahti keerata, alustasin hoopis teist mängu.

Minu tund oli tulnud. Ma tõstsin käe ning õrnalt ohelikku sikutades, mille teine ots oli valvuri peos, liikusin mikrofoni ette ning pöördusin eesistuja poole. »

«Kõrgesti austatud president,» ütlesin oma parimas ahvi; keeles, «ma avaksin selle laeka suurima heameelega; niisama meeleldi sooritan ka programmi kõik ülejäänud katsed. Ent enne kui asun täitma neid ülesandeid, mis minu jaoks on vahest liigagi lihtsad, palun ma luba esineda

õpetatud kongressi ees avaldusega, mis, olen kindel, teid kõiki üllatab.»

Hääldasin iga sõna väga selgesti ja iga mu lause jõudis eesmärgini. Tulemus oli see, mida eeldasin. Ahvid tardusid hinge kinni pidades paigale, nagu naelutatud oma istmete külge. Ajakirjanikud unustasid märkmete tegemise ning ühelgi päevapiltnikul ei jätkunud külma verd selle ajaloolise hetke jäädvustamiseks filmilindile.

Eesistuja jõllitas mulle juhmilt otsa. Zaius seevastu vahutas vihast.

«Härra president,» möirgas ta, «ma protesteerin , ..»

Ent samas jäi ta vait, tajudes inimesega vaidlusse astumise naeruväärsust. Käsutasin seda ära, et jätkata:

«Härra president, ma palun kõige sügavama lugupidamisega, kuid tungivalt, et mulle tuldaks mu taotluses vastu. Pärast seda kui olen oma seletuse esitanud, pärast seda, vannun oma au nimel, alistun ma kõrgesti lugupeetava Zaiuse igale soovile.»

Nüüd asendus vaikus tormiga, mis pani hoone värisema. See oli meeletuse tuulispask, mis veeres mööda ridu ja liitis ahvid hüsteeriliseks- massiks, <!nilles segunesid hüüded, naer, nutt ja kisa; ja seda kõike magneesiumi lakkamatu sähvimise saatel, sest päevapiltnikud olid lõpuks oma tardumusest ärganud. Möll kestis tublisti oma viis minutit, mille kestel kongressi eesistuja, kes hakkas toibuma, mulle ainiti otsa jõllitas. Lõpuks kogus ta ennast ja andis kellaga märku.

«Ma . . . » alustas ta kogeldes, «tõtt öelda ma ei tea, kuidas teid kõnetada.»

«Ütelge lihtsalt härra,» soovitasin ma.

«Muidugi, niisiis . . . mu härra, ma arvan, et nii erakorralise sündmuse palge ees lasub teaduslikul kongressil, keda mul on au juhatada, kohustus ara kuulata teie avaldus.»

Uus mürisev aplaus tervitas nii mõistlikku otsust. Rohkemat ma ei soovinudki. Asusin tikksirgelt poodiumi kes-kele ja pidasin alljärgneva kõne.

VIII

«Kõrgeauline president, auväärsed gorillad, õpetatud orangutangid, võrratud šimpansid.

Oo, ahvid!

Lubage, et teie poole pöördub inimene.

Ma tean, et mu ilme on naeruväärne, mu kuju eemaletõukav, mu näojooned loomalikud, mu ihulõhn tülgastav, mu naha värvus jälestustäratav. Ma tean, et selle pentsiku keha nägemine on teile solvav, ent ma tean ka seda, et pöördun kõige haritumate ja õpetatumate ahvide poole, nende poole, kelle vaim on suuteline tõusma kõrgemale sensitiivsetest muljetest ning tajuma ka selle kõige haletsemisväärsema välise kesta taga ühe olendi mõtterikast olemust. . . »

Sissejuhatuse ülespuhutud alandlikkuse olid mulle peale sundinud Zira ja Corrjelius, kes lootsid sellega liigutada orangutange. Ma jätkasin täielikus vaikuses:

«Kuulake mind, oo, ahvid! sest mina kõnelen teile. Ja ma kinnitan, et ma ei tee seda mitte nagu mõni mängutoos või papagoi. Mina mõtlen ja ma räägin; ja ma mõistan niihästi seda, mida teie kõnelete, kui ka seda, mida ma ise ütlen. Ja hiljem olen suurima heameelega nõus oma parema äranägemise järgi teie auväärsetele õpetlastele vastama, kui nad soostuvad mind küsitlema.

Ent kõigepealt tahan teile avaldada järgmise hämmastava tõe: vähe sellest, et olen mõtlev oles; vähe sellest, et minu inimlikus kehas elab ootusvastaselt hing ja vaim, lisaks sellele tulen ma veel kaugelt planeedilt, planeedilt nimega Maa, kus mingi seni seletamatu looduse tuju tõttu osutusid inimesed mõistuse ja arukuse hoidjateks. Ma palun luba täpsustada oma päritolu, mõistagi mitte auväärsetele õpetlastele, keda ma enda ümber näen, vaid nendele minu vähestele kuulajatele, kes ehk pole küllalt tuttavad mitmesuguste kaugemate tähesüsteemidega.»

Astusin tahvli juurde ning visandasin mõned skeemid, et anda nii hästi kui oskasin mõningane ülevaade päikesesüsteemist ja tema asukohast galaktikas. Minu selgitusi jälgiti hardas vaikuses. Ent kui olin joonestamise lõpetanud ning püüdsin käsi kriidi tolmust puhastada ja neid paar korda kokku lõin, vallandas see lihtne liigutus ülemistes ridades müriseva vaimustustormi. Jätkasin, pöördudes näoga publiku poole:

«Niisiis, planeedil Maa leidis vaim oma ihulise kesta inimeste liigis. Nii see on ja ma ei saa sinna midagi parata. Sellal kui meie ahvid — olen sellest vapustatud, sestsaadik kui avastasin teie planeedi —, sellal kui meie ahvid jäid metsloomade tasemele, valis evolutsioon oma tööriistaks inimese. Inimese kolp osutus selleks paigaks, kus

toimus aju täiustumine ja organiseerumine. Inimene osutus selleks jõuks, kes leiutas kõne, avastas tule, võttis käsutusele tööriistad. Inimesed hakkasid hooldama mu koduplaneeti ja kujundasid ümber tema näo, ja kokku võttes rajasid inimesed selle tsivilisatsiooni, mis on nii kõrge, et ta paljuski, oo, ahvid! sarnaneb teie omaga.»

Siinkohal püüdsin esitada mitmeid näiteid meie kõige väljapaistvamatest saavutustest. Kirjeldasin meie linnu, tööstusi, sidevahendeid, meie valitsusi, seadusi ja lõbustusi. Seejärel pöördusin esmajoones teadlaste poole, et nad saaksid kõige üldisema ettekujutuse meie edusammudest teaduste ja kunstide üllal alal. Mu hääl mehistus, mida enam kõnelesin. Ma otsekui joobusin oma sõnadest nagu mõni miljonär, kes teeb oma varanduste inventuuri.

Lõpuks asusin kirjeldarna oma seiklusi. Selgitasin, mil viisil olin jõudnud Betelgeuse süsteemi ja Sorori pinnale, kuidas mind vangi võeti, puuri pisteti, kuidas püüdsin Zaiusega kontakti luua ja kuidas kõik need katsed jooksid liiva — mõistagi minu piiratuse tõttu. Mainisin seejärel ka Zira läbinägelikkust ja tema väärtuslikku abi, niisamuti ka doktor Corneliuse oma. Lõpetasin järgmiste sõnadega:

«Seda ma tahtsingi teile öelda, oo, ahvid! Nüüd on teie otsustada, kas kohelda mind loomana ja pidada puuris elupäevade lõpuni — pärast nii erakordseid seiklusi. Mul jääb veel lisada, et saabusin teie juurde ilma vaenulike kavatsusteta, puhtast avastajavaimust. Sestsaadik kui olen õppinud teid tundma, olete mulle saanud erakordselt sümpaatseks ning ma imetlen teid kogu hingest. Julgen astuda selle planeedi suurvaimude ette järgmise ettepanekuga. Oma maiste teadmistega võin ma teile kindlasti kasu tuua; teisest küljest olen mina teie pool puuris veedetud paari kuuga rohkem õppinud kui kogu senise elu kestel. Ühendagem oma jõupingutused! Astugem ühendusse Maaga! Edasi, ahvid ja inimesed, sammugem käsikäes ja ükski võim, ükski looduse saladus ei suuda meile vastu panna!»

Saal oli haudvaikne, kui ma kurnatult lõpetasin. Masinlikult pöördusin eesistuja laua poole, haarasin sellelt veeklaasi ja tühjendasin ühe sõõmuga. Niisamuti nagu käte puhastamise liigutus, avaldas ka see lihtne tegevus põrutavat muljet ja vallandas tormi. Ainsa hetkega oli kogu saal nagu arust ara ja ükski sulg ei suudaks kirjeldada järgnenud vaimustusraju. Teadsin, et olin kuulajad enda poole võitnud, kuid ei teadnud aimata, et kusagil maa-

ilmas võib kuulajaskond sellisel mürinal lõkkele plahvatada. Olin oimetu, kuid oma viimast jõuraasu kokku võttes suutsin siiski veel kindlaks teha selle fantastilise kära ühe põhjuse: ahvid, juba loomult keevalised, plaksutavad nimelt nelja käega, kui mõni vaatemäng neile meeldib. Selles podisevas katlas ümbritsesid mind arust ara olendid, kes tuharate peal tasakaalu pidades sellise märatseva hooga oma nelja jäset kokku tagusid, et kuppel ähvardas sisse variseda; ning seda kõike saatis möirgamine, millest kostsid üie gorillade madalad hääled. See jäigi minu viimaseks muljeks sellest unustamatust koosolekust. Tundsin end vankuvat. Heitsin enda ümber äreva pilgu. Zaius oli oma

istmelt raevukalt püsti karanud ja kõndis nüüd, käed selja taga, mööda poodiumi edasi-tagasi, nagu minu puuri eeski. Nagu läbi udu hoomasin tema tühjaksjäänud tugitool: ja vajusin sellesse. Uus kiiduavalduste kosk, mida jõudsin veel eiyie minestamist tajuda, kiitis mu käitumise heaks.

IX

Istungi pinge oli mind nii kurnanud, et tulin teadvusele alles hulga aja pärast. Viibisin toas, pikali voodi peal. Zira ja Cornelius hoolitsesid mu eest, sellal kui mundris gorillad tõrjusid ajakirjanikke ja uudishimulikke, kespüüdsid minu poole trügida.

«Sa olid oivaline,» sosistas Zira mulle kõrva, «ja sa võitsid.»

«Ulysse,» ütles Cornelius, «me teeme koos suuri asju.»

Ta teatas mulle, et Sorori Suur Nõukogu oli maha pidanud erakorralise istungi ja otsustanud mind viivitamatult vabaks lasta.

«Oli ka üksikuid vastuhääli,» lisas ta, «kuid avalik arvamus nõudis teie vabastamist ja nad ei saanud seda takistada.»

Ta oli isiklikult mind endale kaastööliseks palunud ja selleks loa saanud ning hõõrus nüüd heameelest käsi, mõeldes abile, mida võin talle uurimistöös anda.

«Siin te hakkategi elama. Ma loodan, et jääte selle korteriga rahule. Ta asub minu korteri lähedal, instituudi tiivas, mis on määratud juhtivatele teadlastele.»

Heitsin segase pilgu enda ümber, nagu näeksin und. Tuba oli kõigi mugavustega sisustatud; see tähendas uue

90

ajastu algust. Kuigi olin praegust silmapilku nii kaua oodanud, haaras mind äkki mingi seletamatu nukrus. Mu pilk ristus Zira omaga ja ma mõistsin, et terane ahvitar aimas mu tundeid. Ta naeratas kahemõtteliselt:

«Arusaadavalt pead sa siin Novast loobuma.»

Ma punastasin, kehitasin õlgu ja ajasin end asemel istuli. Mu jõud oli taastunud,, tahtsin läbematult sukelduda uude ellu.

«Oled sa nüüd küllalt toibunud, et osa võtta väikesest peost?» küsis Zira. «Me kutsusime mõned sõbrad külla, eranditult šimpansid, et pühitseda seda suurt päeva.»

Tähendasin, et miski ei rõõmustaks mind rohkem, aga ma ei ole enam nõus alasti ringi jalutama. Alles praegu märkasin, et mul oli seljas pidžaama — nähtavasti oli Cornelius oma pesukapi kallal käinud. Kuidagiviisi võisin veel šimpansi pidžaamaga leppida, aga tema ülikonnas oleksin lihtsalt naeruväärne olnud.

«Homseks on sul täielik garderoob, täna õhtuks korralik ülikond. Rätsep on siin.»

Tuppa astus väheldast kasvu šimpans ja tervitas mind sügava aupaklikkusega. Sain teada, et sel ajal kui meelemärkuseta voodis lebasin, olid kõige kuulsamad rätsepad tülitsenud austava eesõiguse pärast mulle riided selga õmmelda. Võitjaks osutus kõige tuntum, kelle klientideks olid pealinna juhtivad gorillad.

Imetlesin tema osavust ja väledust. Vähem kui kahe tunniga jõudis ta mulle õmmelda üsna talutava ülikonna. Oli natuke harjumata uuesti riideid seljas tunda ja Zira vahtis mind, suu ammuli. Sellal kui rätsep ülikonnale viimast lihvi andis, palus Cornelius uksel tunglevad ajakirjanikud sisse. Terve tunni vältel või kauemgi olin nüüd küsimuste risttule all, neid sadas igast kandist vaheldumisi fotograafide kiirtulega, mult pressiti välja kõige pikantsemaid üksikasju niihästi Maa kui ka sealsete inimeste eluviiside kohta. Vastasin meeleldi kõigile küsimustele. Olen ise ajakirjanik ning sain väga hästi aru, millist saaki mu kolleegid minus nägid, pealegi oli ajakirjandus mulle võimsaks toeks.

Oli hilja, kui nad lahkusid. Pidime parajasti väljuma, et Corneliuse sõprade poole minna, kui meid Zanami ilmumine kinni pidas. Ilmselt oli ta viimaste sündmustega kursis, sest ta teretas mind sügava kummardusega. Ta tuli Zirale ütlema, et osakonnas on kord käest ara. Nova oli minu pikast eemalviibimisest rahutuks muutunud ja märatsema hakanud. Tema närvilisus

nakatas ülejäänud vange
91
ja nüüd ei suuda isegi odaotsaga torkimised neid enam rahustada.

«Ma lähen,» ütles Zira. «Oodake mind siin.»

Heitsin talle paluva pilgu. Ta lõi kõhklema, kehitas õlgu.

«Eks tule kaasa, kui tahad,» ütles ta. «Lõppude lõpuks oled sa vaba, ja võib-olla sa suudad teda isegi paremini rahustada.»

Astusin tema kõrval saali, milles olid üles rivistatud puurid. Vangid rahunesid, niipea kui nad mind nägid, ja lärm asendus kummalise vaikusega. Vaatamata mu riietusele tundsid nad mu otsekohe ara ja näisid mõistvat, et viibivad imepärase sündmuse juures.

Värisedes astusin Nova puuri ette — oma puuri ette. Läksin ta juurde, naeratasin talle, rääkisin temaga. Taas läbis mind hetkeks tunne, nagu jälgiks ta mu mõtet ja tahaks vastata. See oli võimatu, kuid mu juuresolek mõjus talle rahustavalr, nagu teistelegi. Ta võttis mu käest vastu tükikese suhkrut ja asus seda lutsima, sellal kui ma raske südamega minema sammusin.

Sellest õhtust, mille me veetsime ühes moekabarees — Cornelius otsustas mind ühel hoobil esitleda seltskonnale, kuhu ma nüüdsest peale niikuinii kuulusin —, sellest õhtust on mulle jäänud ähmane ja kaunis rahutu mälestus.

Ähmasus tuli alkoholist, mida ma kõhe hakkasin sisse kaanima ja millest mu organism oli vahepeal võõrdunud. Rahutuks tegi mind see veider pettekujutus, mis mind ka hiljem on mitmel puhul jälitanud. Ma ei oskaks seda teisiti kirjeldada, kui et hakkasin järjest vähem tajuma ümbritseva seltskonna ahvilikku päritolu, ja selle arvel tajusin järjest enam tema seltskondlikku osa ja seisundit. Näiteks *maitre d'hõtel*, kes lipitsevalt meie poole liugles, et meid laua aarde juhtida, oli minu silmis kõigepealt *maitre dhõtel* ning gorilla temas kippus hajuma. Paksu mingikorraga kaetud ahvieit sulas tasapisi *vieille* coquette'iks, ning kui ma Ziraga tantsisin, unustasin täiesti tema päritolu ning tundsin oma käte vahel üksnes partneri paindlikku pihta. Šimpansidest orkester oli vaid banaalne *bänd*, ja elegantsed seltskonnaahvid, kes minu ümber oma *espriid* puistasid, tavalised seltskonnalõvid.

Ma ei peatu pikemalt sensatsioonil, mida ma nende hulgas tekitasin. Olin kõigi pilkude märklaud. Pidin .andma autogramme arvukatele kogujatele ning mõlemad gorillad, keda Cornelius targu kaasa oli võtnud, nägid tõsist

92
vaeva, et eemale tõrjuda kõikvõimalikesse aastakäikudesse kuuluvaid ahvitare, kes omavahel võistlesid õiguse eest minuga kokku lüüa või tantsida.

Oli juba kaunis hilja. Professor Antelle sähvatas mulle meelde alles siis, kui olin pooleldi purjus. Süümepiinad lõid minu kõhal musta lainena kokku. Ei puudunud palju ja ma oleksin oma alatuse pärast nutma puhkenud — mõelda vaid, et mina lõbutsen ja joon siin koos ahvidega, sellal kui mu saatuskaaslane kusagil puuris õlekubu otsas lõdiseb.

Zira küsis, miks ma nukraks jäin. Rääkisin talle asja ära. Cornelius kinnitas, et ta oli professori kohta järele pärinud ja et too on hea tervise juures. Miski ei takistaks nüüd tema vabakslaskmist. Ütlesin, et tahan talle seda hetkegi viivitamata teatavaks teha.

«Tänasel päeval,» arvas Cornelius, kaalunud olukorda, «ei saa ma teile milleski ära öelda. Läki! Ma tunnen loomaaia direktorit.»

Lahkusime kolmekesi kabareest ja kiiruslasime loomaaeda. Ajasime direktori voodist üles. Ta tundis mu lugu. Corneliuse käest sai ta kuulda, et loomaaia ühes puuris elab veel teine samasuguse saatusega mees. Direktor ei uskunud oma kõrvu, kuid ka tema ei tahtnud mulle midagi keelata. Ilmselt tuleb kannatada hommikuni, et õiendada ; professori vabastamiseks vajalikud formaalsused, kuid miski ei takistaks meie kõnest kokkusaamist. Ta oli nõus meid saatma.

Hakkas juba köitma, kui jõudsime puuri ette, milles õnnetu teadlane oli sunnitud looma kombel virelema, koos viiekümne mehe ja naisega. Nad magasid veel, paarikaupa kaisus või ka nelja-viieliste gruppidena, Ent niipea kui direktor süütas valguse, lõid nad silmad lahti.

Mul ei kulunud kuigi palju aega oma kaaslase avastamiseks. Ta külitas maas nagu teisedki, liibudes naisekeha vastu, mis paistis kuuluvat küllaltki noorele neiule. Võpatasin teda sellisena nähes ja hardusin ühtlasi omaenda armetust vangipõlvest, mida olin pidanud taluma neli pikka kuud.

Olin nii vapustatud, et ei suutnud kõnelda. Inimesed, nüüd juba kõik ärkvel, ei väljendanud mingit imestust. Nad olid taltsutatud ja hästi dresseeritud, juba alustasidki nad oma tavalisi vigureid mõne maiuspala lootuses. Direktor heitis nende sekka koogitükikesi. Otsekohe läks tõuk-

lemiseks ja löömiinguks. nagu päevalgi, kuna vagusamad taandusid võre äärde, kükitasid oma lemmikpoosi ja sirutasid anuvalt käe.

Professor Antelle liitus viimastega. Ta nihkus direktorile nii lähedale kui sai ja kerjas maiustusi. Selline vääritu käitumine valmistas mulle tõsist piinlikkust, mis järgmisel hetkel muutus sügavaks ahastuseks. Ta oli minust kolme sammu kaugusel, ta vaatas mulle otsa ja ei tundnud mind ara. Ja mis veelgi kohutavam, tema pilk oli kaotanud oma kunagise terase sädeme ja tundus nüüd niisama tühjana nagu teistelgi. Hirmuga märkasin, et selles polnud rohkem erksust, mitte raasugi rohkem kui kaasvangide pilgus, keda ärritas riietatud inimese ilmumine nende hulka.

Suuri vaevu kogusin ennast niipalju, et sain sõna suust ja püüdsin seda koletuslikku nägemust hajutada.

«Professor,.» ütlesin talle, *«maitre,* see olen mina, Ulysse Merou. Oleme päästetud. Tulin teile seda teatama…»

Jäin rabatult vait. la reageeris minu hääle kõlale täpipealt nii, nagu Sorori inimesed. Tõmmanud järsult pea õlgade vahele, taganes ta mõne sammu.

«Professor, professor Antelle,» anusin ma, pisarad kurgus, «see olen mina, mina, Ulysse Merou, teie reisikaaslane. Ma olen vaba ja mõne tunni pärast olete ka teie vaba. Ahvid, keda te siin näete, on meie sõbrad. Nad teavad, kes me oleme, ja tervitavad meid kui oma vendi.»

Ta ei kostnud musta ega valget. Ta ei avaldanud vähimatki äratundmise märki, vastupidi, taas põrkas ta minu eest tagasi paindlikul sammul, nagu hirmunud metsloom.

Olin ahastuses ja. ahvid olid sügavalt hämmeldunud. Cornelius kortsutas kulmu, nagu otsiks ta lahendust raskele probleemile. Mulle turgatas pähe, et professor võibolla teeskleb mõistmatust, kartes juuresviibivaid ahve. Palusin, et nad jätaksid mind temaga üksi, mida nad kohe tegidki. Kui nad olid ära läinud, tegin ringi ümber puuri, sest professor oli põgenenud kaugemasse nurka, ning kõnetasin teda uuesti.

«Õpetaja,» anusin teda, «ma mõistan teie ettevaatust. Ma tean, milline oht ähvardab Maa inimesi siinsel planeedil. Kuid nüüd me oleme omavahel, ja ma vannun, teile, et teie katsumused on lõppenud. Seda ütlen teile mina, mina, teie reisikaaslane, teie õpilane, teie sõber, mina, Ulysse Merou.»

Jälle kargas ta eemale ja jäi mulle kivistunud pilgul otsa jõllitama. Ent siis, parajasti kui ma oimetult hinge

tõmbasin, leidmata sõnu, mis temani jõuaksid, paotas ta suu.

Olin ma teda kõigest hoolimata suutnud veenda? Jälgisin teda hinge kinni pidades. Kuid eneseväljendamise viis, mille ta valis, tegi mu hirmust keeletuks. Nagu ma ütlesin, paotus ta suu; ent see ei olnud kõnelema hakkava olendi teadlik liigutus. Tema Kurgust vallandus häälitsus, samasugune nagu selle planeedi kummalistelt inimestelt, kui nad väljendavad oma rahulolu või hirmu. Nii ta seisis minu ees, huuli liigutamata, ja sellal kui mu süda

ähvardas õudusest lõhkeda, kajas kogu loomaaed vastu professor Antelle! pikast möirgest.

KOLMAS OSA

I

Uni oli rahutu, ma ärkasin vara. Vähkresin veel mõnda aega voodis ja hõõrusin silmi, enne kui päriselt teadvusele tulin, sest ma pole ikka veel harjunud tsiviliseeritud eluga, mis on kestnud juba terve kuu, ning ikka veel valdab mind hommikuti rahutus, kui ma ei kuule õlgede sahinat ega tunne Nova sooja puudutust.

Lõpuks on pea selge. Elan instituudi ühes kõige mugavamas korteris. Ahvid näitasid, et nad oskavad suuremeelsed olla. Mul on voodi, vannituba, riided, raamatud, kaugnägemisvastuvõtja. Saan kõiki ajalehti; olen vaba; võin väljas käia, tänaval jalutada, mistahes etendusele minna. Minu ilmumine avalikesse paikadesse äratab ikka veel teatavat uudishimu, kuid esimeste päevade ärevus hakkab vaibuma.

Cornelius on nüüd instituudi suur teaduslik juht. Zaius sai sule sappa — enne seda anti talle veel üks orden ja pärast ka uus töökoht — ning Zira peigmees määrati tema asemele. Selle tulemuseks oli kaadri noorenemine, šimpanside koosseisu üldine edutamine ja aktiivsuse tõus kõigis töölõikudes. Zirast sai uue direktori asetäitja.

Mis minusse puutub, siis võtan tema teaduslikest töödest osa mitte enam katseloomana, vaid kaastöölisena. Selle möönduse tingis Cornelius välja suurte raskustega, pärast kestvat maajagamist Suure Nõukoguga. Võimud tunnistavad ilmse vastumeelsusega minu päritolu ja olemust.

Riietusin kiiresti, väljusin ja suundusin instituudi sellesse hoonesse, kus ma omal ajal puuris istusin, osakonda, mida ikka veel juhatab Zira, hoolimata oma uutest kohustustest. Corneliuse nõusolekul alustasin siin inimese süstemaatilist uurimist.

Ja nüüd astun ma puuride ruumi, kõnnin võrede vahel edasi-tagasi nagu üks selle planeedi isandaid. Milleks salata, et ma külastan seda ruumi sageli, hoopis sagedamini kui mu uurimistöö seda nõuaks. Vahel hakkab ahvide keskkond mind rõhuma, ja siis leian siit kosutust.

Nüüd tunnevad mind juba kõik vangid ja tunnistavad mu võimu endi üle. Ent kas nad teevad vahet minu ning Zira ja valvurite vahel, kes neile toitu toovad? Kuigi ma väga tahaksin seda uskuda, kahtlen selles. Kogu oma hoole ja armastuse juures ei ole ka mina suutnud neile kuu ajaga õpetada midagi, mis oleks keerukam dresseeritud loomade trikkidest. Kuid alateadlikult tunnen ometi, et neis on peidus hoopis suuremad võimed.

Tahaksin neid õpetada kõnelema. See on mu suur eesmärk, mu auküsimus. Mul ei ole see muidugi õnnestunud; paremal juhul on mõned isendid jõudnud nii kaugele, et kordavad paari-kolme ühesilbilist sõna, kuid selleks on isegi meie šimpansid võimelised. Seda on vähe, kuid ma olen kangekaelne. Kõige enam julgustab mind selleks nende muutunud pilk, mis visalt otsib minu pilku ja millesse, nagu mulle tundub, on viimasel ajal sugenemas mingi seninähtamatu uudishimu, oma vaimsuselt hoopis kõrgem kui looma nüri jõllitamine.

Ma ei kiirusta oma ringkäigul, peatun igaühe ees. Kõnetan neid, kõnetan leebelt, kannatlikult. Nüüd on nad harjunud kõnehäälega, mis tuleb nii harjumatust suust. Nad justkui kuulatavad. Ma jätkan veel mõnda aega, loobun siis lausetest ja häldan lihtsaid sõnu, neid lakkamatult korrates, lootes tabada kaja. Keegi neist toob oskamatult kuuldavale ühe silbi ja sellega asi täna piirdubki. Õpilane väsib ruttu, loobub oma üleinimlikust ülesandest ja heidab õlgedele pikali nagu ränga vaeva nägija. Ohkan ja asun järgmise kallale. Lõpuks jõuan puuri ette, milles nüüd vireleb Nova, mahajäetud ja nukker; vähemasti tahan uskuda, et ta on nukker, ja Maa enesekindla pojana püüan avastada nukruse jälgi tema kaunil ja suletud näol. Zira ei määranud talle uut paarimeest ja ma olen Zirale tänulik.

Mõtlen sageli Nova peale. Ma ei unusta tema seltsis veedetud tunde. Kuid ma pole enam kordagi astunud tema puuri; seda ei lubaks mu inimlik väärikus. Eks ta ole ju loom? Ma liigun nüüd valitud teaduslikes ringkondades; kuidas võiksin end minna lasta vahekorrani temaga? Ma punastan, meenutades meie hiljutist intiimsust. Sestsaadik kui asusin üle teise leeri, võtsin endale koguni reegliks,

100

et, ma ei avalda Novale rohkem hellust kui teistele temasarnastele.

Olen siiski sunnitud möönma, et ta on eeskujulik õpilane ja valmistab mulle rõõmu. Temaga olen saavutanud paremaid tulemusi kui ülejäänutega. Minu lähenedes surub ta end trellide vastu ning ta suu virildub grimassiks, mida võiks peaaegu võtta naeratusena. Veel enne, kui jõuan suud avada, püüab ta hääldada oma neli-viis kätteõpitud silpi. Ta teeb seda silmatorkava püüdlikkusega. On ta juba looduse poolt teistest andekam? Või on meie ühine kooselu teda lihvinud ja minu õpetustele vastuvõtlikumaks muutnud?. Mulle meeldib ennast kõditada mõttega, et nii see nimelt ongi.

Ma hääldan tema nime, siis enda oma, osutades sõrmega kord ühele, kord teisele. Ta jäljendab mu liigutust. Kuid äkki toimub ta ilmes muutus, ta hambad paljastuvad ning ma kuulen selja taga vaikset naeru.

See on Zira, kes sõbralikult nöögib mind mu pedagoogiliste pingutuste pärast ja kelle nägemine ajab tüdruku alati marru. Ziraga koos on tulnud Cornelius, keda mu katsed huvitavad ja kes siit sageli läbi astub, et tulemustega isiklikult tutvuda. Kuid täna otsis ta mu üles teise tagamõttega. Ta on silmanähtavalt erutatud.

«Ulysse, kas te ei tahaks minuga koos mõneks ajaks reisima tulla?»

«Kuhu siis?»

«Üsna kaugele — peaaegu et teise ilma otsa. Meie arheoloogid avastasid seal erakordselt huvitavad varemed, vähemalt meieni jõudnud aruannete järgi otsustades. Aga kaevamisi juhatab orangutang, ja kui tema hakkab leidusid interpreteerima, pole sealt midagi head loota. Ma haistan seal mõistatust, mis mind tõsiselt huvitab ja minu praeguses töös koguni otsustavaks võib kujuneda. Ma sõidan akadeemia lähetusega ja usun, et teie osavõtt oleks väga kasulik.»

Ma ei mõista, milles ma teda abistada võiksin, kuid haaran rõõmuga kinni võimalusest tutvuga Sorori kaugete aladega. Ta juhatab mind oma kabinetti üksikasjalikumaks kõneluseks.

Olen õnnelik, sest see annab mulle võimaluse ringkäiku katkestada. Nii jääb mul ara viimase puuri juurde minek, milles elutseb professor Antelle. Ta viibib ikka samas seisundis, mis teeb võimatuks tema vabastamise. Minu taotluse peale on ta siiski majutatud omaette, küllalt

101

mugavasse kongi. Tema vaatlemine on minu kõige painajalikum kohustus. Ta ei vasta ühelegi minu keelitamisele ja käitub endiselt nagu kõige ehtsam loom.

II

Nädal hiljem asusime teele. Zira tuli kaasa, kuid kavatses juba mõne päeva parast tagasi sõita, et Corneiiuse äraolekul instituuti juhatada. Cornelius mõtles pikemaks ajaks kaevamistele jääda, kui need peaksid nii huvitavateks osutuma, nagu ta arvas.

Lendasime erilennukil, mis oii üsna meie esimeste reaktiivlennukite moodi, aga sellegipoolest võrdlemisi mugav, väikese helikindla salongiga, kus võis segamatult juttu ajada. Varsti pärast õhkutõusmist kohtasingi salongis Zirat. Reis tegi mind õnnelikuks. Olin selleks ajaks ahviimaga täiesti kohanenud. Mind ei hämmastanud ega heidutanud enam tõsiasi, et meie suurt lennuaparaati juhtis ahv. Võisin häirimatult nautida maastikke

ja betelgeusetõusu unustamatut pilti. Olime umbes kümne tuhande meetri kõrgusel. Õhk oli haruldaselt läbipaistev ja hiidtäht eraldus silmapiirist nagil meie Päike, kui teda jälgida läbi pikksilma. Zira ei väsinud teda imetlemast.

«Kas Maa peal on niisama ilusad hommikud?» küsis ta minu käest. «Kas sinu päike on niisama kaunis nagu meie oma?»

Vastasin, et ta ei ole nii suur ega nii punane, kuid rahuldab täielikult meie auahnust. See-eest on meie poiss-meestepäike suurem ja tema kahvatu valgus palju intensiivsem kui Sorori kuul. Olime lõbusad nagu kooliõpilased väljasõidul ja ma naljatasin temaga nagu oma parima sõbratariga. Kui Cornelius veidi aja pärast meiega liitus, olin peaaegu pahane, et ta meid segama tuli. Cornelius oli murelik. Õieti tundus ta juba mõnda aega närvilisena. Ta töötas kõhutavalt palju, jätkates oma isiklikku uurimissuunda, mis vahel neelas teda sel määral, et ta lakkas tajumast ümbrust. Ta oli alati varjanud kõike sellesse puutuvat ja küllap Zira teadis tema tööst niisama vähe kui minagi. Kuuldavasti pidi see käsitlema ahvi päritolu ja kalduma järjest enam klassikalistest teooriatest kõrvale. Kuid sel hommikul jagas ta minuga esmakordselt oma kahtlusi ja mulle sai hoobilt selgeks, miks minu kui tsiviliseeritud inimese olemasolu tema jaoks nii tähtis on. Ta

alustas sellest, millest me juba tuhandeid kordi rääkinud olime:

«Te ju ütlesite, Ulysse, et teie pool Maal on ahvid tõelised loomad? Ja et inimene jõudis sellise tsivilisatsiooni astmeni, mis võrdub meie omaga ja mitmes punktis isegi . . .? Ärge kartke, et tunnen end puudutatuna, teadus ei tunne enesearmastust.»

«... Jah, isegi ületab teie tsivilisatsiooni, see on väljaspool kahtlust. Parim tõend on ju minu siinolek. Mulle tundub, et te olete praegu jõudnud . . .»

«Ma tean, ma tean,» katkestas ta väsinult, «kõike seda oleme juba arutanud. Me ründame praegu looduse saladusi, mis teie pool on sajandite eest avastatud . . . Kuid peale teie kinnituste on veel midagi, mis mulle rahu ei anna,» jätkas ta, kitsas salongis närviliselt edasi-tagasi kõndides. «Juba pikemat aega painab mind aimus — aimus, mida toetavad mitmed konkreetsed tunnused —, et ka siin, meie planeedil on mingid tundmatud mõistuslikud olevused juba kauges minevikus looduse saladuste võtit enda käes hoidnud.»

Oleksin võinud talle öelda, et selline taasavastamise kujutlus ahvatles omal ajal ka paljusid Maa teadlasi. Võib-olla on see koguni universaalselt levinud, võib-olla on meie usk Jumalasse rajatud sellele kujutlusele. Kuid hoidusin teda katkestamast. Ta jälgis mõtet, mis polnud veel kristalliseerunud, ning sõnastas seda üsna vastumeelselt ja puiklevalt.

«Mõistuslikud olevused,» kordas ta mõtlikult, «kes võibolla ei olnudki. . . »

Ta peatus järsult. Ta nägi õnnetu välja, nagu kiusaks teda nägemus hirmsast tõest, mida mõistus tõrgub vastu võtmast.

«Te ju kinnitasite veel, et teie pool on ahvidel silmatorkavalt arenenud jäljendamistung?»

«Nad jäljendavad meid kõiges, mida me teeme, see tähendab kõigis tegevustes, mis ei nõua mõistuslikku arutlust. Isegi sel määral, et tegusõna ahvima on meie jaoks võrdväärne jäljendamisega.»

«Zira,» lausus Cornelius väga vaikselt ja ma tajusin tema hääles masendust, «eks see ahvimise vaim iseloomusta ka meid, meid endid?» Ning andmata Zirale vastu-vaidlemiseks aega, lisas ta ägedalt:

«See algab juba meie lapsepõlves. Kogu meie haridussüsteem põhineb jäljendamisel.» «Selles on süüdi orangutangid ...»

«Muidugi — nemad lõpuks kujundavadki noori oma raamatute kaudu! Nad sunnivad ahvilast kordama kõiki esivanemate vigu. See ongi meie aeglase arengu põhjus. Kümne

tuhande aasta kestel oleme jäänud ikka ainult iseendiks.»
Ahviühiskonna arengu aeglus vajab lähemat selgitamist. See hämmastas mind juba nende ajalooga tutvumisel ning sundis selles nägema olulist lahkuminekut inimvaimu tarmukast kujunemisloost. Muidugi, ka meie ajalugu tunneb vähemalt ühte stagnatsiooniperioodi. Ka meil on olnud omad orangutangid, oma moonutatud haridussüsteem, omad naeruväärsed programmid ning see aeg kestis liigagi kaua.
Kuid siiski mitte nii kaua nagu ahvidel ja ammugi mitte nende evolutsiooniastmel. Pimeduse aeg, mille üle šimpans kurtis, hõlmas neil ligikaudu kümmet aastatuhandet. Selle aja kestel ei ole mingit nimetamisväärset arenemist märgata, välja arvatud ehk viimased poolsada aastat. Kuid kõige kummalisem on minu silmis ikkagi see, et ka nende kõige vanemad muistendid, kõige vanemad kroonikad ja kõige vanemad mälestused annavad tunnistust väga arenenud tsivilisatsioonist, mis juba siis oli enam-vähem sarnane praegusega. Kümne tuhande aasta vanused dokumendid kinnitavad, et tollane teadmiste ja saavutuste tase on kõrvutatav kaasaegse teadmiste ja saavutuste tasemega; kuid sealt edasi algab täielik pimedus: ei mingit dokumenti, pärimust, mitte vähimatki vihjet. Kokku võttes tekib mulje, nagu oleks ahvide tsivilisatsioon otsekui imeväel tekkinud, kümme tuhat aastat tagasi üleöö valmispeast sündinud ja sestsaadik peaaegu muutumatult konserveerunud. Keskmine ahv oli harjunud seda seletust endastmõistetavaks pidama ja mingi muu võimalus ei tulnud talle pähegi, kuid Corneliuse-taoline paindlik mõistus haistis siin saladust, mis ei andnud talle enam rahu.
«On ometi ahve, kes on võimelised iseseisvaks loominguks,» protesteeris Zira.
«On küll,» nõustus Cornelius, «see on tõsi, eriti viimaste aastate suhtes. Pikapeale võib vaim kehastuda teos. Koguni peab, sest see on arengu loomulik käik . . . Kuid küsimus, mida ma kogu hingest lahendada püüan ja millele ma ikka ja jälle vastust otsin, on selles, kuidas see kõik algas . . . Praegu ma ei pea enam võimatuks, et meie ajastu köidikul algas kõik lihtsast jäljendamisest.»
«Mille jäljendamisest, kelle jäljendamisest?»

Ta muutus taas kinniseks, vaatas kõrvale, nagu kahetsedes, et oli liiga palju öelnud.
«Praegu on liiga vara järeldusi teha,» vastas ta lõpuks. «Ma vajan tõendeid. Võimalik, et me leiame neid väljakaevatava linna varemetes. Otsustades aruannete järgi, on see linn märksa vanem kui meie kümme tuhat aastat ja ulatub aega, millest meil pole kõige vähematki teada.»

III

Sellega Corneliuse avameelsus piirdus ning mulle tundus, et ta seda vähestki juba kahetses. Siiski võib kuuldu põhjal üht-teist järeldada ja see erutab mind sügavalt.
Arheoloogid on nimelt välja kaevanud terve linna, kõrbeliiva mattunud linna, millest paraku on järele jäänud vaid varemed. Kuid olen veendunud, et need varemed varjavad hämmastavat saladust, ning ma annan enesele sõna sellest jagu saada. See peaks olema jõukohane igaühele, kes oskab vaadelda ja mõtiskleda, ning just selleks pole kaevamistöid juhatab orangutang võimeline. Ehkki ta küll tervitas Corneliust lugupidamisega, mida eeldab direktori kõrge ametikoht, suhtub ta varjamatu põlgusega tema noorusesse ja algupärastesse mõttekäikudesse, mida Cornelius aeg-ajalt endale hoitud ei saa.
Väljakaevamised keset kiviklibu, mis väiksemagi liigutuse juures kaela variseb, või kõrbeliivas, millesse jalg igal sammul sisse vajub, on tõeline verevaev. Juba terve kuu näeme näguripäevi. Zira on ammu lahkunud, kuid Cornelius ei mõtlegi ara sõita. Veendunud, et nimelt siin, mineviku tummade varemete vahel, leiab ta lahenduse probleemidele, mis teda painavad, on ta hoos nagu minagi.

Tal on tõesti hämmastavalt mitmekülgsed teadmised. Kõigepealt võttis ta pähe isiklikult kontrollida linna vanust. Ahvid kasutavad setteks menetlusi, mis on sarnased meie omadega ning eeldavad keemia, füüsika ja geoloogia põhjalikku tundmist. Selles osas vähemalt langesid šimpansi ja kroonuteadlaste tulemused kokku: linn on tõepoolest väga, väga vana. Ta rajati märksa varem kui kümme tuhat aastat tagasi ja kujutab endast niisiis ainulaadset mälestusmärki, mis peaks tõestama, et ahvide praegune tsivilisatsioon ei sündinud tühja koha peal, nõiaväel.

Praegusel tsivilisatsioonil on olnud oma eelkäija. Mida see endast kujutas? Pärast kuu aega kestnud palavikulist

tööd valdab meid pettumus, sest isegi see eelajalooline linn ei näi kuigivõrd erinevat kaasaegsetest. Avastasime eluhoonete varemeid, tehaste jäänuseid, igasugu vanakraami, mis osutas autode ja lennukite kasutamisele eelajalooliste olendite poolt — kõik täpipealt nagu kaasaegses ahviühiskonnas. See viib tsivilisatsiooni lätted väga kaugesse minevikku. Kuid ma hooman, et mitte seda ei oodanud Cornelius; ja mitte seda ei lootnud mina.

Täna hommikul läks Cornelius enne mind tööplalsile, kus töölised on välja kaevanud eluhoone, mille võimsad betoonisarnasest segust müürid näisid olevat teistest paremini säilinud. Hoone on täis liiva ja rususid, mida nüüd ettevaatlikult läbi sõelutakse. Eilse päeva jooksul leiti paraku vaid sedasama tühja-tähja, mis mujalgi päevavalgele tuli: torustiku jäänuseid, majapidamisaparaatide ja köögiriistade osi. Ma jään veel mõneks ajaks pikutama telgi ette, kus me Corneliusega kahekesi elame. Jälgin siit, kuidas orangutang jagab korraldusi kümnikule, noorele kavala näoga šimpansile. Ma ei näe Corneliust. Ta on koos töölistega kaevandis. Ta paneb sageli käed külge, kartes, et töölised teevad mõne rumaluse ning jätavad huvitava leiu kahe silma vahele.

Nüüd ronib ta parajasti süvendist välja ja järgmisel silmapilgul on mulle selge, et ta on sattunud millelegi erakordsele. Ta hoiab mõlema peo vahel tillukest eset, mida mu silm sellest kaugusest ei seleta. Ta lükkab pikema jututa kõrvale vana orangutangi, kes püüab leidu ta käest vastu võtta, ja asetab selle suurima ettevaatusega maha. Siis pöördub ta minu poole ja vehib käega. Kui olen tema juurde jõudnud, rabab mind kõigepealt tema muutunud ilme.

«Ulysse! Ulysse!»

Veel kunagi varem pole ma teda sellises olekus näinud. Töölised, kes tema järel samuti kaevandist välja on roninud, ümbritsevad leidu tiheda ringina ja varjavad seda minu eest. Nad näitavad näpuga leiu peale ja on näha, et see neid suuresti lõbustab. Mõned lõkerdavad isekeskis naerda. Need on peaaegu kõik tursked gorillad. Cornelius surub nad eemale..

«Ulysse!»

«Mis on lahti?»

Nüüd näen ka mina leidu, mis on asetatud maha, liiva peale, ning kuulen samal ajal, kuidas ta erutusest kähiseval häälel ütleb:

«Nukk, Ulysse, nukk!»

See ongi nukk, tavaline portselanist nukk. Ta on imekombel terve, isegi juustest ja silmade värvist on midagi säilinud. Pilt on minu jaoks nii tavaline, et ma esialgu ei mõista Corneliuse erutust. Mul kulub aega, et taibata ... Ja äkki! Leiu erakordsus tabab mind elektrilöögina ning vapustab hingepõhjani. See on inimnukk, see kujutab tüdrukut, meie tüdrukut! Kuid ma ei lase ennast sellest ulmast kaasa kiskuda. Enne kui hõisata, et ime on sündinud, tuleb läbi kaaluda kõik asjalikumad seletused. Corneliuse-taoline teadlane on

seda kahtlemata juba teinud. Näiteks nii: ahvilaste nukkude hulgas esineb vahel ka looma ja isegi inimese kujuga nukke, harva küll, kuid ikkagi esineb. Nii et vaevalt oleks pelk inimnuku leidmine šimpansi sel määral erutada võinud... Mu mõte liigub edasi: ahvilaste loomakujulised lelud pole kunagi portselanist ja mis kõige tähtsam, nad ei ole riietatud, igal juhul mitte mõistuslike olendite kombel. Kuid see nukk, ma kordan uuesti, on riietatud nagu meie nukk — praegugi võib erilise vaevata eraldada kleidi, pihiku, alusseeliku ja pükste jäänuseid —, riietatud niisama maitsekalt, nagu Maa pisike tüdruk oleks ehtinud oma lemmiknukku, niisama hoolikalt, nagu Sorori väike ahvitar oleks ehtinud oma ahvinukku; ning mitte ilmaski, mitte kunagi poleks ta nii palju vaeva näinud maskeerimaks looma inimeseks. Ma mõistan oma teravapilgulise šimpansist sõbra erutust, ma mõistan seda järjest paremini.

Ent sellega asi ei piirdu. Mänguasjal on veel üks eriskummaline joon, veel üks naljakas omadus, mis paneb töölised naeru lagistama ja isegi kaevamistöid juhatava väärika orangutangi muigama. Nukk kõneleb. Ta kõneleb nagu Maa nukk. Asetades nuku liivale, surus Cornelius juhuslikult mehhanismile, mis on jäänud terveks, ning nukk hakkas kõnelema. Ei, see polnud mingi pikk ilukõne. Ta ütles vaid ühe sõna, lihtsa kahesilbilise sõna: «Pa-pa.» «Pa-pa,» kordab nukk praegugi, sellal kui Cornelius teda uuesti oma tundlike sõrmedega igast küljest kompab. See sõna kõlab ühteviisi nii prantsuse kui ahvi keeles, võib-olla koguni kõigis keeltes, mida terves salapärases ilmaruurrfts kõneldakse, ning kõikjal on tal seesama tähendus. «Papa,» kordab väike inimnukk ja see sõna panebki mu õpetatud sõbra koonu erutusest punetama; see sõna vapustab mindki nii sügavasti, et pean end kokku võtma, et mitte karjatada, sellal kui ta mind kõrvale kutsub ja oma hinnalise leiu varju viib.

«Kohutav lollpea!» lausub ta pärast pikka vaikimist.

107

Ma tean, keda ta mõtleb, ja jagan tema nördimust. Vana teeneline orangutang nägi nukus üksnes ahvilapse tavalist mänguasja, millele keegi hallis minevikus elanud ekstsentriline vabrikant on andnud kõneoskuse. Oleks asjata esitada talle teistsugust seletust. Cornelius ei püüagi seda teha. Järeldus, mis talle iseenesest pähe turgatas, viib ta sellisesse segadusse, et ta hoiab selle mõtte endale. Isegi minule ei hinga ta poolt sõnagi, ehkki teab, et ma seda aiman.

Kogu päeva on ta sõnatu ja mõtlik. Mulle tundub, nagu kardaks ta nüüd jätkata uurimusi ning kahetseks oma poolikut avameelsust. Kui ta tasakaalu tagasi saab, kahetseb ta ehk sedagi, et olin tema avastuse tunnistajaks.

Järgmisel päeval selgub, et ta kahetseb minu kaasavõtmist. Nimelt teatab ta pärast unetut ööd, minu pilku vältides, et on otsustanud mind tagasi saata instituuti, kus ma võiksin jätkata hoopis olulisemaid uurimistöid kui siin varemete vahel. Lennukipilet on tellitud. Ma lahkun kahekümne nelja tunni pärast.

IV

Oletame, arutan endamisi, et ennemuiste valitsesid inimesed seda planeeti täisõiguslike peremeestena. Oletame, et enam kui kümne tuhande aasta eest õitses Sororil inimeste tsivilisatsioon, mis sarnanes meie omaga . . .

Nüüd pole see enam meeletu hüpotees, vastupidi: vaevalt jõudsin oma mõtte sõnastada, kui tundsin seda kummalist meeleolutõusu,, mis tekib õige raja leidmisel tuhandete petlike jälgede seas. Ning sellel rajal — olen nüüd veendunud — me leiamegi lahenduse ahvide päritolu peibutavale saladusele. Tuleb välja, et mu alateadvus on lakkamatult liikunud selles suunas.

Istun lennukis, mis mind pealinna tagasi viib, ainsaks kaaslaseks Corneliuse sekretär, sõnaaher šimpans. Ma ei tunne vajadust temaga vestelda. Lennuk on mind alati filosoofiliselt häälestanud. Ma ei oskaks soovida paremat võimalust kui see reis, et oma mõtteis korda luua.

.. . Niisiis eeldagem, et ennemuiste esines Sororil -meile sarnane tsivilisatsioon. Kas on võimalik, et mõistuseta olendid suutsid seda elus hoida lihtsalt jäljendamisi? Tundub ülearu julgena sellele jaatavalt vastata, kuid mida enam ma seda küsimust lasen peas ringi käia, seda enam leian argumente, mis tasapisi vähendavad selle oletuse

võimatust. Maa peal, nagu mäletan, ollakse üldiselt arvamusel, et meie järglasteks kujunevad ühel heal päeval targad masinad. See mõte on levinud mitte ainult luuletajate ja romaanikirjanike seas, vaid ühiskonna kõigis kihtides. Küllap ta sellepärast ärritabki heledamaid päid, et ta on rahvahulkades spontaanselt sündinud ja ennast kõige laialdasemalt maksma pannud. Võib-olla peitub selles ka põhjus, miks ta osaliselt õige on. Kuid ainult osaliselt: masinad jäävad alati masinaiks; ja ka kõige täiuslikum robot ikkagi robotiks. Ent kui tegemist on elusolenditega, kellele on omane teatav vaimutegevus, nagu ahvidele? Ja just nimelt ahve iseloomustab kõrgesti arenenud jäljendamisvaist.. .

Sulen silmad. Lasen end uinutada mootorite undamisest. Samas tunnen vajadust iseendaga vaielda, et oma seisukohti täpsustada.

Mis määrab tsivilisatsiooni? Erandlik suurvaim? Pigem küll igapäevane elu … Hm! Tunnistagem, et vaimsusel on oma osa. Nõustugem, et kõigepealt tuleb kunstilooming, esmajoones kirjandus. Ons ta tõepoolest nii kättesaamatu inimahvidele, eeldusel, et nad suudavad sõnu ritta seada? Millest koosneb meie kirjandus? Suurteostest? Hoopiski mitte. Kui on kirja pandud mõni algupärane raamat — neid aga sünnib üks või kaks sajandi kohta —, hakatakse seda kirjameeste seas jäljendama, teiste sõnadega kopeerima, nii et ilmub sadu tuhandeid teoseid, mis käsitlevad täpselt sama ainestikku ligilähedaselt sarnaste pealkirjade all ning mõnevõrra muudetud lausekombinatsioonidega. Ahvid, juba loomult jäljendajad, peaksid selleks võimelised olema, muidugi eeldusel, et neil on keel.

Keel järelikult ongi ainus tõsine vastuväide. Kuid ettevaatust! Selleks, et ühte teost teisendada sajaks tuhandeks, ei pruugi ahv põrmugi mõista, mida ta kompileerib. Vähemasti mitte rohkem kui meie. Piisab täiesti, kui ta meie kombel kordab teatavat hulka kuuldud fraase. Kogu ülejäänud kirjanduslik protsess on puhtal kujul mehhaaniline. Sellega seoses omandab erilise kaalu mõnede bioloogide arvamus, mille kohaselt ahvi anatoomias ei leiduvat midagi, mis põhimõtteliselt välistaks kõne pruukimise; mitte midagi, välja arvatud tahe. Selline tahe, tuleb oletada, võis neil kunagi tekkida mõne järsu mutatsiooni tulemusena.

Järelikult ei ole midagi mõistusevastast väites, et kõnelevad ahvid võivad jätkata meie kirjandustraditsioone.

Aja jooksul suutsid ehk mõned k i r j a a h vi d ennast redelipulga võrra kõrgemale vinnata. Vaim, nagu ütleb mu õpetatud sõber Cornelius, kehastub teos — antud juhul siis kõnemehhanismis, ning ahvide vastses ühiskonnas võisid üks kord saja aasta kohta sündida ka üksikud algupärased ideed nagu meilgi.

Asjast mõttekäiku õhinal edasi arendades jõudsin veendumusele, et iga korralikult dresseeritud loom võib vabalt toime tulla ka kõigi nende maalide ja skulptuuridega, mida pealinna muuseumis olen imetlenud, rohkemgi, ta võib suurepäraselt tegutseda mistahes inimlikul taidealal, f i l m i l o o m i n g kaasa arvatud.

Kui olin niiviisi inimvaimu kõige kõrgemad tegevusalad läbi võtnud, osutus üsna lihtsaks järeldusi laiendada ka madalamatele aladele. Meie tööstus ei pidanud mu analüüsile kuigi kaua vastu. Eks ole ju enam kui ilmne, et tööstuse eksisteerimine läbi aegade ei nõua kõige vähematki ratsionaalset initsiatiivi. Tööstuse aluseks on rida

toiminguid, mis eeldavad ikka samade käeliigutuste kordamist ja sellega saavad ahvid kergesti hakkama; kõrgemal tasapinnal eeldab ta ametnikke, kes peavad järjekindlalt ikka neidsamu aruandeid täitma ja neidsamu sõnu lausuma. See kõik on vaid tingitud reflekside küsimus. Ja veelgi kõrgemal administratiivsel tasapinnal ahvimist eeldada tundus mulle isegi endastmõistetavana. Meie süsteemi jätkamiseks ei tarvitse gorillad muud teha, kui teatavaid poose jäljendada ja teatavaid kõnesid kuuldavale tuua, mis kõik on ühest klišeest paljundatud.

Lõpuks manasin oma selginud pilgu ette mitmesuguseid Maa-pealseid toiminguid, kujutledes ahve neid sooritamas. Andusin ilmse naudinguga sellele kujutlusmängule, mis nüüd ei valmistanud mulle enam vähimaidki intellektuaalseid piinu. Mu silmade ette kerkisid igasugu poliitilised koosolekud, millest olin ajakirjanikuna osa võtnud. Meenutasin käibetõdesid, mida tuntud tegelased mulle intervjuudes esitasid. Erilise selgusega elasin taas läbi ühe kuulsa protsessi, millest olin mõned aastad tagasi osa võtnud.

Kaitsja oli advokaatide hulgas tuntud kuldsuu. Aga miks kangastus ta mulle uhke gorilla kujul nagu prokurörgi, selle protsessi teine vaatamisväärsus? Ja nende žestide ja vahelehüüete tulevärk — miks sulas see mu kujutluses tingitud reflekside reaks, hea dressuuri tulemuseks? Miks hajus eesistuja väärikaks orangutangiks,

kes kordas päheõpitud lauseid, mis vallandusid automaatselt, sedamööda kuidas tunnistaja midagi ütles või publik millelegi reageeris?

Need võrdluspildid *jälitasid* mind kogu ülejäänud teekonna. Kui ma aga lõpuks rahandus- ja äriringkondadeni jõudsin, ilmus mu ette juba ehtne ahviilm, värske mälestus ühest hiljutisest käigust. Keegi Corneliuse sõpru pidas vajalikuks mulle tutvustada börsi, mida peetakse pealinna üheks vaatamisväärsuseks. Nüüd, lennukisõidu viimastel minutitel terendus see mälestus lausa nägemusliku selgusega, mida püüan alljärgnevalt edasi anda.

Börs osutus suureks hoonemürakaks, mis juba tänavale kiirgas oma kummalist atmosfääri, mingit lakkamatut ja arusaamatut pominat, mis lähenemisel paisus ja lõpuks kõrvulukustavaks käraks muutus. Läksime sisse ja järgmisel hetkel olime keset melu. Põgenesin samba varju. Olin selleks ajaks juba harjunud kokku puutuma üksikute ahvidega, kuid tihedalt voogav ahvisumm pani mind endiselt hirmust tarduma. Ka seekord tundus vaatepilt mulle palju koledam kui kõik varemnähtu, mälestusväärne teadlaste kongress kaasa arvatud. Püüdke kujutleda saali, mis kõigis mõõtmetes tundub hiiglaslik ja sellest hoolimata on viimse nurgani täis, pilgeni täis ahve, möirgavaid, vehkivaid, korratult edasi-tagasi sõeluvaid, lakkamatult trügivaid ja kokkupõrkavaid hüsteerilisi ahve; ja nagu oleks sellest veel vähe, kihas kogu see mass ka üleval lae all, kõrgustes, mis pani südame pööritama. Selleks rippusid võlvide all redelid, trampliinid ja köied, mille otsas nad lakkamatult vibasid ühest kohast teise. Niiviisi täitsid nad kogu börsi ruumala ning saal hakkas meenutama hiiglasliku tsirkuse puuri, mis on kohandatud neljakäeliste demonstreerimiseks.

Õhk oli sõna otseses mõttes täis lendavaid ahve, kes klammerdusid mõne köiejupi külge alati sel hetkel, kui arvasin neid juba maha prantsatavat; seda kõike saatis põrgulärm, milles hõiked, vahelehüüded ja karjatused segunesid häälitsustega, mida ei esine üheski tsiviliseeritud keeles. Siin oli isegi *haukuvaid* ahve; ahve, kes ühegi nähtava põhjuseta tõepoolest haukusid, lennutades ennast pikkade köite abil saali ühest otsast teise.

«Olete kunagi midagi sarnast näinud?» küsis Corneliuse sõber mu käest uhkelt.

Kinnitasin puhtast südamest, et ei ole. Tõepoolest, pidin

kokku võtma kõik oma senised teadmised ahvidest, et neis ikka veel mõistuslikke olendeid näha. Iga täie aruga inimene oleks sellesse tsirkusse sattudes arvanud, et viibib marutõbiste loomade või märatsevate hullude seas. Ma ei leidnud nende pilkudes aru raasugi ja nad olid kõik äravahetamiseni ühte nägu. Ma ei eristanud neid üksteisest. Ühesugune riietusmaneer, ühesugused näod, millele oli tardunud meeletusemask.

Aga praeguste mõttemõlgutuste juures häirib rriind kõige enam mingi kummaline inversioon, mälestuspildi pahupidi pöördumine, sest kui mulle hetke eest ilmusid Maa-pealsed tegelased gorillade või orangutangide kujul, siis nüüd võtavad selle perutava ahvimassi liikmed, vastupidi, inimese kuju. Nad ilmuvad mu ette möirgavate ja haukuvate inimestena, kes ennast köie otsa on riputanud, et niiviisi kiiremini sihile jõuda. Palavikuline erutus kan-nustas mind selle mälestuspildi muidki üksikasju elustama. Meenus, et kui olin neid küllalt kaua jälginud, hakkasin paljude detailide taga tajuma teatud reeglipärasust, mis näis viitavat sellele, et kogu see nõiasabat on siiski mingisugune tsiviliseeritud organisatsiooni osa. Puhuti kostis loomalikust möirgamisest läbi mõni selgemini hääldatud sõna. Keegi vana gorilla, kes troonis peadpööritavalt kõrgel pukil, haaras aeg-ajalt kindlajalgselt kriiditüki, ning oma käte hüsteerilist vehklemist katkestamata kritseldas tahvlile mõne numbri, millel ilmselt ei puudunud oma tähendus. Temalegi omistasin inimpäraseid jooni.

Sellest nägemusest vabanesin alles siis, kui suunasin mõtted tagasi oma teooriale ahvitsivilisatsiooni algetest, millele äsjased mälestused finantsmaailmast näisid lisavat uusi toetuspunkte.

Lennuk hakkas laskuma. Olin jälle pealinnas. Žira oli lennuväljal vastas. Juba eemalt silmasin tema tudengi-mütsi, mis oli ühe kõrva peale viltu tõmmatud, ning tundsin sellest suurt rõõmu. Kui. ma tolliformaalsuste järel lõpuks tema juurde jõudsin, pidin end tagasi hoidma, et teda mitte emmata.

V

Terve järgneva kuu veetsin ma voodis haiguse küüsis, mille olin nähtavasti väljakaevamistelt kaasa toonud ja mis avaldus halltõvetaolistes ägedates palavikuhoogudes. Ma ei vaevelnud, kuid mu meeled olid otsekui tules ja

sorisid lakkamatult neis tähelepanekutes, mis otid juhtinud mind kõhutava tõe jälile. Ma ei kahelnud enam, et ahvide ajastule eelnes Sororil inimeste ajastu, ning see teadmine kutsus minus esile kummalise peapöörituse.

Sest kui lähemalt järele mõelda, ei olnud sugugi selge, kas selle avastuse üle uhkust või sügavat häbi tunda. Minu enesearmastusele pakkus rahuldust veendumus, et ahvid ei ole midagi avastanud, et nad on vaid lihtsad matkijad. Minu häbi tulenes tõsiasjast, et inimeste tsivilisatsiooni saab nii kerge vaevaga ahvide poolt üle võtta.

Kuidas see võis juhtuda? Minu palavikulised mõtted keerlevad lakkamatult selle küsimuse ümber. Muidugi, meie, teiste tsivilisatsioonide liikmed, oleme juba ammu leppinud teadmisega, et tsivilisatsioon on surelik, kuid nii jäljetu kadumine painab mõistust. Mingi hävitav kokkupõrge? Loodusõnnetus? Või ühtede aeglane mandumine ja teiste pidev tõus? Kaldun viimase oletuse poole ning avastan ahvide kaasaegsetes tunnustes ja praeguses tegevuses ikka uusi ja äärmiselt veenvaid tõendusi sellise arengukäigu käsuks.

Kasvõi see tähtsus, mille nad omistavad bioloogilistele uurimustele — nüüd on selle tagapõhi mulle enam kui selge. Vana korra ajal pidid paljud ahvid etendama katselooma osa inimese käes nagu meiegi laboratooriumides. Katseloomad nähtavasti olidki esimesed, kes võtsid tõrviku üle ja kellest said revolutsiooni eestvõitlejad. Arusaadavalt alustasid nad oma

isandate käeliigutuste ning hoiakute matkimisest, ja nende isandateks olid teadlased, bioloogid, arstid, põetajad ja valvurid. Sealt siis ka see omapärane pitser, mis on vajutatud enamikule nende ettevõtmistest ja mis tänaseni on säilinud.

Ja mis sai samal ajal inimestest?

Aitab ahvidest! Juba kaks kuud pole ma näinud oma endisi vanglakaaslasi, oma inimvendi. Täna tunnen end paremini. Mul pole enam palavikku. Eile ma ütlesin Zirale — Zirale, kes põetas mind kogu haiguse vältel nagu oma lihast venda —, et kavatsen jätkata uurimistööd tema alluvuses. Ta ei olnud sellest eriliselt vaimustatud, kuid ei kostnud ka midagi selle vastu. On aeg neid vaatama minna.

Olengi jälle puuride saalis. Lävel halvas mind hetkeks ebatavaline erutus. Ma näen oma suguvend! nüüd uues valguses. Enne siiatulekut küsisin endalt ahastusega, kas

nad mind nii pika lahusoleku järel üldse ära tunnevad. Kuid nad tundsid mu ära. Nagu vanastigi, koondusid kõigi pilgud minu peale, vahest isegi teatava aupaklikkusega. On see mu kujutlus, mis laseb nendes pilkudes aimata mingit uut varjundit, üksnes minule määratud teadet, sootuks erinevat sellest, millega nad oma ahvidest valvureid vastu võtavad? Mingi helk, mida on võimatu kirjeldada, milles arvan tundvat tärkavat uudishimu, ebatavalist erutust, hämarat mälestust kaugetest põlvkondadest, mis püüab läbi murda loomalikkusest, ja võib-olla . . , ka lootuse värelevat välgatust. Ja ka mina ise, nii tundub mulle praegu, elan juba mõnda aega sellesama alateadliku lootusega. Eks ole ju tema minu praeguse erutuse põhjus? Eks olnud see ju saatuse käsi, mis mind siia planeedile juhtis, mind, Ulysse Merou'd, et minust saaks inimkonna uuestisünni tööriist?

See ebamäärane aimus, mis mind viimase kuu kestel painas, on nüüd selgeks settinud. Vanajumal ei salli õnnemängu, väitis kunagi keegi füüsik. Kosmoses ei esine juhuslikkust. Minu teekond Betelgeuse süsteemi on mingi kõrgema teadvuse poolt ette määratud. Nüüd on minu kord tõestada, et väärin seda valikut ja Sorori hälbinud inimkonna uue Lunastaja nime.

Nagu vanastigi, ei kiirusta ma oma ringkäiguga. Pean ennast kätte võtma, et mitte jooksu pista Nova puuri poole. Kas saatuse äravalitul on õigus pidada lemmikuid? Pöördun järgemööda iga oma alama poole . . . Täna nad veel ei kõnele; aga ma saan sellest üle, mul on kogu elu ees, et oma missiooni täide viia.

Ma lähenen oma kunagisele puurile teadliku ükskõiksusega. Ma piilun silmanurgast, kuid ei näe läbi trellide sirutuvat Nova kätt, ei kuule õnnelikke kiljatusi, millega ta tavatseb mind vastu võtta. Mind haarab tume eelaimus. Ma ei suuda ennast tagasi hoida. Torman edasi. Puur on tühi.

Kutsun valvuri kohale, ja mu hääle käskiv kõla paneb vangid värisema. Ilmub Zanam. Ta ei salli, et ma teda käsutan, kuid Zira korraldusel peab ta mu sõna kuulama. «Kus on Nova?»

Tusasel ilmel kostab ta vastu, et ei tea. Ta viidi ühel päeval ära, midagi ei öeldud. Ma käin peale, tulemusteta. Õnneks ilmub Zira, kes on oma igapäevasel ringkäigul. Ta silmab mind tühja puuri ees ja mõistab mu seisundit. Ta näib kohmetu, alustab juttu mujalt. «Cornelius on tagasi. Ta tahab sind näha.»

Ma vilistan praegu Corneliusele, kõigile šimpansidele, kõigile gorilladele ja kõikvõimalikele muudele taeva ja põrgu pudulojustele. Ma näitan näpuga kongi:

«Kus on Nova?»

«Ta ei tunne ennast hästi,» vastab ahvitar. «Ta viidi üle eriosakonda.»

Ta annab mulle märku ja talutab mind valvurist eemale, ruumist välja.

«Ma pidin juhatajale lubama, et hoian seda saladuses. Aga sina peaksid minu arvates siiski teadma.»

«Ta on haige?»

«Ei midagi tõsist, kuid sündmus on küllalt tähtis, et meie võimumehi häirida. Nova on tiine.»

«Ta on . . .»

«Ma tahtsin öelda: ta on rase,» parandab Zira, pööramata minult uudishimulikku pilku.

VI

Tardun soolasambaks, mõistmata esimesel hetkel selle sündmuse kogu tähendust. Mu peas keerlevad tuhanded naeruväärsed mõtted, mis annavad maad ühele piinavale, rahutust tekitavale küsimusele: miks mulle ei teatatud? Zira võtab mul sõnad suust:

«Ma märkasin seda alles kahe kuu eest, reisilt tagasi tulles. Gorillad ei taibanud mitte midagi. Ma helistasin otsekohe Corneliusele ja Corneliusel oli pikk jutuajamine juhatajaga. Nad jõudsid otsusele, et oleks parem seda saladuses hoida. Peale nende ja minu ei ole keegi sellesse pühendatud. Nova on majutatud omaette puuri ja mina hoolitsen tema eest.»

Ma näen Corneliuse salatsemises reetmist ning mulle ei jää märkamatuks, et ka Zira on kohmetunud. Mul on tunne, nagu oleks mu sellal aga mingi vandenõu käimas.

«Ara muretse. Teda koheldakse hästi ja tal ei ole millestki puudu. Ma hoian tal pidevalt silma peal. Veel kunagi pole emase inimese rasedust ümbritsetud sellise hoolitsusega.»

Nagu eksimuselt tabatud koolipoiss langetan ma silmad tema nokkiva pilgu ees. Ta sunnib end kõnelema kerglasel toonil, kuid ma tunnen, et miski teda häirib. Muidugi, ma tean, et minu suguline vahekord Novaga äratas temas vastumeelsust sellest hetkest peale, kus mu tegelik päritolu talle selgeks sai, kuid peale etteheite tajun ma praegu

tema pilgus veel midagi. Ta on minusse kiindunud ja minu pärast mures. Salapäratsemine Novaga ei ennusta midagi head, Mul on tunne, et ta usaldas mulle ainult osa tõest ja et asjaga on kursis ka Suur Nõukogu, seda on juba arutatud kõige kõrgemal tasemel. «Millal ta hakkab sünnitama?» «Kolme või nelja kuu pärast.»

Ja alles nüüd jõuab äkki mu teadvusse selle sündmuse tragikoomiline külg. Ma saan isaks Betelgeuse süsteemis. Mulle sünnib laps Sorori planeedil, sünnib naiselt, kes äratab minus suurt füüsilist poolehoidu, vahel ka kaastunnet, kellel aga on looma aju. Terves ilmaruumis ei leidu vist teist meest, kes sellisesse seiklusse oleks sattunud. Tahaks ühtaegu nutta ja naerda.

«Zira, ma tahan teda näha!»

Tusameelsuse vari langeb ta koonule.

«Ma arvasin kõhe, et sa teda näha tahad. Ma rääkisin Corneliusega, küllap ta nõustub. Ta ootab sind oma kabinetis.»

«Cornelius on äraandja!»

«Sul pole õigust nii rääkida. Ta on sisemiselt lõhestatud teadusearmastuse ja ahvikohustuse vahel. Täiesti loomulik, et sünnitus valmistab talle tõsist muret.»

Mu ängistus süveneb, sellal kui kõnnin ta kännul piki instituudi koridore. Aiman õpetatud ahvide seisukohti ja nende hirmu näha uue rassi tärkamist, kes.. Jumala eest! Nüüd on mul selge, kuidas täita missiooni, milleks olen kutsutud ja seatud.

Cornelius võtab mind armastusväärselt vastu, kuid meie vahele on sugenenud mingi tõrge, mis ei kao. Hetkiti näib, nagu jälgiks ta'mind õudusega. Sunnin ennast vestlema, et mitte joonelt tormata küsimusele, mis mu südamel lasub. Pärin uudiseid tema reisi ja kõrbelinnas lõpetatud väljakaevamiste kohta.

«Need on erakordsed. Mul on terve tegu ümberlükkamatuid tõendeid.»

Tema väikesed targad silmad süttivad. Ta ei suuda endas maha suruda võidurõõmsat hüüatust. Ziral on õigus: ta on sisemiselt lõhestatud teadusearmastuse ja ahvikohustuse vahel. Praegu kõneleb temas teadlane, kirglik teadlane, kes hoolib üksnes oma teooriate võidust.

«Sattusime luustikele,» jätkab ta. «Mitte ühele, vaid tervele hulgale, mis leiti sellistes tingimustes ja sellises reastuses, et oli vastuvaidlematult selge — tegemist on kalmistuga. See peaks ka kõige nürimeelsemaid veenma.

Arusaadavalt püüavad meie orangutangid selles kangekaelselt näha üksnes kummalisi ühtesattumisi.» «Ja luustikud?» «Ei olnud ahviluustikud.» «Saan aru.»

Me vaatame teineteisele otse silma. Tema vaimustus on osaliselt lahtunud, ta jätkab aeglaselt:

«Ma ei kavatsenud seda teie ees salata; teil on õigus: need on inimeste luustikud.»

Zira on ilmselt tulemustega tuttav, sest ta ei väljenda mingit üllatust. Ikka veel vaatavad nad mulle ainiti otsa. Lõpuks otsustab Cornelius avameelselt kõnelda.

«Nüüd olen ma veendunud,» tunnistab ta, «et muiste eksisteeris meie planeedil inimolendite rass, mõistuslike olendite rass, kelle vaimsus on võrreldav teie või teie Maad asustavate inimeste vaimsusega, kuid hiljem on nad taandarenenud ja tagasi langenud loomalikkuse tasemele ... Muide, kui jõudsin reisilt tagasi, leidsin ma siit veel uusi tõendeid oma seisukohtade kinnituseks.»

«Meie instituudist?»

«Jah. See oli ajuosakonna juhataja, kes need avastas, noor šimpans, keda ootab suur tulevik. Teda võiks isegi geniaalseks nimetada… Te teete meile ülekohut,» jätkas ta valulise irooniaga, «kui arvate, et ahvid on suutelised üksnes jäljendama. Me oleme mitmeid teadusharusid tähelepandavalt täiendanud, eriti mis puutub katsetesse inimajuga. Kunagi ma ehk tutvustan teile neid tulemusi, kui võin. Ma olen kindel, et nad üllatavad teid.»

Ta kõneleb ülearu tungivalt, nagu tahaks ta iseennast veenda ahvide geniaalsuses. Ma ei ole teda selle koha pealt kunagi rünnanud. See oli ju tema, kes paar kuud tagasi kahetses loova vaimu puudumist ahvide juures. Ta jätkab innukalt ja uhkelt:

«Uskuge, saabub päev, kus me kõigil aladel läheme inimesest ette. Me oleme tema järglaseks tõusnud, kuid mitte pimeda juhuse või katastroofi tõttu, nagu te ehk arvate. See toimus evolutsiooni loomuliku käigu tulemusena. Pärast seda kui mõistuslik inimene oli oma aja ära elanud, pidi tema asemele ilmuma kõrgem olend, kes päästaks ja säilitaks tema võitude kõige elulisemad saavutused ja need näilise stagnatsiooni perioodil omaks võtaks, et siis uuele õitsengule vastu söösta.»

Ka nõndamoodi võib asjale vaadata. Jätan targu nimetamata, et ka Maa peal on paljudel inimestel olnud eene kõrgemast olendist, kes neile ühel päeval järgneb, kuid

ükski teadlane, filosoof ega luuletaja, mitte keegi ei ole seda üliinimest näinud ahvi kujul. Ent mul pole vähimatki isu selle ümber vaielda. Peaasi, et vaim mingis organismis kehastuks. Selle kujul ei ole olulist tähtsust. Praegu on mul hoopis teised mured südamel: ma viin jutu Novale, tema nüüdsele seisundile. Cornelius ei ütle midagi uut, püüab mind ainult lohutada.

«Ärge valutage südant. Ma loodan, kõik läheb hästi. Laps sünnib arvatavasti samasugune nagu kõik Sorori inimeste lapsed.»

«Mina loodan vastupidist. Ma olen kindel, et ta hakkab kõnelema.»

Ma ei suutnud oma nördinud protesti tagasi hoida. Zira püüab mind kulmukortsutusega vaikima sundida.

«Ärge seda parem lootke,» ütleb Cornelius tõsinedes, «nii lapse kui enda huvides.»

Ja lisab veidi leebemas toonis:
«Ma ei ole sugugi kindel, kas ma suudaksin teid ka edaspidi kaitsta, kui ta peaks kõnelema hakkama. Kas te tõesti ei anna endale aru, et Suur Nõukogu on sellest tõsiselt häiritud ja mulle on antud kõige rangem käsk sünnitust saladuses hoida? Kui võimud teada saaksid, et ma teid asjasse pühendasin, olen ma päevapealt vallandatud ja Zira ka, ning te jääksite üksi silm silma vastu…»
«Oma vaenlastega?»
Ta langetab pilgu. Just seda ma aimasingi: minus nähakse hädaohtu ahvide rassile. Kõigele vaatamata olen õnnelik, tundes Corneliuses liitlast, kui mitte sõpra. Küllap Zira on minu eest kostnud tungivamalt, kui ta seda mulle paista laskis, ja Cornelius ei võta midagi ette, mis võiks Zirat pahandada. Ta lubab mul külastada Novat, saladuskatte all, mõistagi.

Zira saadab mind eraldi asuvasse väiksesse majja, mille võti on alati tema käes. Ruum, millesse ta mind juhatab, on üsna väike. Selles on vaid kolm puuri, neist kaks tühjad Kolmandas puuris elab Nova Ta on meie tulekut kuulnud ja vaistlikult aimanud minu ilmumist, sest ta oli püsti ja sirutas käed välja veel enne, kui ta mind nägi. Ma surun ta käsi ja nühin oma nägu tema näo vastu. Zira kehitab halvakspanevalt õlgu, kuid ulatab mulle puuri võtme ja väljub koridori valvet pidama. Milline suur hing peitub selles ahvitaris! Missugune naine oleks võimeline

selliseks peenetundelisuseks? Ta mõistis, kui palju meil on teineteisele öelda, ja jätab meid kahekesi.
Kui palju meil on teineteisele öelda? Oh jaa, jälle ununes mul meelest Nova haletsemisväärne seisund. Ma tormasin puuri, surusin ta oma rinnale, rääkisin temaga, nagu oleks ta võimeline mind mõistma, nagu oleksin rääkinud kasvõi Ziraga.
Kas ta tõesti ei mõista? Ehk on tal mingi ebamäärane aimus missioonist, mis meile täita on usaldatud, nüüdsest peale meile mõlemile, nii temale kui minule?
Heitsin tema kõrvale õlgedele maha. Kobasin meie tavatumate armumängude küpsevat vilja. Miskipärast tundub mulle, et praegune seisund on lisanud Novale teatavat isikupära ja väärikust, mis tal varem puudusid. Ta hakkab värisema, kui ma sõrmed üle tema kõhu libistan. Tema pilk on omandanud mingi uue intensiivsuse, olen selles kindel. Äkki laseb ta vaevaliselt silphaaval kuuldavale minu nime, mille hääldamist ma talle õpetasin. Ta pole mu õppetunde unustanud. Olen õnnest segane. Kuid siis ähmastub pilk taas, ta pöörab mulle selja ja asub hävitama puuvilja, mis ma talle olin toonud.
Ilmub Zira; on aeg lahku minna. Ma väljun koos temaga.
Zira tajub, et olen roopast väljas, ja saadab mind korteriukseni, kus ma puhken nutma nagu laps.
«Oh, Zira, Zira!»
Ja sellal kui ta mind emalikult hellitab, pääsevad mu keelepaelad valla, ma kõnelen talle õrnusi, kõnelen ühel hingetõmbel, andes voli tunnete ja mõtete tulvale, mis jäi Novale kättesaamatuks.

VII

Võrratu ahvitar! Tänu temale tohin võimude teadmata küllalt sageli külastada Novat. Võin tundide viisi varitseda hubiseva tulukese süttimist tema pilgus ja sünnituse kannatamatus ootuses niiviisi veeta nädal nädala järel.
Ühel päeval jõudis Cornelius otsusele mulle siiski tutvustada ajuosakonda, millest ta toona nii vaimustatult rääkis. Ta esitles mind osakonnajuhatajale, Heliuse-nimelisele noorele šimpansile, kelle andekust ta oli kütnud, ning vabandas, et ta ühe käre töö tõttu ei

saa mind isiklikult tutvumiskäigul saata.

«Ma tulen tunni aja pärast tagasi, et teile ise näidata tema katsete pärlit,» ütles ta, «teravmeelsuse tippu, mis kinnitab seda, millest ma teile rääkisin. Senikaua aga pakuvad ka klassikalised katsed teile kindlasti huvi.»

Helius juhatas mind ruumi, milles oli kaks rida puure, mistõttu ta ei erinenud instituudi teistest laboratooriumidest, Juba lävel lõi mulle ninna kloroformi meenutav apteegilehk. Selgus, et see oligi unerohi. Kõik kirurgilised operatsioonid, kinnitas mu saatja, viiakse nüüd läbi üldise narkoosi all. Ta rõhutas seda eriliselt, sest see pidi tõestama, missugusele kõrgele tasemele on jõudnud ahvi-kultuur, kui isegi inimeste juures püütakse ara hoida asjatuid kannatusi. Olgu ma niisiis üsna rahulik.

Olin seda vaid poolenisti. Muutusin veelgi rahutumaks, kui ta möönis, et sellel reeglil on ka oma erandid, ja erandiks on kõik katsed, mille eesmärgiks on uurida kannatusi endid ja määrata närvikesked, kus valu alguse saab. Ent täna ei pidavat ma neid nägema.

See ei olnud just sedasorti jutt, mis oleks mu inimlikku tundlikkust rahustanud. Mulle meenus, et Zira oli püüdnud maha laita külaskäiku siia osakonda, mida ta ise külastab üksnes vältimatuil puhkudel. Oleksin äärepealt tagasi pöördunud, kuid Helius ei andnud mulle selleks mahti.

«Kui te nõustuksite assisteerima operatsioonil, võiksite ise veenduda, et see ei valmista meie patsiendile kannatusi. Ei? Läki siis tulemusi vaatama.»

Möödudes suletud kongist, mis levitas arstimite lehka, vedas ta mind puuride poole. Esimeses silmasin üsna ilusa välimusega noormeest, kuid ta oli uskumatult kõhn. Ta pikutas käsinõjakil oma aluspõhul. Tema ette, peaaegu nina alla, oli asetatud liuatäis suhkrustatud körti, inimeste kõige suuremat maiuspala. Ta jõllitas seda mõistmatul pilgul, liigutamata sõrmegi.

«Näete,» ütles juhataja. «See noormees on näljas; juba kakskümmend neli tundi pole ta midagi söönud. Ometi ei tee ta väljagi oma lemmiktoidust. Selle põhjuseks on aju laubakäärude osaline eemaldamine, mille me mõne kuu eest läbi viisime. Sestsaadik on ta alati samas seisundis ning teda tuleb vägisi toita. Pange tähele tema kurtumust.»

Ta andis märku sanitarile, kes astus puuri ja surus noormehe nägupidi kaussi. Alles nüüd hakkas noormees körti lakkuma. «See on algeline katse, kohe näete märksa huvitava-

maid. Eemaldasime igal katsealusel teatud ajukoore piirkonna.»

Möödusime arvukatest puuridest, kuhu oli paigutatud kõikvõimalikes vanuseastmetes mehi ja naisi. Igal uksel rippus silt andmetega operatsiooni kohta, mida täiendasid peensusteni ulatuvad tehnilised üksikasjad.

«Teatud piirkonnad on seotud tingimatute refleksidega, teised jällegi tingitud refleksidega. Käesoleval juhul näiteks…»

Silt kinnitas, et käesoleval juhul on tegemist kogu kuklapiirkonna eemaldamisega. Katsealune ei eristanud enam vahekaugusi ega esemete kuju, nagu nähtus tema korrapäratuist liigutustest sanitari lähenemisel. Ta ei olnud suuteline kõrvale hoidma kepist, mis asetati talle põiki ette. Ja vastupidi, ta püüdis eemale põigata tema poole sirutatud puuviljast, mis äratas temas hirmu. Ta ei suutnud kinni võtta oma puuri trellidest ja nägi naeruväärset vaeva, haarates pihku tühjust.

«See järgmine,» jätkas šimpans silma pilgutades, «oli omal ajal igati tähelepanuväärne eksemplar. Me saavutasime tema dresseerimisel päris» üllatavaid tulemusi. Ta tundis oma nime ja oskas teatava määrani täita lihtsamaid käsklusi. Ta lahendas küllalt keerukaid

ülesandeid ja õppis ara koguni algeliste tööriistade käsitsemise. Tänaseks on ta kogu oma dressuuri unustanud. Tal pole aimugi oma nimest. Ta ei oska enam midagi teha. Temast on saanud meie kõige nürimeelseni inimene; see kõik on saavutatud eriti peene operatsiooni tulemusena: me kõrvaldasime ta oimusagarad.»

Süda pööritamas sellest õuduste reast, mida täiendasid selgitusi esitava šimpansi grimassid, jälgisin ma inimesi, kes olid osaliselt või täielikult halvatud või siis nägemis-meelest ilma jäetud. Nägin noort naist, kellel Heliuse kinnitust mööda oli väga arenenud emainstinkt, nüüd, pärast kirurgilist sekkumist peaaju vegetatiivse piirkonna talitusse, oli see täiesti kadunud. Ta tõrjus toorelt eemale oma kõige noorემat last iga kord, kui see talle läheneda püüdis. See oli minu jaoks liig. Ma mõtlesin Novale, tema peatsele emakssaajuisele ja pigistasin viha pärast käed rusikasse. Õnneks juhtis Helius mind kõrvalruumi ja ma jõudsin ennast vahepeal koguda.

«Siin,» ütles ta salapärasel ilmel, «oleme algust teinud hoopis peenema tööga. Skalpell on selle jaoks liiga kohmakas, mängu on astunud uus vahend, elekter, millega me stimuleerime teatud punkte peaajus, Oleme saavutanud

tähelepanuväärseid tulemusi. Kas teil Maa peal praktiseeritakse seda?»

«Jah, aga ahvidega!» hüüdsin ma vihaselt.

Šimpans ei pannud seda pahaks, vaid naeratas.

«Kahtlemata. Aga sellegipoolest ei tahaks uskuda, et olete saavutanud tulemusi, mis oleksid niisama täiuslikud nagu meie omad ja võrreldavad katsetega, mida doktor Cornelius tahtis teile ise demonstreerida. Kuni ta pole tulnud, jätkame vahest lihtsamate katsetega tutvumist.»

Ta vedas mind puuride juurde, kus sanitarid parajasti opereerisid. Katsealused olid seatud pikali alusele, mis meenutas lauda. Läbi avatud koljuluu paistis osa ajust. Üks ahve puudutas seda elektroodidega, kuna teine jälgis narkoosi.

«Kas panite tähele, et ka siin me tuimestame katsealuseid; mõistagi kergelt, sest vastasel korral oleksid tulemused ebatäpsed, kuid patsiendid on säästetud vähimastki kannatusest.»

Olenevalt köhast, mida elektroodiga puudutati, vallandus katsealuselt mitmesuguseid liigutusi, kuid peaaegu alati piirdus see keha ühe poolega. Siin kõverdas mees iga elektrilöögi ajal oma vasakut jalga ja sirutas ta välja niipea, kui vool katkestati. Teisal hakkas kogu õlavööna elektri mõjul kramplikult liikuma. Mõni samm kaugemal, ühe noorepoolse katsealuse juures oli käsile võetud ajukeskus, mis kontrollib lõualuude muskleid. Niisiis hakkas õnnetu mäluma, väsimatult ja kõige kohutavamate grimasside saatel mäluma, ent samal ajal jäi ta poisilik keha täiesti liikumatuks.

«Ja nüüd vaadake, mis juhtub, kui kontakti kestust pikendada,» ütles mulle Helius. «See katse on viidud viimse piirini.»

Olevus, kellele see menetlus oli määratud, osutus ilusaks nooreks tütarlapseks, kes mõneti meenutas Novat. Tema alasti keha ümber sagis terve trobikond valgetes kitlites sanitare, niihästi isaseid kui emaseid. Mõtliku näoga ahvitar kinnitas elektroodid. Tütarlaps hakkas silmapilkselt liigutama vasaku käe sõrmi. Selle asemel et nagu tavaliselt mõne hetke möödumisel elekter välja lülida, hoidis ahvitar elektroode edasi voolu all. Sõrmede liigutused muutusid palavikuliselt kureks ja vähehaaval hakkas käelaba kaasa võbisema. Hetk hiljem võbises küünarvars, seejärel kogu käsi ja õlg. Peagi kandus võbin edasi, laienedes niihästi puusale, reiele, jalale ja varvas-

tele kui ka näolihastele. Lühidalt, kümne minuti möödumisel vappus õnnetu tütarlapse kogu vasak kehapool ikka kiiremates ja tugevamates kramplikes tõmblustes, mida oli

kõhutav vaadata.
«See on e k s t e n s i o n a a l s u s e nähe,» selgitas Helius. «Ta on põhjalikult läbi uuritud ja lõpeb konvulsiivse vapluskrambiga, mille kõik tunnused meenutavad langetõbe, seejuures küllaltki omapärast langetõbe, kuivõrd see esineb vaid ühes kehapooles.»
«Aitab!»
Ma ei suutnud ennast kauem vaos hoida. Kõik ahvid võpatasid ja vaatasid mu peale etteheitlikul pilgul. Samal hetkel sisseastunud Cornelius koputas mulle sõbralikult õlale.
«Ma tean, need elamused on küllalt rängad, kui ei olda harjunud. Ent pidage meeles, et tänu sellele on meie arstiteadus ja kirurgia viimase veerandsaja aastaga teinud tohutuid edusamme.»
See kinnitus jättis mu täiesti külmaks, vähemasti niisama külmaks nagu mälestus analoogilistest katsetest, mida olin Maa peal näinud uhas laboratooriumis tehtavat šimpansidega. Cornelius kehitas õlgu ja juhatas mind kit-sasse koridori, mida mööda jõudsime vähemasse saali.
«Siin,» lausus ta pidulikul häälel, «te näete meie viimast ja kõige erakordsemat saavutust. Sellesse ruumi on astunud ainult kolm isikut. Helius, kes selle uurimissuunaga isiklikult ja väga edukalt tegeleb, mina ning meie abiline, keda me hoolikalt valisime. See on gorilla. Ta on tumm. Ta on ihu ja hingega mulle truu ning peale selle veel loll nagu saabas. Te mõistate nüüd, kui suurt tähtsust ma omistan meie tööde salastatusele. Ma otsustasin neid tutvustada teile, üksnes teile, sest tean, et olete diskreetne. Enda huvides.»

VIII

Ma astusin tuppa ega märganud esialgu midagi, mis oleks võinud õigustada niisugust salapäratsemist. Aparatuur oli sarnane eelmises ruumis nähtuga: generaatorid, transformaatorid, elektroodid. Kõigest kaks katsealust, mees ja naine, pikali kahel kõrvuti asetatud diivanil, rihmadega aseme küljes. Meie saabumishetkest peale jäid nad meid ebatavaliselt teraselt jälgima.
Gorillast assistent võttis meid vastu ebamäärase urinaga.

Helius vahetas temaga mõned laused kurttummade keeles. Sellist naljamängu, kus gorilla ja šimpans käte abil vestlevad, ei pakuta just iga päev. Ma ei tea, miks see mulle totruse tipuna tundus, igatahes oleksin äärepealt naerma pahvatanud.
«Kõik on korras. Nad on rahulikud. Võime aega viitmata alustada proovi.»
«Milles asi seisab?» anusin selgitust.
«Mulle meeldiks, kui see tuleb teile üllatusena,» vastas Cornelius naerda ühmates.
Gorilla narkotiseeris mõlemad patsiendid, kes peagi sügavasse unne vajusid, ja käivitas mitmesuguseid riistu. Helius astus mehe juurde, keris ettevaatlikult kokku sideme, mis ta koljut kattis, määras kindlaks teatud kohad ja asetas sinna elektroodid. Mees lamas niisama liikumatult edasi. Heitsin Corneliusele küsiva pilgu, kui ime sündis.
Mees kõneles. Ta hääl, summutades generaatori surina, täitis kogu ruumi nii äkki, et ma võpatasin. Ma ei näinud und. Ta kõneles ahvide keeles, häälel, mis võis olla Maalt pärineva inimese või siit pärineva ahvi hääl.
Kui Võitu portreteerida, saaks pilt äravahetamiseni sarnane mõlema teadlase näoga. Säravi silmi ja kavalal ilmel nautisid nad mu jahmatust. Mul oli hüüatus keelel, kui nad andsid märku vaikida ja kuulatada. Mehe jutt oli katkendlik ja seosetu. Ta oli nähtavasti pikka aega instituudi kongis elanud ja kordas lakkamatult lausejuppe, mida sanitarid või teadlased omavahel pruugivad. Cornelius lõpetas peatselt katse.
«Selle eksemplari käest me midagi rohkemat ei saa; peamine on see, et ta kõneleb.»
«Erakordne!» kogelesin ma.

«Te ei ole veel midagi näinud; ta kõneleb nagu papagoi või fonograaf,» ütles Helius. «Aga järgmise eksemplari juures on tulemused palju paremad.»

Ta osutas naisele, kes rahulikult magas.

«Palju paremad?»

«Tuhat korda paremad,» kinnitas Cornelius, kes jagas oma kolleegi elevust. «Pange tähele, mis ma teile ütlen. Ka see naine kõneleb, kohe te kuulete teda; kuid tema ei korda vangipõlves kuuldud lauseid. Tema jutul on erakordne tähendus. Teatavate psuhho-keemiliste protseduuride kombinatsiooniga, mille lähema kirjeldamisega ma ei hakka teid vaevama, õnnestus meie geniaalsel Heliusel taastada mitte üksnes tema individuaalne mälu, vaid ka

tema liigimälu. Need on väga kaugete esivanemate mälestused, mis tema jutus elustuvad elektrilise ärrituse toimel; atavistlikud mälestused, mille kaudu hakkab kõnelema mitme tuhande aasta vanune minevik. Mõistate, Ulysse?»

Ma olin lihtsalt kohkunud sellest jaburast jutust ning kartsin tõsiselt, et õpetatud Cornelius on peast segaseks läinud, seda enam et vaimuhaigused esinevad ka ahvide juures, eriti haritlaskonna seas. Kuid teine šimpans oli juba elektroodid valmis seadnud ja ühendas nad naise ajuga. Natuke aega lamas ta veel vagusi nagu eelminegi katsealune, siis vallandus ta suust pikk ohe ning ta hakkas kõnelema. Ka tema rääkis ahvi keeles, pisut summutatud, kuid täiesti arusaadaval häälel, mis aeg-ajalt muutis oma kõlavärvi, nagu oleks ta kuulunud erinevatele isikutele. Viimane kui lause selles jutus sööbis igaveseks mu mällu.

«Ahvid, ikka jälle ahvid,» kõlas mureliku varjundiga hääl, «viimasel ajal paljunevad nad lakkamatult, kuigi näis, et nende liik oli juba välja suremas. Kui nii edasi läheb, on neid varsti niisama palju kui meidki... Ja see pole veel kõik. Nad muutuvad jultunuks. Nad ei löö pilku maha. Tegime vea, et me ahve kodustama hakkasime ning teenijasahvidele koguni teatava vabaduse jätsime. Nemad ongi kõige ülbemad. Mõne päeva eest müksas keegi šimpans mind tänaval. Kui mu käsi tõusis, vaatas ta mulle nii kurjakuulutavalt otsa, et ma ei julgenud teda lüüa.

Anna, kes töötab laboratooriumis, ütles, et ka sea! on paljud asjad muutunud. Ta ei julge enam üksinda puuri minna. Ta kinnitas mulle, et õhtud läbi käib seal mingi sosistamine, koguni avalik irvitamine. Keegi gorilla tögab juhatajat sel viisil, et ahvib järele tema silmapilgutust.»

Naine jäi vait, ohkas mõned korrad murelikult ja jätkas:

«Olimegi sinna välja jõudnud! Üks neist hakkas rääkima. See on fakt: ma lugesin seda «Sorori Naisest». Nad avaldasid tema pildi. See on šimpans.»

«Šimpans oli esimene! Teadsin seda ette!» kommenteeris Cornelius.

«Nüüd on juba teisigi. Ajaleht teatab iga päev uutest juhtudest. Mõned teadlased hindavad seda kui suurt teaduslikku saavutust. Kas nad tõesti ei mõista, kuhu see

välja viib? Oli kuulda, et üks neid šimpanse ropult vannub. Ja oma kõneoskust kasutavad nad kõigepealt selleks, et protesteerida käskude vastu, mis neile antakse.»

Jälle jäi naine viivuks vait ja jätkas sootuks erineval häälel; see oli mehehääl ja kõlas dotseerivalt:

«Seda, mis meiega sünnib, võis ette näha. Meid on haaranud vaimne loidus. Ei mingeid raamatuid; isegi kriminaalromaanid on liiga vaimuväsitavad. Ei mingeid mänge; paremal juhul veel pasjanss. Isegi lastefilmid ei tõmba meid enam. Ning samal ajal hauvad

ahvid vaikselt oma mõtteid. Nende aju areneb üksildases mediteerimises... ja nad kõnelevad. Oh, vähe küll, ja peaaegu üldse mitte meiega, välja arvatud mõni põlastav keeldumine, mille nad heidavad neile kartmatutele inimestele, kes veel julgevad neid käsutada. Kuid öösel, kui meid juures ei ole, vahetavad nad muljeid ja harivad üksteist vastastikku.»

Järjekordse vaikushetke järel jätkas hirmunud naisehääl:

«Ma ei saanud enam hirmust jagu. Ma ei suutnud endistviisi edasi elada. Loovutasin maja oma isagorillale. Ma põgenesin omaenda kodust.

Ta oli juba aastaid minu juures olnud ja teenis mind truult. Kuid siis ta muutus vähehaaval. Ta hakkas õhtuti väljas käima, koosolekutest osa võtma. Õppis kõnelema. Ta keeldus igasugusest tööst. Mineva kuu käskis ta mul toitu keeta ja nõusid pesta. Ta hakkas minu taldrikutelt sööma, kasutas minu lauahõbedat. Möödunud nädalal ajas ta mu magamistoast välja. Pidin tukkuma tugitoolis, salongis. Ma ei julenud enam tõrelda ega karistada ning püüdsin teda heaga võita. Ta hakkas mind nöökima ja tema tahtmised aina kasvasid. Olin meeleheitel. Andsin alla.

Ma leidsin varjupaiga laagris, koos teiste naistega, kelle käsi on käinud nagu minulgi. Siin on ka mehi; paljud neist on niisama hirmul nagu meie, naisedki. Me elame siin linna taga armetut elu. Meil on häbi, me peaaegu ei kõnele. Esimestel päevadel püüdsin veel pasjanssi laduda. Mul ei ole selleks enam jõudu.»

Naisehääl kätkes, järje võttis üle mehehääl:

«Ma usun, et mul õnnestus avastada vähivastane ravim. Tahtsin seda järele proovida, nagu ma ikka olen teinud. Ma umbusaldasin neid, aga mitte piisavalt. Juba mõnda aega ilmutasid ahvid äärmist vastumeelsust sääraste kat-sete suhtes. Astusin Georges'i puuri alles pärast seda, kui mu mõlemad abilised šimpansi käsist-jalust kinni hoidsid. Valmistusin teda süstima, süstima seerumit, mis kutsub

esile vähikasvaja. Ahvi tuli ometi nakatada, et võiksin teda ravida. Paistis, nagu oleks Georges oma saatusega leppinud. Ta ei liigutanud end, kuid vaatas kavalate silmadega üle mu õla. Ma taipasin liiga hilja. Gorillad, kõik kuus, keda ma hoidsin varuks katku jaoks, olid ennast vabastanud. Vandenõu! Nad võtsid meid kinni. Georges juhtis mässu meie keeles. Ta matkis täpselt minu käitumist. Ta laskis meid laua külge siduda ning gorillad täitsid ta käsu eeskujulikult. Siis võttis ta süstla ja süstis meile kõigile kolmele surmavat vedelikku. Niisiis on mul vähk. See on kindel, sest kui ravimi toimes võib veel kahelda, siis seerum on juba ammust ajast väljaspool kahtlust ja korduvalt ära proovitud.

Pärast süstla tühjendamist patsutas Georges mulle sõbralikult põsele, nagu mina ahve patsutasin. Olen neid alati hästi kohelnud. Minu juures langes neile osaks rohkem hellitusi kui hoope. Mõned päevad hiljem diagnoosisin endal puuris, kuhu nad mind olid lukustanud, haiguse esimesi tunnuseid. Seda tegi ka Georges ning ma kuulsin teda ütlevat, et ta alustab raviprotseduuri. Seda kuuldes kangestusin hirmust. Ometi olen surmale määratud.. Kuid nüüd puudub mul usk uude ravimisse. Kui see mind viimaks veel kiiremini ei tapa! Mul õnnestus öösel trellid lahti murda ja põgeneda. Leidsin pelgupaiga põgenike laagris linna taga. Mul on veel kaks kuud elada. Laon pasjanssi ja tukun.»

Jutustust jätkas uus naisehääl:

«Ma olin taltsutaja. Minu tsirkusenumbris esines kaksteist orangutangi; imeilusad loomad. Nüüd istun mina nende puuris, koos teiste tsirkusenäitlejatega.

Tuleb olla õiglane. Ahvid kohtlevad meid hästi ja toidavad korralikult. Nad vahetavad põhku, kui see on muutunud liiga räpaseks. Nad ei ole kurjad, nad käristavad ainult neid meie hulgast, kes ilmutavad pahatahtlikkust ja keelduvad harjutustest, mida ahvid kangekaelselt tahavad meile kätte õpetada. Tõrkujate käsi juba hästi ei käi! Mis minusse puutub, siis täidan ma puiklemata kõik, mis neile pähe tuleb. Jooksen neljakäpukil, viskan tiritamme. Selle eest käivad nad minuga ka hästi ümber. Ma ei ole õnnetu. Mul ei ole enam

muresid ega kohustusi. Suurem osa meist on uue režiimiga harjunud.»

Naine pidas seekord väga pika vahe, mille kestel Cornelius mulle ainiti otsa vaatas, nii et mul hakkas ebamugav. Mõistsin liigagi hästi tema mõtteid. Kui inimkond on nii lodev, kui ta nii kergesti alistub, kas ei ole siis tema

aeg läbi, kas ei ole ta kohustatud oma kohta loovutama väärikamale rassile? Ma punastasin ja pöörasin pilgu ara. Naine jätkas ning ängistus tema hääles kasvas iga lausega:

«Nüüd on kogu linn nende käes. Meid on kõigest mõnisada selles peidikus ja olukord on ebakindel. Me moodustame inimkonna viimase tuumiku linna lähikonnas, kuid ahvid ei talu enam meie vabadust oma vahetus naabruses. Teistest laagritest on mõned põgenenud kaugele džunglisügavusse; teised on ennast ahvide alla heitnud, et vähemalt kõhtu täis saada. Meie oleme paigale jäänud, ent eeskätt laiskusest. Me magame; me pole võimelised ennast vastupanuks koondama .. .

Seda ma just kartsingi. Ma kuulen metsikut kakofooniat. Kõlab peaaegu nagu sõjaväemuusika paroodia . .. Appi! Nad tulevad, ahvid tulevad! Nad piiravad meid ümber. Hiiglasuured gorillad juhivad neid. Nad on meilt võtnud meie trompetid, meie trummid ja meie mundrid; ka relvad, mõistagi… Ei, jiad on ilma relvadeta. Oo hirmsat alandust, oo ülimat teotust! Nende armee marsib sisse, ja mõõga asemel keerutavad nad piitsa!»

IX

Heliuse uurimistulemustest on siiski midagi läbi imbunud. Tõenäoliselt on süüdi šimpans ise, kes oma võidujoovastuses ei suutnud keelt hammaste taga hoida. Linnas on levinud kumu, et keegi teadlane on inimesed kõnelema pannud. Lisaks sellele kommenteerib ajakirjandus kõrbe-linna leide, ja kuigi neid tõlgendatakse enamasti ebatäpselt, on mõned ajakirjanikud tõele üsna lähedal. Selle tulemusena levivad elanikkonnas ebaterved meeleolud, mis omakorda on aidanud süvendada võimude umbusku minu suhtes ning muutnud meie vahekorrad päev-päevalt pinevamaks.

Corneliusel oh vaenlasi. Ta ei julge oma avastuse tulemusi avalikult välja kuulutada. Kui ta seda püüakski, astuksid võimud kahtlemata vahele. Orangutangide, kamp Zaiusega eesotsas intrigeerib tema vastu. Nad kõnelevad ahvi rassi vastu sihitud vandenõust ja osutavad enamvähem avalikult minule kui eestvedajale. Gorillad ei ole ametlikult veel seisukohta Võtnud, kuid nad on alati olnud nende vastu, kes püüavad kõigutada kehtivat korda.

Elasin täna üle sügava vapustuse. Päev, mida ma pikisilmi ootasin, jõudis kätte. Olin rõõmust pöörane, ent järele mõelnud,-valdas mind veelgi pöörasem hirm uue ohu ees, mis meie kõhale kerkis. Noval sündis poeg.

Niisiis on mul laps, mul on Sorori planeedil poeg. Käisin teda vaatamas. See ei olnud lihtne. Saladuskate on iga päevaga muutunud tihedamaks, eeskirjad rangemaks ja sünnituseelse nädala kestel ei saanud ma Novat kordagi külastada. Teate toojaks oli Zira. Tema vähemalt jääb meile truuks, saagu mis saab. Olin nii erutatud, et ta halastas mu peale ja korraldas mulle kokkusaamise mu perekonnaga. Kuid see sai teoks alles mõni päev pärast sündi, südaööl, sest päevaajal on vastsündinu ümbritsetud alalise valvega.

Ma nägin teda. Imeilus poiss. Ta lamas õlgedel nagu uus Jeesuslaps, ema kaisus. Ta on minu nägu, aga ta on pärinud Nova ilu. Kui ma avasin ukse, laskis Nova kuuldavale ähvardava urina. Ka tema tunneb rahutust. Ta ajas end püsti, sõrmed küünistamiseks harali, kuid silmanud mind, rahunes. Olen kindel, et see sünnitus on teda mitme inimliku arenguastme võrra edasi viinud. Heitlik tuluke on maad andnud rahulikule leegile. Suudlen andunult oma poega ja peletan eemale mõtted ohust, mis meie peade kohal tiheneb.

Ta sirgub meheks, tõeliseks meheks, olen selles kindel. Tema näojoontest ja pilgust kiirgab vaimsust. Olen lõkkele puhunud püha tule. Tänu minule algab sellel planeedil inimkonna taassünd ja võidukäik. Kui ta kord suureks kasvab ja oma suguvõsa rajab, on ta . . .

Kui ta kord suureks kasvab! Ma värisen, mõeldes tema lapsepõlve väljavaadetele ja kõigile takistustele, mis tema teele kuhjuvad. Aga olgu! meid on kolm ja me võidame, ma ei kahtle selles. Ütlesin, et meid on kolm, sest Nova on nüüd meiega. Kui te vaid näeksite, kuidas ta jälgib oma last! Ja olgugi et ta selle kummalise planeedi emade kombel last lakub, on ta nägu hingestatud.

Asetan põngerja õlgedele tagasi. Mul ei ole kahtlusi tema olemuse suhtes. Praegu ta ei kõnele veel, aga ... ma sonin; ta on alles kolme päeva vanune! ... aga ta hakkab kõnelema. Nüüd tihub laps vaikselt nutta, aga ta ei niutsu, vaid nutab inimlapse kombel. Nova tajub seda ning silmitseb last heldinud imetlusega.

Ka Zirale ütleb see nutt kõik. Ta astub lähemale, ta sametised kõrvad tõusevad kikki, ta silmitseb last vaikides, tõsinenud ilmel. Siis annab ta märku, et ma ei või

kauemaks jääda. Oleks liiga ohtlik meile kõigile, kui mind siin tabataks. Ta lubab mulle, et valvab mu poja üle, ja ma tean, ta peab sõna. Ent ma tean ka, et teda kahtlustatakse minu poole hoidmises, ning mõte tema võimalikust vallandamisest paneb mu värisema. Ma ei tohi talle sellist hädaohtu kaela tuua.

Ma kallistan oma perekonda kirglikult ja hakkan minema. Korraks vaatan ma veel tagasi, parajasti siis, kui ahvitar omakorda kummardub beebi kõhale, et õrnalt puudutada inimesepoja laupa oma koonuga, enne kui uks lukku langeb. Ja Nova ei tõstagi kisa! Ta lepib selle hellitusega, mis nähtavasti pole esmakordne. Mõeldes vaenulikkusele, mida ta varasematel aegadel Zira suhtes ilmutas, kipun ma selleski tahes-tahtmata nägema imet.

Me väljume. Ma värisen kogu kehast ja märkan, et Zira on niisama erutatud nagu minagi.

«Ulysse,» sosistab ta, pisarat pühkides, «vahel on mul tunne, et see laps on ka minu laps.»

X

Ma sunnin ennast korrapäraselt külastama professor Antelle'i, kuid see kohustus muutub kord-korralt vaevasemaks. Teda hoitakse ikka veel instituudis, aga mitte enam selles küllaltki mugavas puuris, mille ma talle eluasemeks välja kauplesin. Ta hakkas seal otsa jääma ja märatsushoogude all kannatama, mis muutusid järjest ohtlikumaks. Ta püüdis valvureid hammustada. Cornelius katsetas siis teistsugust ravikuuri. Ta laskis mehe üle viia tavalisse puuri, aluspõhu peale ning muretses talle seltsilise, tollesama tüdruku, kellega professor loomaaias magas. Tüdrukut vastu võttes väljendas professor kärarikkalt oma loomalikku rahulolu ning otsekohe muutus ka tema käitumine. Ta avastas taas elurõõmu.

Tüdruku seltsis ma ta leiangi. Ta näib õnnelik. Ta on rasvunud, aga ka nooruslikumaks muutunud. Olen kõikvõimalikel viisidel püüdnud temaga kontakti luua. Üritan seda ka täna veel, kuid vähimategi tulemusteta, teda huvitavad ainult koogid, mida talle ulatan. Kui kott saab tühjaks, läheb ta ja heidab jälle oma seltsilise kõrvale, kes asub tema nägu lakkuma.

«Kas usute nüüd, et vaimsus võib niihästi hävida kui ka tekkida?» kõlab mu selja taga vaikne hääl.

See on Cornelius. Ta otsis mind, kuid mitte selleks, et

professorist kõnelda. Tal on midagi väga tõsist öelda. Järgnen talle kabinetti, kus ootab Zira. Ta silmalaud punetavad, nagu oleks ta nutnud. Neil on minu jaoks mingi ränk sõnum varuks, kuid kumbki ei julge alustada.

«Mu poeg?»

«Temaga on kõik korras,» lausub Zira kähku.

«L i i g a k o r r a s ,» lisab Cornelius pahuralt.

Tean isegi, et see on tore laps, kuid ma pole teda juba terve kuu näinud. Ettevaatusabinõud on veelgi rangemad. Zira on võimude silmis kahtlane, teda valvatakse igal sammul.

«Liigagi korras,» rõhutab Cornelius. «Ta naeratab. Ta nutab nagu ahvibeebi… Ja ta hakkab kõnelema.»

«Kolmekuiselt!?»

«Lapse lalin, aga kõik osutab sellele, et ta peatselt kõneleb. Ja üldse on ta harukordselt kiiresti arenenud.»

Ma lähen puhevile. Zirat vihastab see totter isauhkus.

«Kas sa tõesti ei suuda mõista, et see on katastroof? Nad ei lase teda eluilmaski vabaks.»

«Ma tean kindlätest allikatest, et Suur Nõukogu, kes kahe nädala pärast kokku tuleb, võtab tema suhtes vastu väga tähtsa otsuse,» ütleb Cornelius aeglaselt.

«Midagi tõsist?»

«Väga tõsist. Teda ei kavatseta likvideerida ... vähemalt esialgu mitte, kuid ta lahutatakse emast.»

«Aga mina, mina ometi saan teda näha?»

«Teil on selleks veel vähem lootusi... Kuid lubage mul jätkata,» lausub šimpans rangelt, «Me oleme siia tulnud mitte hädaldama, vaid tegutsema. Niisiis, mul on kindlad andmed. Teie poeg paigutatakse kindlusetaolisse hoonesse orangutangide järelevalve alla. Jah, Zaius intrigeerib juba pikemat aega ja seekord jõuab ta sihile.»

Siinkohal surus Cornelius käed rusikasse ja ühmas paar soolast vandesõna. Seejärel ta jätkas:

«Ärge unustage, et nõukogul on täiesti selge selle vana köstri teaduslik kaal, kuid nad teevad näo, nagu tuleks ta minust paremini toime selle erakordse probleemiga, sest selles nähakse hädaohtu, mis ähvardab kogu meie rassi. Nad on kindlad, et Zaius selle ohu kõrvaldab.»

Olen nördinud. Ma ei või oma poega ometi selle hädaohtliku idioodi meelevalda jätta. Kuid Cornelius ei ole veel lõpetanud.

«Hädaoht ähvardab mitte üksnes teie last.»

Jään tummaks ja vaatan Zira poole, kes langetab pea.

«Orangutangid vihkavad teid, sest te olete nende teooriate ekslikkuse elav tõestus, ja gorillad peavad teid liiga ohtlikuks, et lubada teil vabalt ringi liikuda. Nad kardavad, et te rajate sellel planeedil uue inimtõu. Isegi kui teie võimalik päritolu kõrvale jätta, on neil ikkagi hirm, et te külvate inimeste hulgas rahutust juba üksi oma eeskujuga. Mitmed aruanded kõnelevad ebatavalise erutusseisundi levimisest nende inimeste hulgas, kellega te olete kokku puutunud.»

See on tõsi. Kui ma viimati käisin puuride ruumis, tajusin inimeste juures märgatavaid muutusi. Tundus, nagu oleksid nad mingi salavaistu läbi teada saanud lapse imepärasest sünnist. Minu ilmumist tervitasid nad kooris pika uilutamisega.

«Et teil kõik teada oleks,» lõpetas Cornelius järsult, «ma kardan väga, et kahe nädala pärast võtab Suur Nõukogu vastu otsuse teid kõrvaldada... või paremal juhul kõrvaldada osa teie aju teadusliku katse ettekäändel. Ja mis Novasse puutub, siis usun, et ka teda otsustatakse kahjutuks teha, kuivõrd ta on liiga lähedalt teiega läbi käinud.»

See ei ole võimalik! Mina, kes ma pidasin ennast jumaliku missiooni tarvis ära valituks! Ühtäkki olen ma jälle viletsaim kõigist viletsatest, langen kõige sügavamasse meeleheitesse. Zira paneb käe mu õlale.

«Cornelius teeb õigesti, et ta su ees midagi ei varja. Aga ta ei jõudnud sulle veel öelda, et me ei jäta sind hätta. Me oleme otsustanud teid päästa, kõiki kolme, ning selles abistavad meid mõned šimpansidest kolleegid, meie tublid sõbrad.»

«Mida suudan ma ihuüksi, ainus oma rassist?»

«Tuleb põgeneda. Tuleb lahkuda siit planeedilt, kuhu sa poleks iialgi pidanud tulema. Tuleb minna tagasi koju, Maa peale. Sellest sõltub sinu ja sinu poja elu.»

Ta hääl kätkeb, nagu tõuseks tal nutt kurku. Ta on veel rohkem minusse kiindunud, kui ma oleksin osanud arvata. Ka mina olen vapustatud, vapustatud niihästi tema meeleheitest kui vajadusest igaveseks temast lahku minna. Ent kuidas siit planeedilt minema pääseda? Nüüd võtab sõna Cornelius.

«See on tõsi,» ütleb ta. «Ma lubasin Zirale, et aitan teil põgeneda, ja ma täidan oma lubaduse, isegi siis, kui see peaks mulle mu köha maksma. Mu südametunnistus ütleb,

et sellega ei reeda ma oma ahvikohuseid. Kui meid ähvardabki oht, siis on see teie tagasipöördumisega Maa peale niisama hästi kui välditud. Te ütlesite mulle kunagi, et teie ruumilaev on korras ja võiks teid koju toimetada?»

«Selles pole mingit kahtlust. Tema kütusest, hapnikust ja toiduvarudest piisaks, et sõita kasvõi ilmaruumi lõppu. Aga kuidas me tema pardale pääseme?»

«Ta tiirleb endiselt meie planeedi ümber. Üks minu astronoomist sõber peilis ta välja ja määras tema lennujoone. Mis aga pardale minekusse puutub ... Kuulake nüüd hoolikalt. Täpselt kümne päeva pärast on meil kavas välja lennutada mehitatud satelliit, mehitatud mõistagi inimestega, et katseliselt selgitada teatavate kiirgusliikide mõju elusorganismidele . .. Ärge katkestage mind! Kava kohaselt on katsealuseid kolm: mees, naine ja laps.»

Mulle on hoobilt selge Corneliuse kava ja selle leidlikkus, ent kui raske on seda läbi viia!

«Lennutamisega seotud teadlastest on paljud minu sõbrad ning ma võitsin nad teie poole. Satelliit suunatakse teie ruumilaeva lennujoonele ja teatud piirides on ta isegi juhitav. Mõtlesime oma katsealuseid paari tingitud refleksi abil dresseerida lihtsamate manöövrite läbiviimiseks. Usun, et teil õnnestuks see veelgi paremini. .. Sest selles seisnebki meie plaan: me vahetame teid katsealuste vastu välja. See ei tohiks kuigi raske olla. Nagu ma ütlesin, on mul vajalikud liitlased juba olemas: veretöö on šimpanside silmis jälestusväärne. Ja asjasse pühendamatud vaevalt et märkaksid meie vingerpussi.»

Tõepoolest, see on üsna usutav. Enamikule ahvidele on inimene lihtsalt inimene, ei midagi rohkemat. Neil ei ole silma ühe või teise isiku erinevuste jaoks.

«Nende kümne päeva kestel korraldan ma teile tõhusa õppuse. Mis te arvate, kas tulete toime?»

Küllap tulen. Kuid praegusel hetkel ma ei mõtle raskuste ega ohtude peale. Ma mõtlen hoopis sellele, et pean maha jätma Sorori, Zira ja oma vennad, jah, oma inimvennad, ning sügav nukrus tulvab vastupandamatult mu hinge. Nende palge ees tundun endale peaaegu väejooksikuna. Ometi pean kõigepealt päästma oma poja ja Nova. Kuid ma tulen tagasi. Jah, ma tulen, ning seda tõotades on mul silmade ees puuri pistetud inimesed — ühel päeval olen ma jälle siin, ja siis on trumbid minu käes.

Ma olen niivõrd endast väljas, et mõtlen valjusti. Cornelius naeratab.

«Nelja või viie aasta pärast, mõõdetuna teie ajas, mu rändur, — aga meiesuguste kodusistujate ajas tähendab see tuhande aasta pärast. Ärge unustage, et meiegi oleme avastanud relatiivsusteooria. . . Kuni see aeg kätte jõuab . . . me arutasime seda võimalust oma sõprade šimpansidega ja otsustasime riskida.»

Homme me' kohtume uuesti, praegu aga läheme laiali. Zira väljub esimesena. Jäänud hetkeks Corneliusega üksi, kasutan ma juhust, et teda südamlikult tänada. Sisimas küsin endalt, miks ta minu heaks nii palju vaeva näeb. Ta loeb mu mõtteid. «Tänage Zirat,» ütleb ta. «Temale te võlgnete oma elu. Ma ei ole kindel, kas mina oleksin seda kõike ette võtnud ja nii suure riski peale läinud. Kuid tema ei andestaks mulle iial kaassüüd mõrvas … ja teisest küljest…»

Ta kõhkleb. Zira ootab mind koridoris. Kindlaks teinud, et meie jutuajamile temani ei kosta, lisab Cornelius väga kiiresti ja vaikselt:

«Teisest küljest on niihästi temale kui minule parem, et te sellelt planeedilt kaoksite.» Ta sulges minu järel ukse. Jäin Ziraga üksi ja me astume mõned sammud piki koridori. «Zira!»

Ma peatusin ja võtsin ta ümbert kinni. Ta oli niisama segi nagu minagi. Märkan pisarat, mis üle koonu veereb, sellal kui me tihedalt teineteise vastu liibume! Ah! mis loeb see kohutav väline kest! Hing loeb, ja tema hing ühineb praegu minuga.. Ma sulen silmad, et mitte näha seda groteskset lõusta, mida erutus on muutnud veel inetumaks. Tunnen tema. vormitut keha enda vastas värisemas. Pean ennast sundima, et oma põsega puudutada tema põske. Kohe me suudleme nagu kaks armastajat, kõhe — kuid viimasel hetkel võpatab ta ja tõukab mu ägedalt eemale.

Ja kui ma siis jahmunult paigale tardun, teadmata, kuidas käituda, peidab ta koonu oma pikkadesse siidjatesse käppadesse ning nuuksuma puhkedes teatab see näotu ahvipärdik mulle meeleheites:

«Kallim, see on võimatu. Mul on kahju, aga ma ei suuda, ma ei suuda. Sa oled liiga inetu.»

XI

Saime selle vingerpussiga hakkama. Ma õõtsun jälle ruumis, oma tähelaeva pardal ja lippan komeedi kiirusel päikesesüsteemi poole, iga sekund ikka kiiremini.

Ma ei ole üksi. Ma viin enesega kaasa Nova ja Siriuse, meie interplanetaarsete armumängude vilja, kes oskab öelda isa, ema ja veel muidki sõnu. Pardal on ka kukk ja kana, jänestepaar ja mitmesugused seemned, mis teadlaste poolt satelliidile kaasa pandi, et uurida kiirituse toimet võimalikult mitmesugustel organismidel. Kogu see kraam kulub marjaks ara.

Corneliuse plaan täideti täht-tähelt. Katsealuste trio asendamine läks raskusteta korda. Naine asus instituudis Nova kohale, laps loovutatakse Zaiusele. Too tõestab, et ta ei oska kõnelda ja on ikkagi vaid loom. Võib-olla ei peetagi mind siis enam ohtlikuks ja jäetakse ellu mees, kes asus minu kõhale ja kes niisamuti ei oska kõnelda. On kaunis ebausutav, et keegi kunagi saaks sellest asendamisest haisu ninna. Orangutangid, nagu ma juba maini-sin, ei erista ühte inimest teisest. Zaius võidutseb. Corneliusel on ehk mõnesuguseid ebameeldivusi, kuid need ununevad peatselt. Mis ma räägin! Nad ongi juba ammu unustatud, sest terved aastakümned on seal möödunud nende mõne kuuga, mis me siin pardal oleme veetnud. Ja mis minusse puutub, siis ähmastuvad mu mälestused niisama kiiresti nagu Betelgeuse hiidkera, mida eraldab meist üha suurenev aegruum: see koletis kahanes pallisuuruseks, siis apelsinisuuruseks. Nüüd on ta taas vaid tilluke särav täpp maailmaruumis. Ja nii ka minu mälestused Sororist.

Oleksin ju viimane loll, kui ma ikka veel piinleksin. Mul õnnestus päästa olendid, kes mulle kallid on. Keda sealsetest ma võiksin veel igatseda? Zirat? Jah, Zirat. Ent tunnetel, mis meie vahel tärkasid, ei ole nime ei Maa peal ega üheski teises paigas terves kosmoses. Lahkumine oli paratamatu. K\jllap ta sai tagasi oma rahu, kasvatades väikesi šimpanse pärast Corneliusega abiellumist. Professor Antelle? Käigu ta kuradile! Ma tegin tema heaks, mis suutsin, aga ilmselt leidis ta üsna rahuldava lahenduse eksistentsiprobleemidele.

Ainult et vahel ma võpatan mõeldes, et samades tingimustes ning Zirata oleksin ehk minagi langenud niisama madalale.

135

Ruumilaevaga põkkamine ei valmistanud raskusi. Suutsin vähehaaval lähenedes ja satelliiti manööverdades siseneda lüüsi, mille olime jätnud oma julla tarvis pärani. Otsekohe lülitusid tegevusse robotid ja sulgesid kõik luugid. Olime pardal. Aparatuur oli korras ja raal võttis enda peale kõik lahkumiseelsed arvutused. Sororil avaldasid meie kaasosalised teate, et satelliit ei jõudnud ettenähtud lennujõõnele, mistõttu ta hävitati.

Oleme oma ajaskaala järgi teel olnud üle aasta. Oleme -kaduvväikese vahega saavutanud valguse kiiruse, läbinud lühima aja jooksul mõõtmatu ruumi ja nüüd on käes pidurdusjärk, mis kestab veel ühe aasta. Me kitsavõitu universumis ei väsi ma imetlemast oma perekonda.

Nova talub reisi suurepäraselt. Ta muutub iga päevaga ikka arukamaks. Emadus on ta täielikult ümber kujundanud. Ta võib tundide viisi imetleda oma poega, kes on osutunud tema jaoks paremaks õpetajaks kui mina. Nova kordab peaaegu veatult sõnu, mida poiss ees ütleb. Minuga ta veel ei räägi, kuid me oleme loonud mingi kurttummade keele, millest piisab teineteise mõistmiseks. Mul on tunne, nagu oleksin alati temaga koos elanud. Ja Sirius on lihtsalt kosmose pärl. Ta on poolteisene. Ta kõnnib, hoolimata tugevast gravitatsioonist, vadistab lakkamatult. Põlen kannatamatusest, et teda Maa inimestele näidata.

Milline erutus mind täna hommikul valdas, kui märkasin, et päike hakkab omandama nähtavaid mõõtmeid! Praegu paistab ta meile nagu piljardikuul, mis on kollast värvi. Näitan teda näpuga Siriusele ja Novale. Seletan neile, mida see uus maailm neile toob, ja nad mõistavad mind. Nüüd kõneleb Sirius juba soravalt ja Nova peaaegu, niisama vabalt. Ta õppis samal ajal kui poisski. See on emaduse ime; ja imetegija olin mina. Ma ei päästnud kõiki Sorori inimesi loomastumisest, kuid Nova puhul on edu

.täielik.

Päike suureneb iga silmapilguga. Ma püüan teleskoobi abil kindlaks määrata planeete. Ma orienteerun raskusteta. Ma avastan Jupiteri, Saturni, Marsi ning ... Maa, Maa!

136

Pisarad valguvad mulle silma. Elage aasta ja rohkemgi ahvide planeedil ning te mõistate mu tundeid. . . Ma tean, seitsmesaja-aastase lahusoleku järel ei näe ma enam oma vanemaid ega sõpru, kuid mul on nälg ehtsate inimeste järele.

Nina vastu kajutiakent, jälgime Maa lähenemist. Nüüd eraldame mandreid juba teleskoobi abita. Läksime üle ringjoonele. Me tiirleme ümber minu vana koduplaneedi. Näen mööda libisemas Austraaliat, Ameerikat ja Prantsusmaad; jah, siin ta ongi, Prantsusmaa. Kolmekesi me kallistame üksteist ja nuuksume.

Kolime ruumilaevast üle teise julla pardale. Arvutused on tehtud nii, et peaksime maanduma kodumaal, loodetavasti Pariisi lähedal.

Jõuame õhkkonda. Pidurdusmootorid käivituvad. Nova vaatab mulle naeratades otsa. Ta on õppinud naeratama ja ka nutma. Mu poeg sirutab käed välja ja vaatab vai-mustusest pärani silmi. Meie all on Pariis. Eiffeli torn on ikka veel püsti.

Ma läksin üle käsitsijuhtimisele, et võimalikult täpselt maanduda. Tehnika ime! Seitsmesaja-aastase äraoleku järel suudan laskuda Orly lennuväljale, mis polegi nimetamisväärselt muutunud, suudan maanduda hoovõtu raja serva, tõsi küll, kaunis kaugele lennujaamast. Nad pidid mind märkama, jääb üle vaid oodata. Lennuliiklust ei paista olevat; või kasutatakse lennujaama nüüd muuks otstarbeks? Siiski, ma näen ühte lennukit. Ta sarnaneb nii paljudes üksikasjades minu noorusaegade lennukitega!

Lennujaamast ilmub sõiduk ja suundub meie poole. Erutuspalavikus seiskan raketimootori. Missuguse aruande ma esitan oma inimvendadele! Esiotsa nad vahest ei usukski mind, aga mul on

tõendid. Mul on Nova, mul on mu poeg.

Sõiduk läheneb. See on tilluke ja kaunis vanaaegne jõuvankri mudel: neli ratast ja sisepõlemismootor. Tahtmatult imbuvad kõilk üksikasjad teadvusse. Arvasin, et niisugused kärud on juba ammu muuseumisse antud.

Oleksin nagu oodanud ka veidi pidulikumat vastuvõttu. Vähevõitu on neid, kes on ilmunud mind tervitama. Paistab, et kõigest kaks inimest. Olen mina aga juhm, nad ei võinud ju teada. Kui nad teada saavad!

Neid on kaks. Eraldan neid üsna halvasti, sest loojuv päike välkleb esiklaasil, räpasevõitu esiklaasil. Sohver ja kaasasõitja. Viimasel on munder seljas. See on ohvitser; märkasin tema õlakute helki. Lennujaama ülem, selles pole kahtlust. Muu rahvas tuleb hiljem.

Jõuvanker peatub meist viiekümne meetri kaugusel. Haaran oma poja sülle ja väljun jullast. Nova järgneb meile teatava kõhklusega. Ta ilme on kartlik. Küll ta sellest peagi üle saab.

Sohver väljus. Ta on seljaga minu poole. Ta kaob poolenisti kõrgesse rohtu, mis eraldab meid sõidukist. Ta avab ukse, et välja lasta kaasreisijat. Ma ei eksinud, see on ohvitser, vähemalt major; näen lugematuid kuldpaelu säramas. Ta on väljunud. Ta astub mõned sammud .meie poole, ulatab paistma üle rohu ja lõpuks näen ma teda täisvalguses. Nova pistab ulguma, rebib mu käest oma poja ja jookseb temaga jullasse varju, sellal kui mina tardun soolasambaks, mu keha ei kuula sõna, mu suust ei tule ainustki häält.

See oli gorilla.

XII

Käsikirja kohale kummardunud Phyllis ja Jinn tõstsid üheaegselt pea ja vaatasid teineteisele pikalt ja sõnatult otsa.

«Vahva müstifikatsioon,» ütles lõpuks Jinn, pisut sunnitult naerdes.

Phyllis jäi unelema. Äsjase loo mõned üksikasjad olid teda liigutanud, ta tabas neis tõe hõngu. Ta tunnistas seda oma sõbrale.

«See näitab, et luuletajaid leidub kõikjal, igas kosmose nurgas; ja ka naljahambaid.»

Phyllis mõtiskles veel veidi. Tal oli kahju ennast veenda lasta. Lõpuks ta siiski leppis sellega ja ohkas.

«Sul on õigus, Jinn. Ma arvan ka … Arukas inimene? Inimene kui mõistuse kandja? Vaimsusest hingestatud inimene? ... Jah, see on võimatu; selle koha pealt on autor üle pakkunud. Kahju küll!»

«Seda minagi,» ütles Jinn. «Ja nüüd on aeg koju pöörduda.»

Ta päästis purje lahti, avades kogu pinna kolme päikese ühendatud kiirgusele. Seejärel asus ta mitmesuguseid juht-

kange liigutama, selleks osavalt oma nelja kätt käsutades, kuna Phyllis, peletanud siidjate kõrvade energilise raputusega oma viimased kahtlused, tõi nähtavale puudritoosi, et enne sadamasse jõudmist kerge õrnroosaka puudrikorraga elustada oma võrratut šimpansitarikoonu.

PIERRE BOULLE (sünd. 1912)

on prantsuse kirjanik, kelle loomingust eesti lugeja seni tunneb autorile kirjandusliku kuulsuse toonud sõjaromaani «Sild üle Kwai jõe» (1952, eesti,k. 1969).

Käesolev üllatusküllane ulmeromaan «Ahvide planeet» («La planete des singes», 1962)

tutvustab Pierre Boulle'i kui hoiatusromaani viljelejat, kes on käsitlenud aatomipommi loomise probleemi («E = mc», 1957), kosmosevallutamise võidujooksu ohtusid («Kanashima aed» — «Le jardin de Kanashima», 1964) ja Vietnami sõja «spetsiifikat» («Džungli kõrvad» — «Les oreilles de jungle», 1972).

Pierre Boulle eitab ulmekirjanduse ranget eraldamist muust kirjandusest. «Kahtlemata peitub ulmekirjanduses palju uusi võimalusi, aga ainult sel juhul kui teda mitte vaadata kui kirjanduse üldisest sängist isoleeritud voolu,» ütleb ta vastuses ajakirja «Inostrannaja Literatura» ankeedile.

Pierre Boulle'i enda loomingus on ulmet igatahes küllalt raske «harilikust» kirjandusest eraldada, eriti piirimaised on iidsesse Hiinasse viiv «Timukas» («Le bourreau», 1954) ja ennast Jeruusalemma kuningaks krooninud «Keiser Friedrich II kummaline ristisõda» («L'etrange croisade de l'empereur Frederic II», 1968).

Ka insenerist kirjamehe ulmeteostes nagu käesolev.romaan jäävad t e a d u s l i k - fantastilised elemendid tagaplaanile, et anda maad murele inimese pärast.

Boulle'i ahve on võrreldud France'i pingviinide ja Capeki salamandritega, ei France'i ega Capeki romaani ei tavatse me aga ulmelisteks nimetada, ehkki mõlemad olme pea peale pööravad.

L.-M. Kask

B y JT b, Ilbep. IIJIAHETA OEE3BHH. Ha 3CTOHCKOM HStiKe. CXpopMJieHHe: 3. najibMHCxe M K). Appa'K. JlaflaTejibCTBO «33CTH paaMaT», TaJlJiHH, nnp-HyfKoe mocce, 10. Toimetaja L.-M. Käsk. Kunstiline toimetaja S. Liiva. Tehniline toimetaja K. Kallaste. Korrektorid S. Aron ja M. Amon. Laduda antud 31. VIII 1972. Trükkida antud 14. XII 1972. Paber 54X84/16. Trükipoognaid 9,0. Tingtrükipoognaid 7,5o'', Arvestuspoognaid 7,83. Trükiarv 60000. Tellimise nr. 860. Trükikoda «Punane Täht», Tallinn, Pikk t. 54/58. Hind 40 kop.